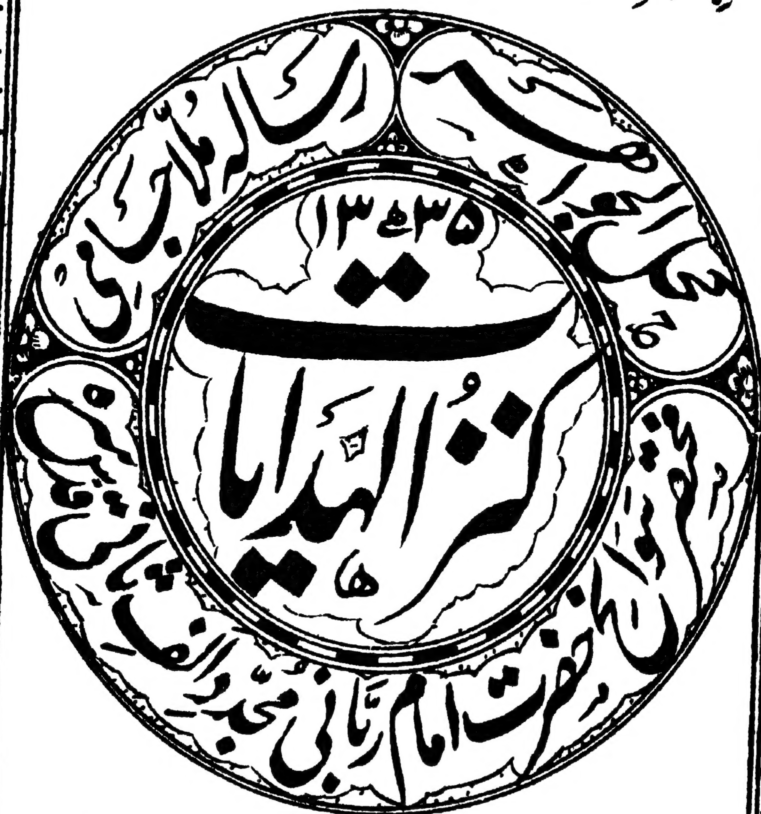
هذا بصائر للناس وهدى ورحمة لقوم يوقنون

لله الحمد هر آن چیز که خاطر میخواست ؛ آخر آمد ز پس پردهٔ تقدیر پدید

بفضل رحمانی و امداد یزدانی

لب لباب مکتوبات شریف مجددیه و معصومیه و مبدأ و معاد یعنی رساله

مؤلفهٔ خواجه محمد باقر بن شرف الدین لاهوری خلیفهٔ حضرت خواجه

محمد معصوم قدس سره

باهتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفی عنه امرتسر چک فرید پبلشر طبع شد

در روز بازار الیکترک پریس هال بازار امرتسر

باهتمام شیخ عبد العزیز پرنتر مطبوع گردید

فهرست کتاب مستطاب کنز الهدایات مؤلفه خواجه محمد باقر بن شرف الدین لاهوری قدس سره

هٰذا بصائر للناس وهدیً ورحمةٌ لقومٍ یوقنون

لله الحمد هر آن چیز که خاطر میخواست ، آخر آمد ز پس پردهٔ تقدیر پدید

به فضل رحمانی و امداد یزدانی

لب لباب مکتوبات شریف مجددیه و معصومیه و مبدا و معاد عنی رساله

مؤلفه خواجه محمد باقر بن شرف الدین لاهوری خلیفه حضرت خواجه محمد معصوم قدس سره

باهتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفی عنه پسروری ثم امرتسری

در مطبع روز بازار امرتسر مطبوع گردید

تمام شد

الاعلیٰ بالاسم الذی بشّر بہ عیسیٰ علیٰ نبیّنا وعلیہ وآلہٖ کل الصلوات العُلیٰ مسمّٰی ونیز ترتیبیکہ حضرت قطب الاقطاب شیخ الشیوخ والشباب برہان الاولیاء مستند الاصفیاء غیاث الاتقیاء مفخر العرفاء القیوم الحقانی المعصوم الربانی الذی ارتحل من ہذہ الدار الفانی کاسمہ المبارک معصومًا شیخی وامامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی بتسلیک طلاب فیض بخش عالم وعالمیان بودند در مکتوبات قدسی سمات حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وحضرت پیر دستگیر قطب الانام شیخی وامامی قدّسنا اللہ بسرّہ السامی مرتبہ بعد مرتبہ مذکور نیست وبیان ترتیب این مراتب درانجا ملحوظ نہ بخاطر این فدوی ریخت کہ رسالہ مبدأ ومعاد ودفاتر ستہ مکاتیب حضرت مجدد الف ثانی وحضرت ایشان را رضی اللہ تعالیٰ عنہما در نظر داشتہ این لآلی منثورہ را منتظم سازد ومراتب سلوک وتسلیک خاصہ حضرات را مرتب در سلک تحریر کشد **شعر** فالدّر یزداد حسنًا وہو منتظم ؞ ولیس ینقص قدرًا غیر منتظم ؞ الحمد للہ الذی جعلنی صلۃً بین البحرین مقتبسًا لانوار النیّرین فشرعت فیہ بعون اللہ سبحانہ فی الحادی والعشرین من شوال سنۃ الف وثمانین من الہجرۃ المبارکۃ النبویۃ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ وأتممت تالیفہ فی تاسع ذی القعدۃ من العام المذکور اتمامًا مع وقوع التعطیل فی البین ایامًا **وبعد** از اتمام بعضے خصائص در خاتمہ ذکر یافتہ فجاء بحمد اللہ تعالیٰ بحیث یروق العقلاء وما سبق بہ اذہان الاذکیاء وباوجود آنکہ بعضے یاران

---

(۱) کما قال اللہ تعالیٰ ومبشرا برسول یاتی من بعدی اسمہ احمد ۱۲ (۲) کنایہ از تصانیف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ست ۱۲ (۳) قولہ دفاتر ستہ یعنی شش دفتر سہ مجددیہ وسہ معصومیہ ۱۲ (۴) قولہ فالدر الخ یعنی حسن مروارید زیادہ گردد درحالیکہ برشتہ کشیدہ شود وہم قدرش کم نگردد درحالیکہ در رشتہ منسلک نباشد ۱۲ (۵) نظم حاصل ست از انتظام کہ بمعنی راست شدن ودر سلک کشیدہ شدن ست ۱۲ (۶) قولہ نیرین یعنی آفتاب وماہتاب مراد ہر دو حضرات اند قدس سرہما ۱۲ مصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

۱ منسوب باحمد بن عبد الاحد سرہندی قدس سرہما ۱۲ ۲ اے فیوضہ وعلومہ ۱۲ ۳ قولہ نثار یا لک مصدریت بمعنے افتاندن و پاشیدن از قسم نقد و جنس بر فرق کسے بسبیل تصدق و بالضم آنچہ از زر و گوہر پاشیدہ شود ۱۲ غیاث ۴ الحاصل کہ چون مراتب سلوک مجددی بترتیب تسلیک معصومی در دفاتر ستہ این حضرات مذکور نبود بخاطر این فندوی ریخت کہ رسالہ مبدء و معاد و دفاتر ستہ این حضرات الخ ۱۲ ۵ قولہ غموض بضمتین و ضاد معجمہ مشکلات ہر فن و پوشیدگیہائے علم و سر ۱۲ غیاث اللغات لمصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ عن آفات الدارین ۱۲

حق بسم اللہ الرحمن الرحیم حق

حق

حمد بیحد و سپاس بے قیاس مر منعمے را کہ سنّتِ سنیۂ محمدیہ را علیہ وعلیٰ آلہٖ وَ صحبِہٖ اَفضلُ الصَّلَوَاتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ بطریقۂ انیقۂ احمدیہ رَوَّحَ اللہُ سُبْحَانَہٗ رُوْحَہٗ وَاَفَاضَ عَلَی الْعٰلَمِیْنَ اَبَدًا فُتُوْحَہٗ تجدید فرمود و نسبتِ اولین را در آخرین بہمان طراوت جلوہ گر نمود و درودِ نامحدود و نثارِ آن سیّدِ سالار کہ حدیث عُلَمَاءُ اُمَّتِیْ کَاَنْبِیَاءِ بَنِیْ اِسْرَآئِیْلَ بر زبانِ غیب ترجمان آورد و باین حدیثِ نفیس گویا اشارت بوجودِ فائض الجود حضرت مجددِ الفِ ثانی خود کرد و آل و اصحابِ او کہ ہیچ ولی بر تبۂ ادنائے ایشان نرسد و انفاق کوہِ ذہبِ دیگران مساویِ مُدِّ شعیرِ شان نشود اَمّا بعد میگوید اضعف عباد اللہ المُعِین محمد باقر بن شرف الدین اللاہوری العباسی الحسینی عُفِیَ عَنْہُمَا کہ چون مراتبِ حصول سلوک و حقائق و خصائصِ حضرت امام ہمام ہادیِ انام حجۃ الاسلام غوث الخواص والعوام قبلۃ المحققین و قدوۃ المدققین المستغنی عن توصیفِ الواصفین کاشفِ غموضِ متشابہات و وقفِ رموزِ مقطعات محرمِ اسرارِ فرقانی المحبوب الصمدانی مجددِ الالف الثانی سمیِّ رسول اللہ

جان ست ❊ سرّش از باطنش کان بے نشان ست ❊ زبان در شرحِ وصف او بود لال ❊ قلم در ذکر مدحش بے زبان ست ❊ عنایاتے کہ دارد در حقِ من ❊ سرِ ہر موئے من در شکر آن ست ❊ لَازَالَ کَاسْمِہِ الْمُبَارَکِ سَیْفًا عَلٰی اَعْدَآءِ الدِّیْنِ وَیَرْحَمُ اللّٰہُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْن ❊ میدانَد و بزبانِ آرزو بیان کریمہ ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ میخواند مصرعہ باکریمان کارہا دشوار نیست ❊ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنْ خُتِمَ بِہِ الرِّسَالَۃُ وَ فِیْ کُلِّ اَمْرٍ اِلَیْہِ الْحَوَالَۃُ وَعَلٰی جَمِیْعِ الْاَنْبِیَآءِ وَالْمُرْسَلِیْنَ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ کُلِّھِمْ اَجْمَعِیْنَ وَعَلَی الْمَلٰٓئِکَۃِ الْمُقَرَّبِیْنَ وَعَلٰی جَمِیْعِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِیْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ اٰمِیْن ❊

ہدایتِ اوّل

در آنچہ دانستنِ آن مرشد و مسترشد را ناگزیر ست فائدہ (۱) فِی الْمَبْدَأِ وَالْمَعَادِ چون طالبے پیشِ شیخے بیاید باید کہ شیخ اورا اول استخارہ فرماید از سہ استخارہ تا ہفت استخارہ تکرار نماید بعد از استخارہا اگر تذبذبے در طالب پیدا نشد شروع در کارِ او نماید فائدہ (۲) اقبالِ قلبِ شیخِ کاملِ مکمل نیز قائم مقامِ استخارہ است و انضمامِ او با استخارہ نورٌ علیٰ نور ❊ فائدہ (۳) فِی الْمَبْدَأِ وَالْمَعَادِ اوّل او را طریقِ توبہ تعلیم دہد و در حصولِ توبہ بقدرِ اجمال اکتفا نماید و تفصیلِ آن را بمرورِ ایام حوالہ نماید کہ ہمہ درین اوان قاصر اند و تکلیفِ تفصیل مدتے طلبد و فتورے در طلبِ او رود بعد ازان طریقِ مناسبِ استعداد و ذکرِ مطابقِ حالِ طالب تلقین نماید و توجہ بکارِ او دارد

لہ یعنی بمصداق رب تقبل عبادت قبول مخدوم زادہ را امیدوارند ۱۲ ❊ ۲ یعنی بعد ادائے دو رکعت نمازِ نفل دعائے ماثورہ اللہم انی استخیرک الخ بخواند و سہ بار تکرار نماید و بوقتِ ضرورت صرف دعائے ماثورہ ہم کافی ست چنانچہ معمولِ بعض مشائخ بودہ است ۱۲ ❊ ۳ یعنی اگر تردد بے نسبت آن شیخ در دلِ طالب پیدا نشد بلکہ اطمینان بحصول پیوست پس آن شیخ شروع در کارِ آن طالب نماید ۱۲ ❊ ۴ زیرا کہ رسیدن بمقاماتِ ولایت بدون حصولِ مقاماتِ عشرہ مشہورہ کہ اول شان توبہ است و آخر شان رضا متصور نیست ۱۲ المصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

بجد بودند کہ حاصلِ مکاتیبِ گرامی را در عبارتِ خود اندراج نمودہ بطریقِ موجز مرتب ساختہ آید این فقیر التزام کردہ کہ عباراتِ اصل را بعینہا تبرکاً ایراد نماید مگر در بعضے مواضع کہ بجہت بعضے حکم بہ تغییرِ یسیر آوردہ و آن ہم بعد از دریافتِ اجازت از روحِ پر فتوحِ حضرتِ مجدد الف ثانی و مشاہدۂ رضائے آن حضرت در دین معانی و ہر نکتہ را بہ تفحص و تصفح از مواقعِ متفرقہ التقاط نمودہ و در ہر مقام بذکرِ ضروریات بسبیلِ ایجاز نمودہ و مع ذلک این رسالہ مشتمل ست بر فوائدِ عظیمہ و نکاتِ فخیمہ و تحقیقاتِ غریبہ و تدقیقاتِ عجیبہ و ترتیبِ لائق و ترکیبِ فائق و در آغازِ ہر مرتبہ بجائے بابِ لفظِ ہدایت آوردہ و بواسطہ ذکرِ بعضے لوازم و متعلقاتِ آن مرتبہ لفظِ فائدہ بجائے فصل اختیار نمودہ بر بست ہدایت و یک خاتمہ و یک مسکۃ الختام مرتب کردہ و ازین جہت این رسالہ را بہ کنز الہدایات فی کشفِ البدایات و النہایات مسمی ساختہ و در اثنائے تالیف بارہا خوشوقتی حضرتِ مجدد الف ثانی و حضرت ایشان رضی اللہ تعالیٰ عنہما در بابِ این تالیف پر تو انداختہ و اتحادِ خاص بجنابِ آنحضرت و نسبتے خاص در خود یافتہ و توفیق و امداد از انجناب معلوم ساختہ و بعد از اتمام بزیارتِ حضرتِ مجدد الف ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در منام مشرف گردیدہ و ازین جہت امیدِ قبول و عنایت بہم رسیدہ و مصداقِ این قبول و عنایت را قبولِ حضرتِ مخدوم زادہ ارشاد و سادہ صاحب الاسرار العلیہ قاسم الانوار السنیہ مرکزِ دائرۂ افاضت و ہدایت بحر امواجِ عقل و درایت للمؤلف ۵ سراپا ظاہرش روح ست و

۵ یعنی بر بیست و ہفت نمودہ ۱۲ ۵۲ یعنی مسکہ بضم اول و سکون دوم لقیہ است ہر چیزے یعنی چنانکہ بعد از اتمام ختم میکنند پس از اتمام رسالہ ختم او بکار کردہ شد کہ مانند مسکہ است ۱۲ ۵۳ قولہ ختام بکسر خا مہرے و موم و لاک وغیرہ کہ بران مہر کنند ۱۲ ۵۴ یعنی فرزند پنجم حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ حضرت خواجہ سیف الدین کہ تحصیل علوم متداول نمودہ اند از والد ماجد خود استعادہ جمیع کمالات نمودہ باقصائے مراتب قرب رسیدہ و عالمے از فیضان گردیدہ وفات ایشان در سنہ ہزار و نود و پنج ست ۵ ربیع ماہ او رفعت از لیکہ دین + گرد بیست گشتہ اعدائے دین + زہے آفتاب سپہر جلال + کز ظلمت

مربوط بانہایت ست وترقی سالک درین موطن بمجرد صحبت شیخ ومحبت ورعایت آداب اوست باتباع شریعت علیہ وسنت سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ وتعلیم ذکر درین ہنگام از برائے تسلیہ طالب ست ذکر اگرچہ فی نفسہ مفید ست لیکن مدار وصول نیست **فائدہ (۵)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی حضرت مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بدانکہ طریقے کہ اقرب ست واسبق واوفق واوثق واسلم واحکم واصدق واولیٰ واعلیٰ واجل وارفع واکمل واجمل طریقہ علیہ نقشبندیہ ست قدس اللہ تعالیٰ ارواح اہالیہا واسرار موالیہا این ہمہ بزرگی این طریق وعلو شان این بزرگواران بواسطہ التزام متابعت سنت سنیہ است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ واجتناب از بدعت نامرضیہ ایشانند کہ دررنگ اصحاب کرام علیہم الرضوان من الملک المنان نہایت کار در بدایت شان مندرج گشتہ وحضور وآگاہی ایشان دوام پیدا کردہ وبعد از وصول بدرجہ کمال فوق آگاہی ہائے دیگران شدہ **فائدہ (۶)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ پرسیدہ بودند کہ بعضے از رجال ونساء مے آیند وطریقہ را التماس مینمایند واز اکل ولبس وشرب کہ بربوا حاصل میگردد پرہیز نے کنند ومیگویند کہ ما بحیلہ شرعی آراستہ میسازیم امر بگفتن طریقہ درحق آنہا ہست یا نہ طریقہ را با ایشان بگویند وترغیب باجتناب محرم نمایند شاید بہ برکت طریقہ ازان اشتباہ برآیند **فائدہ (۷)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوشتہ بودند کہ بعضے

۱ نوشتہ بودند
۲ طلب
۳ ازالہ حرام

۵۱ بلکہ فوق اینہاست ۱۲ ۵۲ کہ مدار وصول بر صحبت ست وفانی شدن در شیخ کہ با و صحبت دارد کما کان فی الصدر الاول اذ الصحابۃ والتابعین بمجرد الصحبۃ کانوا یصلون الی کمالات لا تحصی ۱۲ ۵۳ یعنی مکتوب دو صد ونود دوم از جلد اول کہ بنام ملا محمد ہاشم صدور یافتہ ۱۲ ۵۴ یعنی مکتوب ہفتاد وہفتم از جلد ثانی کہ بنام ملا حسن برکی صدور یافتہ ۱۲ ۵۵ یعنی مکتوب دو صد وپنجاہ وششم از جلد اول کہ بہ بیان شیخ بدیع الدین صدور یافتہ ۱۲

وآداب و شرائطِ راہ باُو بیان سازد و در متابعتِ کتاب و سنّت ترغیب فرماید
و وصول مطلوب بے متابعتش محال دانا ند و اعلام نماید کہ کشوف و وقائع را کہ سر
موئے مخالفت بکتاب و سنّت داشتہ باشد اعتبار نکند. فائدہ (۴) مِن مکاتیب
شیخی و امامی قدّس سنا اللہ تعالیٰ بسِرّہِ السّامی باید دانست کہ حضرت مجددِ الفِ
ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہر چند در بعضے رسائلِ خود نوشتہ اند کہ شیخ مرید را
طریقِ ذکرِ مناسبِ حال و استعدادِ او تلقین نماید لیکن طریقِ آنحضرت بالآخر تقدیم
تعلیم اسمِ ذات بود جمیع طلّاب را اِلّا ماشاءَ اللہ و وجہش آن تواند بود کہ آنچہ
سابق نوشتہ اند در اوائلِ حالِ آنحضرت در وقتے کہ سیرِ آنحضرت در اطوارِ ولایت
بودہ باشد کہ ولایت مربوط بجذبہ است و سلوک در تسلیک آن رعایتِ حالِ مرید و
تعلیم ذکرِ طریق کہ مناسبِ استعدادِ او باشد از برائے تسہیلِ سلوک بروے لابدّ ست مثلاً اگر
استعدادِ او مناسبِ جذبہ باشد طریقِ مناسبِ جذبہ تعلیم توان کرد تا اختلال در سلوک
او راہ نیابد و ہرگاہ آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ از اطوارِ ولایت بکمالاتِ نبوّت
بوراثت عروج فرمودہ از دائرہ جذبہ و سلوک برآمد کہ کمالاتِ نبوّت

---

۵۱ بقیہ عبارت مبدا و معاد را اتماماً للفائدۃ نقل کردہ میشود۔ و تصحیح عقاید بمقتضائے آرائے اہل سنت و جماعت نصیحت نماید و تسلیم احکام فقہیہ ضروریہ و عمل بموجب آں علم تاکید فرماید کہ طیراں درین راہ بے این دو جناح اعتقادی و عملی میسر نیست و تاکید نماید کہ در لقمہ محترم و مشتبہ احتیاط را بیک مرعی دارد و ہر چہ باید بخورد و از ہر جا کہ باید تناول نماید تا فتوائے شریعت غرّا درین باب درست نشود۔ انتہیٰ۔ بدانکہ حضرت امام ربانی در مکتوب صد و ہفتاد و یکم از جلد اول میفرمایند۔ یک تاکید نماید کہ طمعے در مال مرید و توقعے در منافع دنیوی او پیدا نشود کہ مانع رشد مرید ست و باعث خرابی پیر حیہ و اسحابہ دین خالص سے طلبد الا للہ الدین الخالص شرک را در آنحضرت بہ ہیچ وجہ گنجایش نیست و حضرت امام شعرانی فرمودہ اند ان الشیخ اذا علم من مریدہ انہ صادق فی ان جمیع ما فی یدہ انما وصل الیہ ببرکۃ استاذہ وانہ ہو و عیالہ انما یاکلون من مال ذلک الاستاذ فلا حرج علی الشیخ حینئذ فی الاکل من طعام ذلک المرید ۱۲ ۵۲ یعنی از مکتوب ہشتاد و ہشتم از جلد ثانی کہ بنام برالدین صادر یافتہ در کیفیت توجہ طلاب و توجہ از برائے دفع امراض ۱۲ ۵۳ قولہ باید دانست کہ حضرت مجدد الف ثانی الخ باید دانست کہ اصل این عبارت در مکاتیب معصومیہ عربی ست شاید کہ مصنف کنز الہدایات ترجمہ نمودہ در آوردہ باشد چنانچہ در بعضے نسخ کنز الہدایات موجود ست و تسہیلاً للطلاب اینجا برہمین اکتفا رفتہ واللہ اعلم و علمہ اتم ۱۲ ۵۴ و جذبہ و سلوک ہر دو رکن اند مر ولایت را کہ ولایت بدون این ہر دو ہرگز متحقق نمیگردد ۱۲ ۵۵ یعنی رعایت حال مرید بر شیخ لازم ست ۱۲
المصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

علامت نقصان استعداد نیست گرہے باشند تام الاستعداد کہ باین عیب باہتلا گردند

فائدہ (۱۰) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی شکایتے از بوالہوسی وعدم استقامت طالبان نمودہ بودند واظہار افسردگی از تعین آنہا کردہ مجدد ما اکثر طالبان این زمان ہمین حال دارند طالب صادق کم ست لیکن بعد از استخارہ خود وبعد از استخارہ او وبعد از حصول انشراح طریقہ را باید گفت بعد ازان اگر بے استقامتی وبرگشتگی در کسے ظاہر شود گو شدہ باشد ضررے او ست

فائدہ (۱۱) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی پیر را باید کہ خود را در نظر مریدان متجمل دارد ودروازہ اختلاط با آنہا مفتوح نسازد تا مہابت او در دل ایشان نشیند وجاگیرد وباعث عقیدت وادب گردد وموجب ترقیات شود

فائدہ (۱۲) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ بسرہ السامی نوشتہ بودند کہ حسب الحکم ہنگامہ طلبہ را یک قسمے سرگرم میداشت وہیچ احدے بے تاثیر نمیماند حتی کہ اکثر شان در اول توجہ متاثر میشدند حمداً للہ سبحانہ علی ذالک شکر این نعمت عظمی بجا آرند واز عجب وپندار ترسان باشند ومعترف بقصور بوند واز توجہات بطلبہ وتفقد احوال آنہا بتساہل نگذارند کہ از اعاظم عبادات ست وبعد از فراغ ازین امر ادائے حق آن بقدر طاقت بطاعات دیگر مثل درس واذکار بپردازند ان احب عباد اللہ الی اللہ من حبب اللہ الی عبادہ شنیدہ باشند

فائدہ (۱۳) عبد ضعیف گوید رحمہ اللہ تعالیٰ کہ چون فقیر در سفر اول بدار الارشاد سہرند رسید شرف قدمبوسی

(حاشیہ: ورگشت / شد گردد — تاثیر — اعظم — سرہند)

۱؎ یعنی مکتوب صد وہشتم از جلد اول کہ مولانا محمد صدیق پشاوری صدور یافتہ ۱۲ ۲؎ یعنی مکتوب سیزدہم از جلد ثانی بدانکہ مؤلف رحمہ اللہ تعالیٰ دریجا حاصل مضمون را بعبارت خود تعبیر نمودہ آوردہ است ۱۲ مولانا ابو السعد احمد خان ۳؎ تجمل شان وشکوہ وجلال ووقار المشیخت خود نمودن ۱۲ غیاث ۴؎ یعنی مکتوب صد وہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد احمد خان ۵؎ یعنی بدرستیکہ دوست ترین بندگان خدا بسوئے خدا کسے ست کہ دوست گرداند خدا را بسوئے بندگان وے ۱۲ ۶؎ یعنی مؤلف این رسالہ ملا محمد باقر لاہوری ۱۲

عورات طلب مشغولی مینمایند اگر محارم اند چه مانع ست والا در پرده نشینند و طریقه
را اخذ نمایند **فائده** (۸) مِن مکاتیب شیخی و امامی قدّسنا اللّٰه تعالیٰ بسرّه
السّامی مسترشدان را بوظائف طاعات و اذکار سرگرم دارند و باتیان خدمات و
رعایت آداب ترغیب کنند و معطل نگذارند امید که از نسبت خاص بزرگان بهره یابند
مقصود حصول نسبت ست علم بآن امر دیگر ست اگر بدهند فبها ونعم والا غم نیست
نسبت چون بجانفشانی و تعب حاصل شود قدر و عزت دارد و آنچه بسهولت و زودی بدست
آید چندان قدر و عزت ندارد و اگر کسے استعجال نماید بوالهوس ست طالب نیست و قابل
صحبت نه مردم در طلب دنیاے دنیّه چه رنجها ست که نمے کشند طلب حق جل وعلا
احق بآن ست بزرگان درین طلب یا ضعفها کشیده اند و عمرها گذرانیده **بیت**
اُوحدی شصت سال سختی دید ٭ تا شبے روئے نیکبختی دید ٭ **فائده** (۹) مِن مکاتیب
المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللّٰه تعالیٰ عنه باید دانست که بطور تأثیر

---

۱ یعنی طلب اخذ طریقه و توجه ۱۲ ۲ یعنی آن زنان اگر از محارم شما اند که نکاح فیمابین روا نیست از تعلیم طریقه بایشان بے حجاب در شریعت هیچ منع نیست و اگر از محارم شما نیستند بلکه از اجانب که خلوت بآنها روا نبود و نکاح فیمابین جائز باشد پس اینچنین عورات در پرده نشینند و طریقه اخذ نمایند ۱۲ ۳ یعنی مکتوب صد و بست و دوم از جلد اول که بنام مولانا محمد صدیق پشوری صدور یافته ۴ چه شنیده باشند که هیچ بے ادبی بخدا نرسیده است جل وعلا ۵ از خدا جوئیم توفیق ادب ٭ بے ادب محروم ماند از لطف رب ۱۲ در عدم رعایت آداب پیر ضرر غالب ست و آداب ضروریه این راه در مکتوب دو صد و نود و دوم از جلد اول مکتوبات حضرت مجدد رحمة اللّٰه علیه مرقوم ست آنجا که فرموده اند - بدانکه طالب را باید که روئے دل خود را از جمیع جهات گردانیده متوجه پیر خود سازد و با وجود پیر بے اذن او بنوافل و اذکار نپردازد و در حضور او بغیر او التفات ننماید و بکلیت خود متوجه او نشیند حتی که بذکر هم مشغول نشود مگر آنکه او امر کند و غیر از نماز فرض و سنت در حضور او ادا نکند الخ ۱۲ ۵ شتاب طلبی که در طریقه با بعضے طلاب رادست میدهد در رنگ آنست کسے را چشم بربندند و یکایک بمنزل رسانند و راه چندین سال بطرفة العین قطع نمایند ۱۲ ۶ یعنی مکتوب صد و چهل و پنجم از جلد اول که بملا عبد الرحمن مفتی صدور یافته ۱۲ ۷ برائے تتمیم این فائده عبارت متقدمه مکتوب شریف نوشته میشود جهت باشند که علامت این طریقه علیه که با آنکه ابتدائے سیر ایشان از عالم امر ست بسرعت متأثر نشوند و التذاذ و حلاوت که مقدمه جذبه است بزودی پیدا نکنند حکمتش آن ست که عالم امر در ایشان نسبت بعالم خلق ضعیف افتاده است همین ضعف سدراه سرعت تأثیر و تأثر شده و این بطور تأثیر تا زمانے متحقق که عالم امر در ایشان بر عالم خلق قوت پیدا نکند و امر منعکس گردد علاج این ضعف مناسب این طریقه علیه تصرف تام مرشد صاحب تصرف تام یا وعلاجے که مناسب طریق دیگران ست تقدیم تزکیه نفس ست و ریاضات و مجاهدات شاقه که موافق شریعت واقع شوند علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة ۱۲ مولانا ابو السعود احمد خان سلمه الرحمن - لمصححه سلمه اللّٰه تعالیٰ ۸ یعنی درنگی و تأخر در اثر قبول کردن از طالب علامت نقصان استعداد طالب نیست ۱۲ لمصححه سلمه اللّٰه تعالیٰ

بطریق

اختیاری کہ بطرقِ دیگر وابستہ است مدارِ کار بر وظائف و اَوراد و اَذکار نیست بنیاد
مُعاملہ بر ریاضات و اَربعینات و بہ پیرِ طریقت باین مثابہ رجوع نیست و درین طریق
کہ طریقِ صحابۂ کرام ست علیہمُ الرِّضوان اِفادہ و اِستفادہ انعکاسی ست صحبتِ شیخ
مُقتدا با رعایتِ آداب کافی ست و وظائفِ اذکار و طاعات نیز از مُتممات و مُعاونات
ست صحبتِ خیر البشر علیہِ وعلیٰ آلِہِ الصَّلَوٰاتُ الزَّاکیاتُ وَالتَّسلیماتُ وَالتَّحیّاتُ
التَّامیاتُ در حصولِ کمالات بشرطِ ایمان و تسلیم و انقیاد کافی بود لہٰذا راہِ وصول درین
طریق اقرب گشتہ است و در اخذِ فیوض و برکات از شیخِ کامل و مکمل کہول و صبیان و
شیوخ و احیا و اموات برابر ند ریاضت درین طریقِ عالی کہ متضمنِ اندراجِ نہایت
در بدایت اتباعِ سُنّتِ سنیّہ است و اجتناب از بدعتِ نا مرضیہ **فائدہ** (۱۶) فی
المبدأ و المعاد گاہ باشد کہ کاملے ناقصے را اجازتِ تعلیمِ طریقت میکند و در ضمنِ اجتماعِ
مُریدان کارِ آن ناقص باتمام میرسد حضرت خواجہ نقشبند رح مولانا یعقوب چرخی علیہ
الرَّحمۃ را پیش از وصول بدرجۂ کمال اجازتِ تعلیمِ طریقت فرمودہ بودند و گفتہ بودند کہ
اے یعقوب آنچہ از من بتو رسیدہ است بمردم برسان و کارِ مولانا بعد ازان در خدمتِ
خواجہ علاء الدین عطار قُدِّسَ سِرُّہٗ سرانجام یافت لہٰذا خدمتِ مولانا عبد الرحمٰن جامی در
نفحات مولانا را اول از مُریدانِ خواجہ علاء الدین عطار مے شمرد و ثانیاً بخواجہ نقشبند
نسبت میکند باید دانست کہ نقص ہر چند منافیِ اجازت ست اما چون کامل و مکمل
ناقص را نائبِ خود میسازد و دست او را دستِ خود میداند ضررِ نقص تعدّی نمینماید

۱ یعنی چلہا کشیدن و محنتہا بر داشتن ۱۲ ۲ چنانکہ مؤلف رحمہ اللہ تعالیٰ صریحاً فی الجواہر القطعیۃ فرمودہ است ۱۲ مولانا ابو اسحٰق
۳ خواجہ احرار قدس سرہ فرمودہ است اگر پرسند کہ معتقد درویشان خانوادۂ حضرت خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم
چیست بگو اعتقاد اہلِ سنت و جماعت و دوامِ عبودیت کہ بے ادائے عبادت متصور نیست ۱۲ ، المحشی سلمہ اللہ

حضرت پیر دستگیر شیخنا و امامنا رضی اللہ تعالیٰ عنہ دریافت از فقیر استفسار
فرمودند که بتعلیم و تعلّم تقیید داری فقیر عرض نمود که از زمان تقیید شغل باطن تقیید علم
ظاہر آنقدر نماندہ است باز در سفر ثانی در وقت خلوت اعادہ استفسار مذکور فرمودند
این کمینه بعرض رسانید که در ہنگام استغراق مطالعه علم ظاہر توجہ بآنجناب مقدس
نے ماند و جمع نتواند شد فرمودند بیحساب میگویید تقیید علم ظاہر محمد نسبت ماست
ازان زمان این فقیر را توفیق دیگر بہم رسید والحمد للہ سبحانه علیٰ ذلک فائدہ (۱۴)
من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ بسرہ السامی از تقیید بحلقه صبح و
پیشین و طریقه توجہ بیاران بعد مغرب گرمی مجلس و تاثیر توجہات و ظہور آثار و ترقیات
عظیمه بران نوشته بودند مسرت بر مسرت افزود اللّٰهم اکثر اخواننا فی الدین باید
که درین امر جلیل القدر بیش از بیش تقیید ورزند و در تصحیح نیت بجان بکوشند و ہمواره
ملتجی و متضرع بوند فائدہ (۱۵) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ
السامی در طریقه ما مدار وصول بدرجه کمال مربوط برابطه محبت ست بشیخ مقتدا طالب
صادق از راه محبتے که بشیخ دارد اخذ فیوض و برکات از باطن او مینماید و بمناسبت
معنویه ساعة فساعة برنگ او مے برآید گفته اند فنا فی الشیخ مقدمه فنائے حقیقی ست
ذکر تنہا بے رابطه مسطوره و بے فنا فی الشیخ موصل نیست ذکر ہرچند از اسباب وصول
لیکن غالباً مشروط برابطه محبت و فنا در شیخ ست آرے این رابطه تنہا بارعایت آداب
صحبت و توجہ و التفات شیخ بے التزام طریق ذکر موصل ست و در سلوک و تسلیک

(حاشیه: ونسبته شغل — ونتواند جمع شد — اکثر — محبت فیوضات — ساعت فساعت)

ف ۱ بدانکه در دو نسخه برخلیه که نزد ما موجود اند لفظ میگویید بصیغه خطاب مرقوم ست و مولانا ابو سعد سلمه اللہ بلفظ (میگویند) بصیغه غائب فرموده و معنیش چنین گفته یعنے بسیارے گویند . ہذا واللہ اعلم وعلمه اتم ۱۲ ف ۲ یعنی مکتوب صدوسی و سیوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ابو السعد ف ۳ یعنی مکتوب ہفتاد و ہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ف ۴ سه سایه بسر بر ہست از ذکر حق ، سایه بہرا شارت بطریقه رابطه کرده اند که عبارت از حفظ صورت شیخ ست بطورے که درین طریق معہود ست یعنی طریقه رابطه طالب مبتدی را سود مند تر ست از ذکر ۱۲

ہدایت دوم متضمن بر شش فائدہ ہا

در بیان ذکر قلبی اسم ذات فائدہ (۱) مِن مکاتیب شیخی و امامی قدّس اللہ تعالیٰ سرّہ السامی
استماع فرمایند کہ شغل باطنی در طریقۂ ما اقسام ست قسم اول ذکر اسم ذات ست و طریق این
ذکر آنست کہ طالب را باید کہ زبان خود را بکام بچسپاند و بجمیع ہمت متوجہ قلب صنوبری
کہ در پہلوے چپ واقع ست گردد و این قلب صنوبری آشیانۂ قلب حقیقی ست کہ از
عالم امر ست و آنرا حقیقت جامعہ نیز گویند و لفظ مبارک اللہ را در دل بطریق خطرہ
بگذراند و بزبان دل این لفظ خطیر بگوید بے آنکہ صورت دل را تصور کند و نفس را بند
نکند و در ذکر گفتن ہیچگونہ آنرا دخل ندہد نفس بطور خود مے آمدہ باشد و از لفظ مبارک
اللہ ذات بیچون خواہد و ہیچ صفت بآن ملاحظہ نماید تا از ذروۂ ذات بحضیض صفات
فرود نیاید و از تنزیہ بتشبیہ نگراید باید دانست کہ ہمچنانکہ قلب تعلق بجانب دست
چپ دارد چنانکہ بالا گذشت روح بدست راست تعلق دارد و آن نیز محل ذکر ست و میان
سینہ کہ مقام سر و خفی و اخفیٰ ست آن نیز محل ذکر ست و جاے نفس و حواس باطنہ
دماغ ست آنہم مقام ذکر ست و چون ذکر غالب مے آید تمام بدن را در میگیرد و ہر جزو بدن
در رنگ دل ذاکر میگردد و آنرا سلطان الذکر میگویند طالب را باید چندان مداومت بذکر نماید
کہ ذکر و حضور ملکۂ دل شود و صفت لازمۂ آن گردد چنانچہ سمع صفت سامعہ و بصر صفت
باصرہ چنانچہ اگر بہ تکلف ذکر و حضور را از دل دور کند دور نشود فائدہ (۲)

ل یعنی مکتوب صد و سیزدہم و نیز مکتوب صد و چہاردہم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد ۲ قولہ بجمیع ہمت گفتہ اند کہ جمیع ہمت آن باشد کہ ہمہ را بجز خدا تعالیٰ در دل چیزے نبود یعنی دل را از ہمہ چیز خالی کند بجز حق ۱۲ ۳ صنوبر مانند سرو را نیز گویند و ہمان درخت ناز را نیز خوانند کہ قد شاہدان را بآن تشبیہ دہند ۱۲ ۴ یعنی از بلندی ذات بحت بہ پستی صفات تنزل ننماید و از تنزیہ صرف بتشبیہ نگراید ۱۲ ۵ یعنی چنانچہ شنیدن صفت لازمہ قوت شنوائی ست از آن منفک نمیتواند شد و ہمچنین دیدن صفت لازمہ قوت بینائی ست از آن انفکاک نے پذیرد ۱۲ مصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

واللّٰه سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها **فائده (۱۷)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللّٰه تعالیٰ عنه وطریق ما طریق دعوت اسمائیست اکابر این طریقه استهلاک در مسمائے این اسما اختیار نموده اند[۵۱] از نسبت این بزرگواران کم اندک بدست افتد اندک نیست زیرا که نهایت دیگران در بدایت ایشان مندرج ست[۵۲]

فائده (۱۸) عبد ضعیف گوید عفی عنه از حضرت پیر دستگیر منقول ست که درین طریق ختم خواجهائے[۵۳] بزرگواران قدس اللّٰه اسرارهم در باب حصول مرادات کار دعوت اسما میکند که در طرق دیگر ست

فائده (۱۹) فی المبدأ والمعاد باید دانست که اعتقاد مرید بافضلیت پیر واکملیت او از ثمرات محبت واز نتائج مناسبت که سبب افاده واستفاده است اما باید که پیر را بر جماعت که فضل آنها در شرع شریف مقرر شده است فضل ندهد که موجب افراط ست در محبت وآن مذموم ست شیعه را خرابی از افراط محبت اہل بیت آمده ونصاریٰ را از افراط محبت حضرت عیسیٰ را علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام ابن اللّٰه خوانده در خسارت ابدی مانده اند لیکن اگر بر ما سوائے اینها فضل دهد مجوز ست بلکه در طریقت واجب وآن فضل دادن باختیار مرید ست بلکه اگر مرید مستعد ست بے اختیار در وے این اعتقاد پیدا میگردد و بوسیله آن کمالات پیر را اکتساب میفرماید واگر این فضل دادن او باختیار باشد وبه تکلف پیدا کند مجوز نباشد ونتیجه نه بخشد[۵۴]

طریقه

آنها / بر ما / بر جماعت

باختیار مرید

---

۵۱ یعنی مکتوب دوصد ودوم از جلد اول منقطست ۱۲ مولانا ابوالسعد ۵۲ قوله از نسبت این بزرگواران تا آخر در مکتوب صد وچهل ودوم از جلد اول بعینه موجود ست ۱۲ مولانا ابوالسعد ۵۳ ترتیب ختم خواجگان این ست بهر نیتے ومقصدے که خوانند باید که دست بردم گفته سورۂ فاتحه یکبار بخواند وبعد ازان سورۂ فاتحه با بسم اللّٰه هفت بار بعد ازان صد وصد بار بعد ازان الم نشرح با بسم اللّٰه هفتاد ونه بار بعد ازان سورۂ اخلاص با بسم اللّٰه هزار ویک بار بعد ازان سورۂ فاتحه با بسم اللّٰه هفت کرده صد وصد بار بعد ازان فاتحه خوانند ثواب این ختم بارواح حضرات بزرگواران کر این ختم بایشان منسوبست باید گردانید زیرا که در تعیین اسامی این اکابر اختلاف ست بعد ازان از جناب خدا عزوجل حصول مطالب بتوسل این بزرگواران باید خواست وتا سرانجام مقصد مداومت باید نمود وانه میسر کل عسیر یکسی تنها بخواند یا زیاده بر قسمت با برسبیل تقسیم اما رعایت وتر اولی ست که اللّٰه وتر یحب الوتر۔ واللّٰه اعلم بالصواب ۱۲ مولانا ابوالسعد از مقامات مظهری نقل فرموده اند ۱۲ ۵۴ یعنی از عهده گذشتن ۱۲

صححه سلمه اللّٰه تعالیٰ عن آفات الدارین

عالمِ خلق و پنج از عالمِ امر پنجگانه عالمِ امر قلب و روح و سِر و خفی و اَخفٰے است و دوازده
عالمِ خلق قالب و نفس ست و قالب مرکب از عناصرِ اربعہ ست **فائدہ (۶)** مِن
مَکَاتِیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رَضِیَ اللّٰہُ تعالٰی عنہُ پرسیده بودند
کہ منع اند ذکرِ جہر میکنند کہ بدعت ست با آنکہ ذوق و شوق مے بخشد چرا از چیزہائے دیگر
کہ در زمان آنحضرت نبوده علیہِ وعلٰی آلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلام منع نمیکنند مثل لباس فرجی و شال و
سراویل مخدوم اعمالِ آن سرور علیہِ وعلٰی آلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلام بر دو نوع ست بر سبیلِ
عبادت ست یا بر طریقِ عرف و عادت عملے کہ بر سبیلِ عبادت بود خلافِ آنرا از
بدعتہائے منکر میدانم و درمنعِ آن مبالغہ مینمایم کہ احداث در دین ست و آن مردود
و عملیکہ بنا بر عرف و عادت ست خلافِ آنرا بدعت و منکر نمیدانم و در منعِ آن مبالغہ
نمے نمائیم کہ بدین تعلق ندارد وجود و عدمِ آن مبنی بر عرف و عادت ست نہ بر دین و
ملت چہ عرف بعضے بلاد خلافِ عرف بعضے بلادِ دیگر ست و ہمچنین در یک بلده
باعتبارِ تفاوتِ ازمنہ تفاوتِ عرف و عادت واقع ست مع ذٰلک رعایتِ
سنتِ عادی نیز مثمرِ نتائج ست و منتجِ سعادات

ہدایت سیوم

در بیانِ ذکرِ قلبی نفی و اثبات **فائدہ (۱)** مِن مَکَاتِیبِ شیخی و امامی قدّسنا
اللّٰہ تعالٰی بسِرِّہِ السامی قسمِ دویم ذکرِ نفی و اثبات ست یعنی ذکر لا الٰہ الا اللّٰہ

آنحضور ... مشکوۃ المصابیح

از بدعت

---

۵۱ یعنی از مکتوب دو صد و سی و یکم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۵۲ قولہ فرجی بالفتح نوعے از قبائے پے بند کشاده پیش ۱۲ ۵۳ قال علیہ الصلوٰۃ والسلام من احدث فی دیننا ہذا ما لیس منہ فہو رد ۱۲ ۵۴ یعنی از مکتوب صد و سیزدہم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد ۱۲ ۵۵ و قسمِ اول ذکر اسم ذات ست کہ در ہدایت دوم و فائده اول مذکور شده و قسمِ سوم وقوف قلبی ست یعنی سالک متوجہ و واقف دل باشد و نظر بآن داشتہ باشد بے آنکہ ذکر کند تا دل خالی ما سوا بر دل بستہ گردد و قسمِ چہارم مراقبہ ست مشتق از ترقب ست و آن انتظار ست یعنی جمع حواس ظاہره و باطنہ در انتظار مطلوب یا آگاہی و علم بندہ ست بعد علم اطلاع حق سبحانہ بر ظاہر و باطن او و از مراقبہ بر مرتبہ ولایت و تصرف در ملک و ملکوت میتواند رسید و قسمِ پنجم رابطہ ست یعنی تصور صورت پیر در دل ہر چند مرید وجوه مناسبت بہ پیر بیشتر داشتہ باشد اخذ فیوض از باطن او زیاده نماید و طریق رابطہ مفصل

من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله بسره السامی نوشته بودند که سلطان
الذکر تا حال از کتب دیده و شنیده نشده مخدوما سلطان الذکر در طریقهٔ ما زبان زد و مشهور و
شائع ست و ما از پیران خود شنیده آمده ایم مخترع ما نیست هر چه هست از بزرگان ست
خدمت شیخ عبد القدوس گنگوهی که از اکابر مشایخ هند بودند قریب بزمان حضرت
خواجه احرار قدس سرهما در آخر عمر استغراق و بیخودی بر ایشان غالب شد در اوقات
نماز بآواز بلند بیدار میساختند سر آن از ایشان پرسیدند فرمودند که دل را بذکر بسیار
کوفتم سلطان ذکر هر زمان غالب می آید و مرا از من میربایند **فائده (۳)** من
مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله تعالی بسره السامی اگر از ذکر قلبی حرکت و جنبش
دل خواسته آید پس دوام آن هیچ در کار نیست نه در حالت فنا و نه در حالت غیر فنا و آنچه
دوام پذیرد و ناگزیر ست توجه و حضور قلبی ست حرکت باشد یا نه **فائده (۴)** من
مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله تعالی بسره السامی حضرت شیخ الشیوخ رحمة
الله علیه در عوارف بعد از ذکر خوارق و کرامات مینویسد که مرتبهٔ این همه خوارق و کرامات
فروتر ست از مرتبهٔ تجوهر قلب بذکر و وجود ذکر ذات **فائده (۵)** من مکاتیب شیخی
و امامی قدسنا الله بسره السامی این راه که ما در صدد قطع آنیم همگی هفت گام ست دو از

---

۵۱ یعنی مکتوب دو صد و سی و یکم از جلد ثالث که بنام میرزا لطیف بخاری ست بجائیکه فرموده اند که نوشته بودند که حضرات از حقائق و معارف ایشان
یکتا داشت سخن از سلطان الذکر مذکور شده بر رئیس اہل مجلس سوال کرد که تا حال باین اسم ذکرے مسموع نشده و در کتابها نیز بنظر نیامده آیا این سخن
و دلیل در سابق هست یا اختراع ایشان ست مخدوما الخ ۱۲ ۵۲ قوله مخترع اسم مفعول ست از اختراع بالکسر که بمعنے پیدا کردن چیزی را که پیشتر از و
مثل او پیدا نشده باشد ۱۲ ۵۳ یعنی قطب عالم حضرت شیخ عبد القدوس بن اسمٰعیل چشتی و قادری مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد
عبد الحق ابدالی بر دست بیعت از شیخ محمد گرفته ولے معتقد و عاشق شیخ احمد عبد الحق ست ردولوی او را کتابے ست مسمی بانوار العیون مرتب به
فن در فن اول مناقب شیخ احمد عبد الحق نوشته وفات او در سنه خمس و اربعین و تسعمائة ست ۱۲ ۵۴ ولادت حضرت خواجه احرار قدس سره
در سنه هشتصد و شش ست و وفات شان هشتصد و نود و پنج ست ۱۲ از رشحات ۵۵ یعنی از مکتوب سی و هفتم از جلد اول ۱۲ ابو السعد
۵۶ یعنی که ذکر مقصود اصلی نیست مطلوب از آن فنا فی المذکور ست و چون فنا فی المذکور که از مقاصد ست حاصل شد گو ذکر نباشد ۱۲ ۵۷
یعنی از مکتوب پنجاهم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد احمد خان ۵۸ یعنی از مکتوب هشتاد و چهارم از جلد ثانی ۱۲ مولانا
ابو السعد احمد خان سلمه الرحمان المصحح سلمه الله تعالیٰ

المجبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه حاصل سوال ششم آنکه چون از ابتدا توجه طالبان این طریق باحدیت صرفست باید که بنفی و اثبات این توجه جمع نشود زیرا که در وقت نفی توجه بغیرست جواب آنکه چون توجه بغیر از برائے تقویت و تربیت توجه احدیت ست و مقصود از نفی غیر حصول دوام آن توجه است بے مزاحمت اغیار پس توجه بنفی غیر منافی توجه احدیت نباشد و منافی توجه احدیت توجه بغیرست نه توجه بنفی غیر شتان ما بینهما حاصل سوال هفتم آنکه باید که هر ذکر که مبتدی این طریق بکام و زبان میگوید قلب نیز همان میگوید اما در نفی و اثبات قلب تمام را میگوید یا نه اگر تمام را میگوید پس صرف کردن لا بفوق و اله را بیمین چگونه ست جواب آنکه قلب اگر تمام را بگوید چه نقصان دارد که لا را بفوق برد و اله را بیمین صرف کند و الا الله را بجانب خود کشد با آنکه نفی و اثبات درین طریق تخیل میکنند بکام و زبان کارے ندارد تا مواطات قلب شرط قبول نمایند این دو سوال شما از قبیل تشکیکات فخر رازی ست اگر نیک متوجه میشدند مندفع میگشت **فائده** (۴) من مکاتیب شیخی و امامی قدس سنا الله تعالی بسره السامی سوال سیزدهم جنس دم در ذکر بدعت ست یا نه اگر بدعت حسنه گویند پس بطور حضرت ایشان قدس سنا الله تعالی بسره در هیچ بدعت حسن نیست پس این عمل از بدعت چگونه برآید جواب ذکر فی حد ذاته حسن و مسنون ست اما جنس دران بدعت وقتے باشد که ثابت شود که این عمل در صدر اول نبود و آن ممنوع ست و نیز این طریقه جنس را حضرت خضر بحضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی که سر سلسله خواجها بودند تعلیم کرده اند و عمل ایشان را حکم بدعت نمیتوان کرد و در ملفوظات حضرت خواجه

---

۵۱ یعنی میان توجه بغیر و توجه بنفی غیر فرقے ست کثیر و تفاوتے ست غیر قلیل ۱۲ ۵۲ یعنی امام محمد فخر الدین الرازی بن العلامه ضیاء الدین عمر مؤلف التفسیر الکبیر ۱۲ ۵۳ یعنی از مکتوب سی و ششم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعید سلمه الله تعالی ۵۴ چه ذکر شی بر عدم

وطریق نقش آنست کہ زبان را بکام بچسپاند ونفس را زیرِ ناف حبس کند وکلمۂ لا را از ناف
بکشد وبفرقِ سر رساند وہ اِلٰہ را از فرقِ سر بکتف راست آرد و اِلَّا اللہ را از کتفِ
راست بر قلبِ صنوبری کہ در پہلوئے چپ واقع ست بیارد ونقش این مجموعہ بصورت لائے
معکوس میشود واین کلمات را از محلے بہ محلے دیگر بُردن باید کہ بخیال باشد نہ بحرکت اعضا
ونفس را ہم حرکت ندہد ونفس زیرِ ناف بند باشد وحبس نفس تا یارے کند این کلمہ را گوید
لیکن در ہر نفس طاق گوید جُفت نگوید لہٰذا این ذکر را وقوفِ عددی گویند یعنی از عدد
واقف میباید بود وچون نفس تنگی کند بگذارد وبعد ازان معنی این کلمہ را چنان تصوّر کند کہ
نیست ہیچ مقصودے بجز ذاتِ پاک بعد ازان باز حبس کند وبر سَنَنِ سابق ذکر مذکور گوید
ثمّ کذا ثمّ کذا ثمّ کذا این ذکر را اول حضرتِ خضر علیہ السّلام بحضرت خواجہ
عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ کہ سر سلسلۂ حضرات خواجگان ست قدّسنا اللہ
تعالٰی باسرارہم تعلیم کردہ اند وحضرت خضر علیٰ نبیّنا وعلیہ الصّلوٰۃ والسّلام بحضرت
خواجہ فرمودند کہ در حوضِ آب غوطہ بزنید ودر آب این ذکر تعلیم کردند تا آنکہ غوطہ در آب زدن
برائے آن باشد کہ نفس برقرار ماند فائدہ (۲) مِن مکاتیبِ شیخی وامامی قدّسنا
اللہ تعالٰی بسرّہ السّامی بجمیع ہمت درپے قطعِ علائق قلب گشتہ باید واین کلمۂ طیبہ ساحت
باطن را ساعۃً فساعۃً ازین علائق پاک سازد اِلٰی اَن یبلغ الکتاب اجلہ ۵
تا بجاروب لا نروبی راہ ÷ نرسی در سرائے الّا اللہ - فائدہ (۳) مِن مکاتیب

بدل
مجموعہ
بلید بود باید بند
خوردن
بجمیع

---

۵۱ باید دانست کہ حبس دم شرط لازم نیست علی الخصوص در حق کسیکہ حبس نفس او را ضرر رساند ۱۲ ۵۲ یعنی نقش بر صنوبری بر آن کہ زدہ کرہ ماند شرو صنوبر بمقلوب باشد ۱۲ ۵۳ یعنی ۱۲ ۵۴ یعنی از ناف بفرق سر وانجا بکتف راست وازانجا بدل ۱۲ ۵۵ قولہ سنن بفتحتین روش وطریق وبفتحتین وبکسر سین وضم آن وبفتح نون اول نیز آمدہ ۱۲ منتخب اللغات ۱۲ ۵۶ منسوب بغجدوان کہ قریہ ایست بزرگ است شہر از ولایت بخارا کہ مولد ومدفن خواجہ عبد الخالق قدس سرہ ست وخواجہ عبد الخالق از خلفائے خواجہ یوسف ہمدانی قدس سرہ ست ۱۲ ۵۷ یعنی چون خواجہ عبد الخالق بحکم حضرت خضر در آب غوطہ زدند حضرت خضر این ذکر را بایشان تعلیم کردند ۱۲ ۵۸ یعنی از مکتوب چہل ونہم از جلد اول مؤلفہ در بیان التقاط بتغییر یسیر نمودہ است ۱۲ منہ ۵۹ یعنی از مکتوب صدم ہم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو سعد احمد خان

علمی وجہی ماسوا کہ بعد حصول متعلق ست وارہد و قدیم را از حادث شناز روئے علم و
محبت جدا کند و حضور مع اللہ سبحانہٗ ملکۂ دل شود بنوعیکہ اگر بتکلف یاد ماسوا نماید
یادش نیاید اگر فرضاً عمر حضرت نوح علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام بصاحب این
قلب بدہند ہرگز غیر مطلوب او ونگردد و این حالت معتبر بفنائے قلب ست و مربوط ست
بتمامی سیر الی اللہ و نتیجۂ وصول ست بافعال واجبی تعالیٰ **فائدہ (۲)** من مکاتیب
المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ذکر مقاماتیکہ بر سبیل
اجمال دربیان مے آید در گفت نزدیک ست و در حصول و در دور مثلاً گفتہ شدہ است
کہ پنجگانہ عالم امر را طے کردہ سیر در اصول آنہا نماید تا دائرۂ امکان تمام شود درین
عبارت سیر الی اللہ تمام ذکر یافتہ و حصول این سیر را تقدیر بمدت پنجاہ ہزار سالہ راہ
نمودہ اند کریمہ تعرج الملٰئکۃ والروح الیہ فی یوم کان مقدارہٗ خمسین الف
سنۃ رمزے ازین معنی مینماید غایۃ ما فی الباب جذب و عنایت خداوندی جل
سلطانہٗ نزدیک ست کہ کار این مدت مدید را در طرفۃ العین میسر آرد **مصراع**
باکریمان کارہا دشوار نیست **فائدہ (۳)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا
اللہ تعالیٰ بسرہ السامی فنا قلبی کہ در طریقۂ ما بعضے از طلاب را بسہولت دست
میدہد برنگِ آنست کہ کسے را چشم بربندد و یکایک بمنزل رسانند مشاہدات الوان و
انوار متلونہ و غیر متلونہ و کشوف و واردات کہ بمطلب حقیقی چندانے کار ندارند بگرد
این نسیان نرسند حصول این معنی را در حق طالبان امر سہل ندانند و قطع تمامی دائرۂ

سلہ یعنی از مکتوب صد و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۲ے یعنی قلب مع عرش و سر و خفی و اخفیٰ ۱۲ تا آنکہ کل ما خلق اللہ تعالیٰ
بالتقدیم فہو من عالم الخلق و کل ما خلق بلا مادۃ و مدۃ فہو من عالم الامر قال اللہ تعالیٰ الا لہ الخلق والامر ۱۲ ۳ے یعنی در زمان یکبار چشم زدن ۱۲
ھے یعنی از مکتوب صد و بست و دوم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۵ے راہ چندین سال بطرفۃ العین قطع نمایند ۱۲
لمحشیہ سلمہ اللہ تعالیٰ

حاشیہ (نسخہ): ماعدا — دہند — تعالت — گفتن — اینہا — سال — کردہ — بطرفۃ — نداند — نرسد

ما قدس اللہ بسرہ السامی منقول ست کہ فرمودند کہ در سلسلۂ چشتیہ و سہروردیہ خرقہ را معنعن از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اسناد میکنند و ذکر را معنعن بیان نکردہ اند امادر سلسلۂ نقشبندیہ و کبرویہ ذکر معنعن از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم رسیدہ است از حضرت صدیق اکبر و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما الی یومنا ھذا و در وسائط فتورے نرفتہ ہم درین محل یکے از حاضران سوال کرد کہ آنکہ میگویند کہ در سلسلۂ علیۂ نقشبندیہ طریقۂ رابطہ از حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و طریقۂ ذکر از حضرت امیر المومنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است چون ست فرمودند ذکریکہ درین سلسلہ است کہ آنرا وقوف عددی خوانند بطریق معہود مثل حبس دم ضم محمد رسول اللہ باوے از حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ معنعن رسیدہ است و طریق صحبت نیز از ایشان رسیدہ ست چراکہ ایشان در سفر و حضر با آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم بودند و از راہ صحبت فیض میگرفتند فائدہ (۵) من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ تلقین ذکر در رنگ تعلیم الف و با ست مر صبیان را فائدہ (۶) من مکاتیب شیخی و امامی قدس اللہ تعالیٰ بسرہ السامی ذکر مقصود اولی نیست بلکہ وسیلۂ غفلت فی المذکور ست

ہدایت چہارم

در بیان فنائے قلبی با تحقیقات لائقۂ آن فائدہ (۱) من مکاتیب شیخی و امامی قدس اللہ تعالیٰ بسرہ السامی مرتبۂ سیوم آنست کہ نسیان ما سوا نماید و تعلق

ہدایت چہارم مشتمل بر سیزدہ فائدہ

---

۱ بدانکہ عنعنہ روایت حدیث ست بلفظ عن فلان عن فلان و معنعن حدیثے را گویند کہ روایت کردہ شدہ باشد بطریق مذکور ۱۲ ۲ قولہ کبرویہ منسوب بحضرت خواجہ نجم الدین کبریٰ قدس سرہ ۱۲ ۳ یعنی با لا الٰہ الا اللہ ۱۲ ۴ یعنی از مکتوب بست و ششم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد ۵ یعنی از مکتوب سی و ہفتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۶ یعنی از مکتوب چہل و ہفتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ لمصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

که اگر صاحب این قلب را عمرِ حضرت نوح علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام بدهند و
بعضے جا نوشته اند که اگر هزار سال عمرِ او وفا کند هرگز ماسوا در دلِ او خطور نکند بواسطه
نسیانے که دل را از ماسوی حاصل گشته است ازین عبارات هم مفهوم میشود که صاحب این
فنا را رجوع نیست و نیز فرموده اند که صاحب این فنا از تلوینات گذشته به تمکین پیوسته
است آرے آنحضرت به بعضے اهلِ ارادت در مکتوباتِ جلدِ اول نوشته اند که زینهار
بآن سلامتیِ قلب غره نشوی که احتمالِ رجوع دارد ازین عبارت ترسان باید بود هرچند
میتواند که آنحضرت دریافته باشند که او بحقیقتِ این سلامتی نرسیده است و به نقص و عدمِ
وصولِ او دلالت نموده باشند و نیز میتواند که دران وقت عدمِ رجوعِ این فانی متحقق نشده
باشد و احتمالِ رجوع بود بعد ازان بخلافِ آن ثابت گشته باشد و میتواند که آنحضرت
چون از کثرتِ اشتغالِ مکتوب الیه بامورِ دنیویه اطلاع یافته اند از راهِ زجر باو نوشته
که احتمالِ رجوع دارد و این معنی مستلزمِ وقوع نیست و دائرهٔ احتمال وسیع ست از جهتِ
انزجارِ او احتمال را هم راه داده اند اگر گویند که فنائے قلب بے فنائے نفس باشد نفس دران
موطن هنوز بر رعونت و انانیت و امارگی و سایرِ رذائلِ خودست پس سلامتی چگونه بود و این
از کجا آید گوئیم امیدواریم که بر تقدیرِ فنا و سلامتیِ قلب امارگیِ نفس و سایرِ ذمائمِ او در و تاثیر
نکند و در نسیانِ او خلل نیندازد با آنکه گوئیم که بودنِ نفس بر امارگی و سائرِ رذائل بعدِ فنا
قلب ممنوع ست زیرا که محسوس میگردد که بعد این فنا نفس از سورتِ خود میماند و از مشاهدهٔ
حالِ قلب و استهلاک و استغراقِ او در مطلوب از دولتِ مصاحبتِ جلیسِ صالح از بسیارے
از اوصافِ رذیلهٔ خود نادم میشود و باصلاح مے آید پرسیده بودند که فنائے قلبی و روحی

---

۱ یعنی ملا عبد الواحد لاهوری و وجهے ازان [illegible] است که خواجه عبد الباقی قدس سره بخدمت حضرت مجدد قدس سره فرستاده اند مکتوب ۵۳ یعنی
مکتوب [illegible] دهم بمولانا ابو السعید ۵۳ و تائید این احتمال مینماید آنچه بعد این قول فرموده اند که در اشتغال دنیوی [illegible] اهتمام نمایند که

سیر الی الله را که بپنجاه هزار ساله راه تقدیر آن نموده اند آسان نهند و بتمام از تلوینات برآمدن و به تمکین پیوستن را امر حقیر خیال نکنند آرے این معامله نسبت بکمالاتِ دیگر که فوقِ اوست حکم قطره دارد نسبت بدریائے محیط شعر آسمان نسبت بعرش آمد فرود ورنه بس عالی ست پیش خاکِ تود • فائده (۴) از مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا الله تعالی بسره السامی قبض و بسط اهلِ ابتدا را که اربابِ قلوب اند دست میدهد و از تلوینات قلب ست کسے که از تلوین گذشته به تمکین پیوسته ست از قبض و بسط رسته ست آنچه او را رو میدهد صورتِ قبض و بسط ست و مشارکتِ اسمی کائن و مناسب او خوف و رجاست که الایمان بین الخوفِ والرجاء فائده (۵) عبد ضعیف گوید رحمه الله سبحانه که روزے این فقیر در خدمتِ حضرت پیر دستگیر رضی الله تعالی عنه شکایت از قبضِ باطن نمود که درین روزها قبض بسیار ست فرمودند که قبض و بسط اربابِ قلوب را میباشد بنده عرض کرد که صورتِ قبض ست فرمودند بلے صورتِ قبض ست فائده (۶) از مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا الله تعالی بسره السامی پرسیده بودند که از بزرگے منقول ست که ما رجع من رجع الا من الطریق و من وصل لا یرجع آیا اگر سالکے که بفنائے قلبی مشرف گشته باشد مراو را رجوع جائز هست یا نه و همچنین فنائے روحی و ما فوقِ آن تا اخفی ممدوح ما صاحبِ فنائے قلب سیر الی الله را تمام کرده باصلِ خود واصل گشته ست و از تلوین به تمکین پیوسته ست امید ست که بمقتضائے قولِ این بزرگ از رجوع ایمن بود و هکذا حالُ فناءِ سائرِ اللطائف حضرتِ ایشان ما قدسنا الله بسره السامی در جاهائے متعدد نوشته اند

۵۱ یعنی از مکتوب هفتاد و نهم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ابو السعد ۵۲ یعنی قبض و بسط از تلوینات قلب ست الا کسے که از ۵۳ از ارباب تمکین ست الیسر این صورت قبض ست نه حقیقت آن ۱۲ ۵۴ یعنی از مکتوب صد و نهم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد رح

دوست میدہد که اگر سالک را بتکلف یاد و استحضار ماسوی نماید میسر نشود و بجا نیاید و در دل خطور
نکند این زمان قلب از شادیِ جہان شاد بود و نه از غمِ آن غمگین شود بواسطۂ نسیانے
که دل را از ماسوی حاصل شده است این کمال نخستین ست از کمالاتِ ولایت و شرط ست
مر کمالاتِ دیگر را و این معامله معبّر بفنائے قلبی ست پس باید نمود تا کمال اول بدست آید بعد
از ان سخن از کمالاتِ دیگر آورده شود **فائده (۸)** مِن مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا
الله تعالی بسره السامی فنائے قلب که برزخ و حقیقتِ جامعه است منوط به تجلی فعل ست
که فعل نیز برزخِ جامع ست قلب را بآن مناسبتِ تام ست و باین تجلی فعل بیقین دانسته
میشود که افاضۂ فیوض و برکات فعل اوست تعالی و جودِ وسائط در میان بہانه بیش
نیست موت و حیاتِ متوسطے یکسان ست این زمان از اموات در رنگِ احیا بہره ور
شود **فائده (۹)** مِن مکاتیبِ المحبوب الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی الله عنه
بشنوند که درین ایام یکے از مشائخِ نواحی باین فقیر پیغام فرستاده و اظہار احوالِ
خود نموده که فنا و محویت بجائے رسیده است که بہرچه نظر میکنم ہیچ نمیابم آسمان و زمین
را که نگاه میکنم ہیچ نمیابم عرش و کرسی را نیز ملاحظه میکنم ہیچ نمیابم و خود را که ملاحظه
میکنم ہیچ نمیابم و پیش کسے که میروم او را نیز نمیابم و خدائے جل و علا بے نہایت
ست نہایتِ او را کسے نیافته مشائخ ہمین را کمال دانسته اند اگر تو ہم ہمین را کمال میدانی
پس بطلبِ حق جل و علا برائے چه پیش تو آیم و اگر امرے دیگر را کمال میدانی بنویس
فقیر در جوابِ او نوشته که این احوال از تلوینات قلب ست و قلب سینۂ اول ست
ازین راه و صاحبِ این احوال ربعے از مقامِ قلب طے کرده است و سه حصۂ دیگر از قلب ادا

اخطار گذرانیدن ۱۲ | حاضر نمودن ۱۲ | [illegible] | فرستاده | نمودن | چرا | نوشت

۱؎ یعنی مکتوب دو صد و بیست و سی و چہارم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۲؎ یعنی مکتوب دو صد و شصت و چہارم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۳؎ یعنی یک ربع چہارم حصه ۱۲ مصحح سلمه الله تعالی

وغیرہما را دوامِ حضور مع اللہ در خواب و بیداری لازم ست یا نہ جواب لازم ست چہ فنا
و بقا نزد ما دائمی ست و آنکہ دوام ندارد از چیز اعتبار ساقط ست و معاملۂ فنا و استہلاک
از حضور برتر و نازکتر ست آنجا کہ استہلاک و اضمحلال ست اطلاقِ حضور آنجا عاریت ست و
در فنا نسیان و عدمِ خطورِ ماسوی ناگزیر ست و در دوامِ حضور نسیان و عدمِ خطورِ ماسوی
ہیچ درکار نیست حضور بماسوی جمع میشود در رنگِ آب کہ جاری باشد و خس و خاشاک نیز
بر روئے او میرود و در جریانِ او مخل نبود **فائدہ (۷)** من مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا
اللہ تعالی بسرہ السامی بدانند کہ حق سبحانہ و تعالی میفرماید الا للہ الدین الخالص و
طالبِ حق را ناگزیر ست کہ در طلب و محبت او تعالی یک جہت و یکرو بود کہ این امرِ خطیر شرکت
را بر نتابد ہر قدر کہ بکثرت آویختہ است و جہاتِ کثرت با خود دارد و لو بالطلب و العلم
والمحبۃ از وحدتِ حقیقی دور و مہجور ست و ہر چند اسقاطِ کثرت نماید چہ از روئے توجہ
و التفات و طلب و چہ از روئے دید و دانش بوحدت اقرب بود و سالک تا در صددِ اسقاط
ست در مقامِ طریقت ست و چون معاملہ از اسقاط بسقوط آید و از محبت و از دید و
دانشِ ماسوی وارہد بحقیقت برسد درین مقام دل را آنقدر انقطاع از ماسوی و نسیانِ آن

تنبیہ

---

۱ بدانکہ حضرت امام ربانی قدس سرہ در مکتوب شانزدہم از جلد ثالث فرمودہ اند. نوشتہ بودند کہ دوام آگاہی عبارت از چیست یہ ست کہ دل را در بعضے مشاغل ذہولے ازین آگاہی باحساس مینماید تشخیص آگاہی و دوام آگاہی باید نمود بدانند کہ آگاہی عبارت از باطن ست بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ شبیہ بعلم حضوری کہ دوام لازم اوست چنانچہ شنیدہ باید کہ شخصے در وقتے از اوقات از نفس خود غافل گردد و ذہولے نسبت بخود پیدا کند غفلت و ذہول در علم حصولی متصور ست کہ مغایرت در میان ست و در علم حضوری ہمہ حضور در حضور ست اگرچہ ابد ازین حضور دور و نفور ست و بحصول در غرور ست پس آگاہی را دوام لازم آمد و آنچہ دوام ندارد گمرانی ست بمطلوب کہ اشتباہ بآگاہی مذکور دارد و دوام آن متعذر ست کہ شباہت بعلم حصولی دارد و کہ از قبیل النصیب ست ۲ یعنی مکتوب ہفتاد و ہشتم از جلد اول مگر آنکہ قول را در دل خطور نکنند تا قول او را حاصل نشدہ ست کہ در مکتوب بست و سوم از جلد اول مذکور ست فافہم ۳ خلاصہ از رقعہ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالی ۴ خطیر یعنی عظیم و بزرگ ۵ لمصححہ سلمہ اللہ تعالی

وامامی قدس سنا اللہ تعالی بسرہ السامی درجہ[1] دوم در توحید خواص آنست کہ
نفس حاضر علم حضوری با او با خود نیز رو بزوال آرد و انانیت و دعوے سری و
شرکت او خلل پذیرد و کمالات عاریتی را باصل لمحق بیند و خود را کہ مرآت این کمالات
دانستہ بود معدوم یابد و جمادے بے حس و حرکت فہمد و از خود با انا تعبیر تواند نمود کہ انانیت
و خودی از وے زائل گشتہ است این زمان اگر توجہ و حضور ست از خود بخود ست
کہ از عارف نامے و نشانے نماندہ نہ بآن معنی کہ عارف درین وقت عین حق گشتہ است
و بذات او سبحانہ یکے شدہ[2] انا الحق گفتن از نارسیدن ست باین مقام چہ بر
تقدیر فنا و نیستی و زوال انا انا الحق گفتن معنی ندارد و بسبحانی نمیتواند تکلم نمود۔

شعر خیال کج مبر اینجا و بشناس * کسے کو در خدا گم شد خدا نیست * این حالت
را فنائے نفس گویند حقیقت فنا درین موطن حاصل ست فنائے اول تخلیہ مرآت باطن
از نقوش ماسوے و از حصول اعدا ماسوا خواہ آفاق بود خواہ انفس این کمال وابستہ
بتجلی افعال ست و فنائے ثانی کہ انتفائے عارف ست بانتفائے علم حضوری او مربوط بتجلی
صفات ست و کمال آن منوط بہ تجلی ذات ست **فائدہ (۲)** من مکاتیب شیخی[3]
وامامی قدس سنا اللہ تعالی بسرہ السامی وجود و کمالات تابعہ آن مخصوص بواجب
ست تعالی و تقدس اگر در ممکن نمودارست از انحضرت مستفاد و مستعارست
آنچہ ذاتی اوست عدم ست کہ آن بواسطہ انعکاس کمالات نمودے پیدا کردہ است

---

[1] توحید بر دو گونہ است توحید عوام و توحید خواص توحید عوام تصدیق ست بمضمون کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ و نفی معبودات باطلہ کردہ و اثبات معبود حق با وجود تشریک حق جل و علا با ماسوا در محبت و گرفتاری و دید و دانش با وجود انکار و منازعت نفس امارہ و توحید خواص با وجود تصدیق مذکور دو درجہ ہست اول یگانہ گردانیدن دل است از محبت و گرفتاری با دون حق سبحانہ و از دید و دانش آن و درجہ دوم در توحید خواص آنست کہ الخ ۱۲ مکتوب بست و سوم جلد اول از مکاتیب معصومیہ

[2] کہ آن الحاد است و زندقہ و محال ست عقلا و شرعا

[3] یعنی مکتوب چہل و ہشتم از جلد اول در بیان مرتبہ چہارم توحید ۱۲

لمصححہ سلمہ اللہ تعالے

در آن

طے باید کرد بعد ازان بر زینۂ دوم کہ عبارت از روحست عروج باید نمود الی ما شاء اللہ تعالیٰ **فائدہ (۱۰)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی نوشتہ بودند کہ نہ شعور بخود ماند و نہ شعور بعدم شعور خود این حالت در فنائے قلب بمکاشفہ مذکور میشد حاصل ست چہ در ہنگام نسیان ما سوا قلب را شعور بما سوا بود و نہ شعور بعدم شعور **فائدہ (۱۱)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ بسرہ السامی از قلب چون خطرہ مرتفع شود بدماغ رود و از دماغ کہ محل حواس باطنہ ہست چون برطرف شود بکجا رود و اینجا سریست کہ حضرت ایشان را قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس بآن ممتاز بودہ اند بدیگران چہ رسد **فائدہ (۱۲)** عبد ضعیف گوید رحمہ اللہ کہ شمہ از بیان این سر درین رسالہ در خاتمہ مذکور شود بمشیتہ سبحانہ **فائدہ (۱۳)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی باید دانست کہ درین کمال ہر چند باطن را دوام حضورست و از گرفتاری ما سوا وارستہ لیکن نفس حاضر و علم حضوری او برجاست و منازعت و انانیت او برپاست **فائدہ (۱۴)** عبد ضعیف گوید رحمہ اللہ سبحانہ کہ حضرت پیر دستگیر در سفر اول فقیر را در چہار روز بفنا بشر ساختند و فرمودند کہ ہنوز نفس برجاست فکر آن باید کرد ⁂

ہدایت پنجم

در بیان عدمیت و فنائے نفس با تحقیقات لائقہ آن **فائدہ (۱)** من مکاتیب شیخی

---

۱ یعنی مکتوب صد و شصت و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۲ یعنی مکتوب پنجاہ و پنجم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۳ بائکہ این جواب ست از قول شخصے کہ نوشتہ بود بعد ازان گرسنگی و تشنگی غالب شدہ خطرات از قلب بدماغ بالمرہ برطرف شد و کیفیات عجیب و غریب ظاہر شدن گرفت ۱۲ مقصود ما رفع خطرہ از دماغ مطلقا محل تامل ست از قلب چہ جائے ۱۲ ۴ یعنی مکتوب بست و سوم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد ۱۲ ۵ یعنی نسیان ما سوا و انقطاع کلی از ما عدا ۱۲ ۶ یعنی مکتوب بست و سوم از جلد اول مگر آنکہ قول او و کلمات ۱۲ ما بینی ہوا تا قول او دیدہ حس و حرکت نمیدہ کہ در مکتوب چہل و ہفتم از جلد اول مذکورست ۱۲ مولانا ابو السعد لمصنف سلمہ اللہ تعالیٰ

وامامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السّامی پرسیده بودند که شیطان را بر روندگان این راه هیچ دست باشد یا نه خواجه فرموده‌اند سر رونده که بسر حدِ فنارِ نفس نرسیده است چون در خشم شود شیطان بروے دست یابد اما آن رونده که بفنار نفس رسیده باشد ویرا خشم نبود غیرت بود هر جا که غیرت بود شیطان بگریزد **فائده (۶)** مِن مکاتیبِ شیخی وامامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السّامی مشایخ را در بیانِ فنا و بقا اقوال است از انجا این معانی فرا گرفتن دشوارست توضیح و تنقیح که حضرتِ ایشانِ ما رضی اللہ عنہ درین معامله نموده اند حقیقتِ دیگر دارد و مَن لَم یَذُق لَم یَدرِ **فائده (۷)** مِن مکاتیبِ شیخی وامامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السّامی **سوال** سالک را اگر حالتِ مستمرّه رو دهد که خود را و ماسوا را معدوم یابد و جز او تعالیٰ موجود نیابد لیکن ظلّیت و لحوقِ آن باصول در نیابد صاحبِ این حالت بفنارِ مُصطلحِ صوفیهٔ کرام رسیده باشد یا نه **جواب** بفناءِ جذبه رسیده است بفناءِ مطلق وقتے برسد که یافتِ عدمیّت از را علمِ ظلّیت و لحوق باصل ناشی شده باشد این معنی را صاحبِ عدم خود دریابد یا عارفِ دیگر بکشف یا بفراست لحوقِ صفاتِ او را دریابد و معاینه کند و حکم بفنارِ او کند فنارِ مطلق منوط است بوصول باسم که مبدأ التعیّنِ سالک ست و استهلاک دران اسم و در عدمیّت وصول و استهلاک نیست غایةُ ما فی الباب هستی اسم بر مدرکهٔ سالک استیلا یافته است که سالک هستی خود را در جنبِ آن مستور یافته و خود را معدوم دیده است و چون دران اسم فانی شود وجود و کمالاتِ تابعهٔ وجود را ازو بیند و با و ملحق یابد بفنار مطلق برسد **فائده (۸)** مِن مکاتیبِ شیخی وامامی قدّسنا اللہ بسرّہ السّامی

۵۱ یعنی در پیش از خواجه عبدالخالق غجدوانی قدس سره پرسیده که شیطان الخ ۱۲ ۵۲ یعنی مکتوب سی و هشتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمه ۵۳ یعنی هر که نچشید ندانست چه تا نچشد نداند ۱۲ ۵۴ یعنی مکتوب صد و ششم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمه ۵۵ یعنی مکتوب صد و سیوم از جلد ثانی ۱۲ مولانا

وازاعدام دیگر متمیز گشته وممکن باین نمود بے بود خود را کامل و مبدأ خیرات تصور نموده دعوے شرکت وہمسری پیدا کرده است وبخود اقبال واز اصل اعراض نموده است و چون سالکِ مستعد را بفضل میخواہند کہ بقربِ خویش بنوازند این معرفت اورا عطا میفرمایند تا اعراض از خود واقبال بآنجنابِ مقدس پیدا میکند وکمالاتِ عاریتی را باصل حواله مینماید واز شرکِ خفی ودعویِ ہمسری وا میرہد ~~رباعی~~ ؎ وصافی خود برغمِ حاسد تا کے + ترویجِ چنین متاعِ کاسد تا کے + تو معدومی وخیالِ ہستی از تو + فاسد باشد خیالِ فاسد تا کے + **فائده (۳)** من مکاتیبِ شیخی وامامی قدس الله تعالیٰ بسرّه السّامی باید دانست کہ در فنائے نفس اقدام بسے متفاوت ست تا کدام صاحبِ دولت بود کہ بحقیقتِ آن برسد ہرچند بسیارے توہم وتعقلِ این معنی نمایند ودر مراقبہ گوہرے از بحارِ آن بدست آرند وتخلص ووارستگی قلیل آنرا در غلباتِ شوق ومحبت یا بطریقِ اندراج یا بہ پرتوِ پیرِ کامل مکمل کثیر دانند اما کسے کہ بکمالِ این تخلص متحقق گشتہ است علیٰ قدرِ الطّاقةِ البشریّةِ مگر قلیلے باشند وتا بحقیقتِ این تخلص نرسد از اثباتِ الوہیتِ خود نجاتِ کامل نیابد وبتکرارِ کلمہ طیبہ لا اله الا الله اثباتِ الوہیت خود نماید کہ از راهِ اثباتِ صفتِ کمال بخود آمده بود ولو احیانا ولو علیٰ سبیلِ النّدرة او لبعضِ اللّطائفِ دون بعضٍ ونحوا من الاثبات ما لم یفن کلا ولم یتخلص راسا **فائده (۴)** عبدِ ضعیف گوید رحمہ الله سبحانہ کہ حضرتِ پیرِ دستگیر رضی الله عنہ روزے در خلوت توجہ باین فقیر القا فرمودند کہ علامتِ کمالِ فنا آنست کہ در ہیچ لطیفہ از لطائف ودر ہیچ وقتے از اوقات ذکرِ محسوس نشود **فائده (۵)** من مکاتیبِ شیخی

رباعی

ھ ودرنسخہ بتقدیم یائے تحتانی است بمعنی کاسد کردن یعنی ترویج بالفتح قال آلوده شدن ودرکرده وامتحان ودر خوار شدن ۱۲ غیاث

قلیل

ابن نسبت

ھ یعنی بتکرار این کلمہ بسیار کہ نفی واثبات ۱۲ ھ دخائن درامانت نبود وقدیم را از حادث امتیاز نماید بعد از انکہ شریک کمالات خاصہ او نموده بود جدا سازد ۱۲ ھ یعنی مکتوب چہل وہفتم از جلد اول دربیان مرتبہ سادسہ توحید ۱۲ ھ یعنی مکتوب بست ونہم از جلد اول ۱۲ مولانا

از پسِ پردها از راهِ جذب و محبت برمذ که سالک هستی سالک در جنبِ آن مستور گردد و سالک خود را و اوصافِ خود را گم کند و نیابد و وجود و عدم عبارت از تحقق آن هستی یعنی وجودے و بقائے که بر عدم مترتب ست و احتمال دارد که وجود و عدم عبارت از تحقق بجائے عدمیت باشد یعنی پیدا شدن وصفِ عدمیت در سالک و این عدم و وجود و عدم بمعنی اول فنا و بقاست در جهت جذبه این ظهور را دوام نیست پس فنا و بقا که بران مترتب بود نیز دائمی نباشد و از عود بوجودِ بشریت ایمن نبود تا آن ظهور کاین ست هستی سالک متواری ست و چون ظهور متواری گشت وجودِ بشریت عود نمود و فنای حقیقی عبارت از استیلائے هستی مطلوب ست بر عارف که عارف اوصاف و اخلاقِ خود را بر تو اوصاف و اخلاقِ مطلوب یابد بحدیکه همه را درست بآنجناب قدس حواله فرماید و از جمیع منتسبات تهی گردد و هیچ نسبتے باو راه نیابد و وجودِ فنا عبارت از بقاست که برین فنا مترتب شود و بولادتِ ثانیه بوجودِ موهوب موجود گردد این فنا و این بقا را دوام لازم ست و از عود بوجودِ بشریت ایمن در صورتِ اولی استتارِ سالک ست و در صورتِ ثانیه انتفائے او شَتّانَ مَا بَیْنَهُمَا لِاَنَّ الْمُسْتَتِرَ قَدْ یَظْهَرُ وَ یَعُوْدُ وَ الزَّائِلُ لَا یَعُوْدُ اوّل از مطالب نیست و ولایت بآن مربوط نه و ثانی از مطالب ست و ولایت بآن مشروط بساست که طالب اول را بثانی مختلط سازد و خود را بوجودِ عدم فانی حقیقی انگارد و کامل داند و بین فرقِ مهتد نگردد و این از جمله مزالِ اقدامِ سالکان ست درینجا بعنایت خداوندی جلّ سلطانه پیرِ کاملِ مکمل باید که بهر دو طریقِ جذبه و سلوک پرورش یافته به نهایت رسیده باشد تا این بیچاره دست و پا گم کرده را ازین ورطه برآرد و دلالت بنقصان او نماید

عدم ش

انتسابات ش

۵۱ یعنی پوشیده شدن از نظر ۱۲ ۵۲ یعنی نیست و نابود شدن ۱۲ ۵۳ یعنی لغزشگاه پاهائے راه روندگان ۱۲ ۵۴ قوله ورطه بالفتح محل هلاکی و زمینے که دران راه نباشد و مجازاً بمعنے گرداب مستعمل و بکسر واو خطاست ۱۲ غیاث اللغات

م سلمه الله تعالی

صاحب عدم کہ آن فناست در جہتِ جذبہ جائزست کہ رجوع نماید چہ او ہنوز در راہ ست
و جذبہ او بسلوک منضم نگشتہ است و فنائے قلب فنائیست کہ بر جذبہ و سلوک مترتب ست
لہذا حضرتِ ایشانِ ما قدسنا اللہ بسرہٖ الاقدس در جلد ثالث از مکتوبات خود نوشتہ
اند کہ این فنا نصیبِ اولیاست و معلوم ست کہ ولایت بے جذبہ و سلوک صورت پذیر نیست
کہ ہر دو اجزائے اویند **فائدہ (۹)** عبد ضعیف گوید رحمۃ اللہ علیہ برین تقدیر سالکہ
بفنائے قلبی مشرف گشتہ باشد محتاج بہ بشارتِ عدمیت نباشد حالانکہ حضرتِ پیر دستگیر ما
قدس اللہ تعالیٰ سرہٗ طلاب را بشارتِ عدمیت بعد بشارتِ فنائے قلبی علیحدہ میفرمودند
مگر آنکہ عدم را دو قسم کردہ آید عدم کہ در عبارتِ حضرتِ خواجہ نقشبند قدس اللہ سرہٗ
واقع شدہ است کہ وجودِ عدم بوجودِ بشریت عود میکند و وجودِ فنا بوجودِ بشریت عود
نمیکند مراد ازان عدمے داشتہ شود کہ قبل از فنائے قلب رو دہد و عدمے کہ در قول عزیزے
واقع شدہ است کہ اَلْمُنْتَہِیْ عَدَمٌ لَا یَعُوْدُ اَبَدًا مراد ازان عدمے داشتہ آید کہ بعد فنائے
قلب رو مینماید و آنچہ در بعضے مکاتیب حضرتِ شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہٖ
السامی واقع شدہ است کہ عدمے کہ بعد فنائے قلب رو مے دہد از مقدمات فنائے نفس
ست مؤید این معنی ست واللہ اعلم بحقائق الامور کلہا ہکذا استفید من حضرتہٖ
بالمشافہۃ ایضًا **فائدہ (۱۰)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہٖ
السامی معرفتے کہ در تحقیقِ معنی فنا و عدم و فرق درمیانِ این ہر دو کہ دانستنِ آن مر طالب
این راہ را از ضروریات ست استماع فرمایند عدم کہ در عباراتِ اکابرِ این سلسلہ علیہم رحمۃ
اللہ واقع میشود عبارت از ورودِ ہستی اسم الٰہی ست جل سلطانہٗ کہ مبداءِ تعین عارف ست

(حاشیہ: عفی عنہ — رحمہ اللہ — ملاحظہ مکتوب ... — طالب — نماید — عدمیت — نفسی — عبارت)

---

۵ یعنی مکتوب دوازدہم از جلد اول مؤلف رحمہ اللہ تعالیٰ بدین مقام ہم تصرف و تغیر در اصل عبارت مکتوب شریف از راہ مصلحت نمودہ است ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ

شود اسم ولایت ما بر خود درست خواہد کرد و این بیماریست و سپردن با صل از تجلی صفاتیست وکمالِ آن مربوط بہ تجلیِ ذات ست چہ تمامیِ ہر مقام منوط ست بگذشتن ازان مقام **فائدہ**[۱] مِن مکاتیبِ شیخی و امامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی **سوال** فنا نسیانِ ماسواست و زوالِ علوم ست باسرہا پس بر تقدیرِ حصولِ فنا اگر علم بفناءِ خود دارد فنا حاصل نیست و اگر علم ندارد چگونہ داند و گوید کہ فنا حاصل ست چنانچہ اربابِ فنا ازان خبر داده اند **جواب** بعدِ مضیِ[۲] حالتِ مذکوره خواہد دانست کہ فنا حاصل گشتہ ست و ازان خبر خواہد کرد و بر تقدیرِ دوامِ فنا چنانچہ مختارِ حضرتِ ایشانِ ماست قدّسنا اللہ بسرّہ الاقدس[۳] گوئیم برین تقدیر بقا لازمِ فناست و در عینِ فنا باقی ست و در عینِ بقا فانی ست پس درین موطن صفات و افعالِ عارف از خود فانی گشتہ بصفات و افعالِ واجبی تعالت متحقق میگردد مثلاً علمِ ممکن از خود فنا یافتہ بعلمِ واجب تعالیٰ و تقدّس بقا میابد و علیٰ ہذا القیاس سائرُ الصفات پس اگر عارفِ فانی درین مقام بعضے اشیا را بعلم باقی دریابد منافیِ فناءِ علمِ او نبود چہ علمے کہ فنا یافتہ ست بآن علم اشیا را در نیافتہ است تا محذور لازم آید الزّائلُ لایعود این علم دیگر ست کہ اشیا را بآن درک مینماید عزیزے میگوید عَرَفتُ[۴] اللہَ باللہِ وعَرَفتُ الاشیاءَ بنورِ اللہِ این معرفتِ اشیا منافیِ نسیانِ اشیا نیست یا آنکہ گوئیم کہ درست ست کہ فنا یک لطیفہ را از لطائفِ انسانی حاصل بود و علم بآن مر لطیفہٴ دیگر را بود یا گوئیم کہ فنا مر باطن را بود کہ کارِ اوست و علم بفناءِ آن ظاہر را باشد چہ بر تقدیرِ دوامِ فنا عارف چنانچہ پیش از فنا بود بعد از فنا نیز بر ہمان نہج ست زن و فرزند و سائرِ دوستان را بر سننِ سابق میشناسد اگر بعضے احوالِ باطنِ خود را نیز دریابد

دو فنائے علمے ما

گویند

---

۱ یعنی مکتوب نود و سیوم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ ۲ یعنی بر تقدیرِ عدمِ دوامِ فنا چنانچہ مختارِ بعضے ست ۱۲ ۳ یعنی بر تقدیر دوامِ فنا ۱۲ ۴ یعنی شناختم حق را بحق و علامتی ۱۲ و علامت شناختم چیزہا را بنورِ حق تعالیٰ و تقدس ۵ آفتاب آمد دلیلِ آفتاب گر دلیلت

ولبقاءِ حقیقی رہنمونی فرماید اگر گویند ہرگاہ ظہورِ ہستی مطلوب در ہر دو صورت باشد چرا
یکے را دوام بود و دیگرے را نہ و یکے ازالہ منتسبات از عارف نماید و اثبات ولایت
فرماید و دیگرے نہ گوئیم در صورتِ اُولیٰ کہ تعبیر ازان بعدم مینماید طالب ہنوز وصلِ
مطلوب نگشتہ است و چون جذبۂ او بسلوک ضم نگشتہ است و از مقامِ قلب ترقی نمودہ
بمقلّبِ قلب نپیوستہ است حجب درمیان دارد لیکن از راہِ جذبہ و محبت بطریقِ اندراج
النہایۃ فی البدایۃ پرتو از مطلوب از پس پردہا در باطنش میتابد و او را از وے بیہر باید و چون
حجب درمیان ست دوام نمے پذیرد و از عود بوجودِ بشریت ایمن نیست و بعد از ظہور در
پردہ مے آید و نیز چون ظاہر ظلّے از ظلالِ مطلوب ست و انموذجے از انموذجاتِ او نہ نفسِ
مطلوب و ظل و انموذج را آنقدر قوت نیست کہ اوصاف و منتسباتِ سالک را تواند سلب
نمود و بفناءِ حقیقی تواند رسانید لاجرم سالک از اوصاف و منتسباتِ خود درین ہنگام
نمے برآید و بفناءِ حقیقی نمیرسد و ولایت چونکہ مربوط بمجموعِ جذبہ و سلوک ست بجذبہ فقط اسم
ولایت برو صادق نمے آید و در صورتِ ثانیہ عارف از مقامِ قلب برآمدہ بمقلّبِ قلب
پیوستہ است و معاملۂ جذبہ و سلوک را بانجام رسانیدہ مطلوب را بے پردہ در آغوش کشیدہ
است لاجرم ظہور در حقِ او دائم ست و از عودِ مذکور ایمن چہ پردہ درمیان نماندہ ست تا
محجوبیّت متصور گردد و چون وجود و کمالاتے کہ بہ ممکن انتساب دارد ظلالِ وجود و کمالاتِ
مطلوب ست کہ ہنگامِ غیبت از مطلوب ممکن آن کمالات را از خود فہمیدہ و خیانت در امانت
نمودہ و دعوی ہمسری پیدا کردہ بود در وقتِ طلوعِ اصل[1] ظل را باصل حوالہ نمودہ و از منتسبات
خالی گشتہ رخت بصحرائے عدم کشیدہ و بفناءِ حقیقی مشرف گردیدہ و باین فنا و بقا کہ بران مترتب

بہرہ ور — سالک — گوئیم — بمطلوب — نمودہ — پیوستہ — بر — نمود — انتسابات — شدہ — بوقت — شدہ

[1] یعنی عارف درین ہنگام ظلال را باصل حوالہ نمودہ چہ در وقتِ طلوعِ اصل ظل را غیر از محویت و تلاشے و لحوق باصل چارہ نیست ۔۔ لمصححہ سلمہ اللہ تعالے

وبرین تقدیر نیز اشکال مندفع ست چه فنا شهودی ست نه وجودی و بر تقدیر فرض
فنای وجودی جواب همان ست که در شقِ اول مسطور شد چه بعد از ایجاد بوجودِ موهوب که
مربوط بولادتِ ثانیه است یافت حاصل ست فائده (۱۳) مِن مکاتیبِ شیخنا و
امامِنا قدّسنا اللهُ تعالی بسِرِّه السّامی اذواق و مواجید که از جوشِ سکر و استیلای
محبت رو داده مندرج ساخته بودند بوضوح انجامید نیک و مبارک ست زادکم اللهُ
سبحانهٗ شوقاً و ذوقاً جوشِ محبت ست که صفاتِ لطیفه و کثیفه و رذیله و شریفه را یکسان
نموده است و سکرِ محبت ست که اسلام و کفر را برابر ساخته و قبح و قبائح را مستور گردانیده
و غیرِ محبوب همه را فراموش گردانیده این گلهاست که از آن چمنِ جمع شگفته است و این
حیرت و عدمیت از عین الیقین آمده که موطنِ فنا و بے شعوریست و چیزهای خوب
سنجیده است لیکن اقامت درین موطن مستحسن نیست فنا فی نفسه هر چند کمال ست اما
زینهٔ کمالاتِ دیگر ست و شرطِ عروج ست در مقامِ قرب ہیچکس را تا نگردد او فنا
نیست ره در بارگاهِ کبریا • فائده (۱۴) مِن مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ
الالفِ الثانی رضی اللهُ تعالی عنه شخصے که تکلم بشطحیات نماید و همه در مقامِ صلح
باشد و همه را بر صراطِ مستقیم انگارد و درمیانِ حق و خلق باثباتِ تمیز نکند و بوجودِ ذاتیت
قائل نبود اگر آن شخص بمقامِ جمع رسیده است و بکفرِ طریقت متحقق گشته است و نسیان

له تعدد یافت حاصل ست پس حاصل آنکه مراد از گم شدن شهودی ست یا وجودی و نیز مراد از یافت بسیط ست یا مرکب بهر تقدیر محذور مرفوع ست چه اگر شهودی مراد ست چنانچه مقرر جمهور ست از یافت هر معنے که خواسته آید مدعا ثابت ست لیکن بر تقدیر اراده یافت مرکب یافت البته متاخر ست و بر تقدیر اراده بسیط معیت حاصل ست الا در تقدم ذاتی اختلاف کرده اند بعضے گویند تا نیابی نبری و بعضے گفته اند تا نبری نیابی و تحقیق آن را از مکتوبات جلد ثانی باید طلبید و اگر گم شدن وجودی مرادست نیز یافت مرکب را چنانچه متبادر ست از یافت تاخر ست کما مر پس بهر تقدیر درست آمد چون گم شوی بیابی ـ آخر مکتوب نود و چهارم از جلد اول اتماماً للفائده نقل نموده آمد ۱۲

۵۳ یعنی مکتوب بست و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمه ربه

۵۴ یعنی مکتوب نود و پنجم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد سلمه الله تعالے

وبران مُطلع گردد محلِ تعجب نیست اگر گویند محلِ دانش قلب ست و چون قلب فانی گشت
باید کہ ظاہر نیز از دانش بے نصیب گردد گوئیم اگر مراد آنست کہ بے دانشِ قلب از ظاہر دانش
مُطلقاً مصروف ست و دانش مقصور بر قلب ست پس ممنوع[1] ست چہ ما بداہت میدانیم
کہ قلب از دید و دانشِ ماسوا مُطلقاً رستہ است مع ذٰلِکَ ظاہر بر دانش خود ست و اگر
معنے دیگر میخواہد پس در مُدعا ی ما مُضر نیست و تحقیق آنست کہ بعد از تحقق فنائے قلب
دانش کہ بآن تعلق داشت بجائے دیگر انتقال مینماید و محلِ دانش آنجا میگردد والسّلام
والاکرام اوّلاً و آخراً فائدہ (۱۲) مِن مکاتیب[2] شیخی وامامی قدّسنا اللہ تعالیٰ
بسرّہ السّامی سوال صاحب نزہت گوید ؎ گویند عنانِ خود چہ تابی ٭ گم شو
کہ چو گم شوی بیابی ٭ این نکتہ نمود نا صوابم ٭ چون گم شوم انگہے چہ یابم ٭ یابندِ اگر
کسے دگر خواست ٭ از گم شدنم پس او چہ میخواست جواب مجمل آنست کہ گم شدن نسبت
بماسواست و یافت نسبت بحق جل شانہٗ فلا منافاۃ و مفصل آنست کہ گم شدن در
مقامِ فنا کہ مقامِ عین الیقین ست متحقق ست چہ درین موطن علم منافیِ عین ست و
یافت در مقامِ بقا کہ موطنِ حق الیقین ست صورت مے بندد پس گم شدن شرطِ یافت
شد ہر چند در یک وقت جمع نشوند فلا اشکال و این بر تقدیریست کہ از یافت ادراک
مرکب خواہیم و اگر ادراک بسیط ارادہ داریم پس در حینِ گم شدن ادراک بسیط حاصل ست
چنانچہ مقرر ست عزیزے گوید ؎ از حضرتِ ذات بہرہ استہلاک ست ٭ استہلاکے
کہ از تصوّر پاک ست ٭ آن معرفتے ست نامش ادراکِ بسیط ٭ آنجا چہ محلِ دانش و ادراک ست

تصور و فہم

---

[1] یعنی مسلّم نیست و قولہ چہ ما الخ سند منع ست ۱۲ [2] یعنی مکتوب نود و چہارم از جلد اول کہ بنام شیخ عبد الحی چشتی و حقیقت صاحب نزہت صدور یافتہ ۱۲ [3] بدانکہ حاصل شبہ صاحب نزہت بر مقرر قوم آنست کہ بر تقدیر گم شدن یافت چگونہ متصور باشد ۱۲ [4] ای بین الانعدام والوجدان فان الاول بالنسبۃ الی شیٔ والثانی بالنسبۃ الی شیٔ آخر ۱۲ مصحح سلمہ اللہ

مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ از مشائخ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ہر کہ بشطحیات تکلم نمودہ است وسخنان مخالف ظاہر شریعت گفتہ ہمہ در مقام کفر طریقت بودہ است کہ موطن سکر و بے تمیزیست ہر دو گاہے کہ بدولت اسلام حقیقی مشرف گشتہ اند از امثال این سخنان پاک مبرا اند بظاہر باطن اقتدا بانبیا دارند ومتابع ایشانند علیہم الصلوات والتسلیمات فائدہ (۱۶) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی از جمع بفرق بعد جمع باید آمد واز عین الیقین بحق الیقین واز فنا بہ بقا واز کفر طریقت باسلام طریقت باید از تقاء نمود واز عدم بوجود واز جہل بعلم باید رسید تا حسن اسلام متجلی گردد وقبح کفر ہویدا شود

ہدایت ششم

در بیان مقام بقا فائدہ (۱) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی چون ازین مقام ترقی واقع شود وبآنچہ در وگم شدہ بود متحقق شود باخلاق واوصاف او متخلی گردد وحق الیقین رونماید واز فنا بہ بقا ارتقا فرماید این زمان حسن اسلام متجلی گردد واز حیرت ومدہوشی برآید درین وقت ورا با وخواہد دریافت نہ بخود وعلم خود کہ فانی گشتہ است قال اللہ تعالیٰ سبحانہ اومن کان میتا فاحییناہ وجعلنا لہ نورا یمشی بہ فی الناس وفی الحدیث ومن قتلتہ فانا دیتہ ۵

بار در دبساز چون دوائے تو منم + در کس منگر چو آشنائے تو منم + گر بر سر کوئے عشق ما کشتہ شوی + شکرانہ بدہ کہ خونبہائے تو منم + فائدہ (۲) من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی آنچہ در واقعہ دیدہ اند کہ فقیر بشما میگوید کہ

۱؎ یعنی مکتوب سیصد و پنجم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۔ ۲؎ یعنی مکتوب بست و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۵۳ یعنی مکتوب چہل و ششم از جلد ثانی ملخصاً ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۔ ۴؎ یعنی مکتوب سی و ہشتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ

راسوا فرمودہ مقبول ست و سخنانِ او کہ ناشی از سکر اند از ظاہر مصروف و اگر آن شخص
بے حصولِ این حال بے وصول بدرجۂ[1] اعلیٰ از کمال باین سخنان متکلم ست و ہمہ را بر حق و بر
صراطِ مستقیم میداند و تمیزِ باطل از حق نمے نماید از زنادقہ و ملاحدہ ست کہ مقصودش ابطالِ
شریعت ست و مطلوبش رفعِ دعوتِ انبیا کہ رحمتِ عالمیان اند علیہم الصلوات و
التحیات پس این کلماتِ خلافیہ ہم از محق صادر میشوند و ہم از مبطل محق را آبحیات اند
و مبطل را سمِ قاتل در رنگِ آبِ نیل کہ بنی اسرائیل را آبِ خوشگوار بودہ و قبطی را خونِ ناگوار
این مقام مزلۃ الاقدام ست جمِ غفیر از اہلِ اسلام بتقلیدِ سخنانِ اکابرِ اربابِ سکر از صراطِ
مستقیم منحرف گشتہ در پسِ کوچہائے ضلالت و خسارت افتادہ اند و دینِ خود را بر باد
دادہ اند ندانستہ اند کہ قبولِ این سخنان مشروط بشرائط ست کہ در اربابِ سکر موجود اند
و در ایشان مفقود و معظمِ این شرائط نسیانِ ماسوائے حق ست سبحانہ کہ دلیلِ آن
قبول ست و مصداقِ امتیازِ محق از مبطل استقامت بر شریعت ست و عدمِ استقامت
بر شریعت آنکہ محق ست با وجودِ سکر و بے تمیزی سرِ موئے ارتکابِ خلافِ شریعت
نخواہد نمود منصور[2] با وجودِ قولِ انا الحق در ہر شب در زندان با زنجیرہائے گران پانصد
رکعت نمازِ نافلہ ادا میکرد و طعامے کہ دستِ ظلمہ بآن میرسید اگرچہ از وجہِ حلال بودہ
نمیخورد و آنکہ مبطل ست اتیانِ احکامِ شرعیہ بروے چون کوہِ قاف گران ست کریمۂ کبر
علی المشرکین ما تدعوھم الیہ نشانِ حالِ شان ست ربنا اتنا من لدنک رحمۃ
وھیئ لنا من امرنا رشدا والسلام علی من اتبع الھدیٰ **فائدہ (۱۵)** من

---

[1] یعنی بمقام کہ از طریقت کہ عبارت از مقامِ جمع ست کہ محلِ استتار ست و تمیزِ حق از باطل دریں موطن مفقود ست ۱۲

[2] یعنی حسین بن منصور حلاج کہ از طبقۂ ثالثہ ست ۱۲ مصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

اَنَّ الْحَمْدَةَ فِی حُصُوْلِ کَمَالَاتِ الْوِلَایَةِ الصُّغْرٰی الْمُرَاقَبَةُ وَالْاَذْکَارُ الْقَلْبِیَّةُ (ای الاولیاء)
مِنْ ذِکْرِ اِسْمِ الذَّاتِ وَالنَّفْیِ وَالْاِثْبَاتِ

ہدایتِ ہشتم

در ولایتِ کبریٰ و مراتبِ اصول فائدہ (۱) مِنْ مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ
الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد ازان اگر عروجے در دائرہ اسماء وصفات کہ ظل
این[۲] دائرہ ظلّ ست بطریقِ سیر فی اللہ واقع شود شروع در کمالاتِ ولایتِ کبریٰ خواہد بود
و این ولایتِ کبریٰ مخصوص بانبیاست علیہم الصلوات والتسلیمات بالاصالۃ و بتبعیت
ایشان باصحابِ کرامِ ایشان نیز ازین دولت بہرہ رسیدہ نصفِ سافل این دائرہ
متضمن اسماء و صفاتِ زائدہ است و نصفِ عالی آن مشتمل بر شیون و اعتباراتِ ذاتیہ
نہایتِ عروجِ پنجگانہ[۳] عالمِ امر تا نہایتِ این دائرہ اسماء و شیونات ست بعد ازان اگر
بمحض فضلِ ایزدی جلّ شانہ از مقامِ صفات و شیونات ترقی واقع شود سیر در دائرہ اصولِ
اینہا خواہد بود و از گذشتِ این دائرہ اصول سیر در اصولِ آن دائرہ اصول ست
بعد از طے کردنِ آن دائرہ قوسے ظاہر خواہد شد آن را نیز قطع باید نمود و چون ازان دائرہ
فوق غیر از قوسے ظاہر نشد بہمان قوس اقتصار نمودہ آید در ینجا سرّے[۴] خواہد بود کہ بر آن

---

۱ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابوالسعد سلمہ اللہ تعالیٰ ۲ یعنی دائرہ ظلال اسماء وجوبی تعالت و تقدست ۱۲
۳ یعنی قلب و روح و سر و خفی و اخفی ۱۲ ۴ قولہ در ینجا سرّے خواہد بود کہ بران کسے اطلاع نہ بخشیدہ اند بدانکہ حضرت خواجہ
محمد معصوم قدس سرہ در مکتوب شصت و ہشتم کشوف حضرت امام ربانی را رضی اللہ عنہ بتفصیل بیان فرمودہ اند حاصلش آنکہ مرتبہ
اولیٰ آنست کہ ذات مع الصفات الثمانیۃ المتمیز بعضہا من بعض محسوس میشود و مرتبہ ثانیہ کہ فوق این مرتبہ است ذات
مع الصفات الاعتباریۃ المتمیزۃ بعضہا عن بعض منکشف میگردد و مرتبہ ثالثہ کہ فوق این مرتبہ ثانیہ است الذات الملحوظۃ بالصفات
الاعتباریۃ الغیر المتمیزۃ بعضہا عن بعض مشہود میشود و مرتبہ رابعہ کہ فوق این مرتبہ ثالثہ است ذات بلا اعتبارست باید دانست کہ در
مراتب سہ گانہ اولیٰ چون ذات تعالیٰ الملحوظ با صفات ست در صورت مثالی بصورت دائرہ ہویدا میگردد و دو قوس کہ یکے عبارت از ذات باشد و
یکے از صفات ظاہر میگردد و در مرتبہ اخیرہ چون اعتبارے و اضافتے ملحوظ نیست لاجرم در صورت مثالی نصف دائرہ کہ کنایہ از یک قوس ذات باشد
ظاہر میگردد ہمین سرّ است کہ حضرت ایشان در مکتوب بیان طریق نوشتہ اند کہ دران مرتبہ غیر از یک قوس ظاہر نشدہ در ینجا سرّے خواہد
بود کہ بران کسے اطلاع نداده اند ۱۲ مولانا ابوالسعد سلمہ اللہ تعالیٰ

خوش گفت الٰہی چیست اینکہ اولیاء خود را کرامت کردی ہر کہ ایشانرا شناخت ترا یافت و تا ترا نیافت ایشانرا نشناخت و چنانچہ در میانِ انسانِ کامل و انسانِ ناقص بکثرت و قلتِ اجزا تفاوت ست در میانِ طاعات و حسنات ایشان نیز باندازہ آن تفاوت ست شخصے را کہ صد زبان ہست و بہر زبان یادِ حق کند جلّ و علا چہ نسبت دارد بشخصے کہ او را یک زبان ہست و آن یک زبان یادِ حق نماید جلّ و علا ایمان و معرفت و سائر کمالات را برین معنی قیاس باید کرد **فائدہ** (۳) مِن مَکَاتِیبِ المحبوبِ الصَّمَدانی مُجَدِّدِ الالف الثَّانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ باید دانست کہ این دائرہ ظلال متضمّن مبادی تعیّنات خلائق ست سوائے انبیاء کرام و ملائکہ عظام علیہم الصلوٰۃ والسلام و ظلِ ہر اسم مبدأ تعیّنِ شخصے ست از اشخاص حتّی کہ مبدأ تعیّنِ حضرتِ صدیق اکبر کہ افضل بشر بعد از انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام نقطہ فوقِ این دائرہ ست **فائدہ** (۴) مِن مَکَاتِیبِ شَیخِی وَاِمَامِی قدّس سنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی حضرتِ ایشان یا قدّس سنا اللہ تعالیٰ بسرّہ الاقدس نوشتہ اند کہ بہشتِ ہر شخصے عبارت از ظہور اسم الٰہی ست تعالیٰ کہ مبدأ تعیّنِ اوست بکسوتِ انہار و اشجار و حور و قصور باندازہ تفاوتِ اسماء و صفات در علو و سفل و در جامعیت و عدمِ جامعیت و تفاوتِ درجاتِ جنان باندازہ تفاوتِ آنہاست **فائدہ** (۵) مِن مَکَاتِیبِ شَیخِی وَاِمَامِی قدّس سنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی باید دانست کہ وصول بظلال اسم و سیر در مراتب آن معبّر بولایتِ صغریٰ ست کہ ولایتِ اولیاست **فائدہ** (۶) مِن مَکَاتِیبِ شَیخِی وَاِمَامِی قدّس سنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی وینبغی ان یعلم

---

۵۱ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۲ یعنی مکتوب بست و چہارم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۳ یعنی مکتوب چہل و ہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۴ یعنی مکتوب صد و سی و ہفتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ۵۵ یعنی ورد و شغلی کہ ہر آئینہ عمدہ در حصول کمالات ولایت اولیا مراقبہ ہست و اذکار قلبی از ذکر اسم ذات و ذکر نفی و اثبات ۱۲ مصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

بالفعل وقت مساعدت این تفصیل نمی نماید این قدر هست که فنای نفس که کمال تحقق
فنای این لطائف ست که مشیر لطائف عشره او ست هم پیش از فنا و هم بعد از فنا
خیارکم فی الجاهلیة خیارکم فی الاسلام اذا فقهوا فی الدین فائده (۴۴) من
مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله تعالی بسره السامی بدانند که فنای نفس و اطمینان
او که اسلام حقیقی بآن منوط ست هرچند شروع آن از ولایت صغری ست لیکن کمال آن
وابسته بحصول کمالات ولایت کبری ست بلکه باصول سه گانه که فوق دائره اسما و صفات
و شیون و اعتبارات ست که ولایت کبری عبارت از مجموع این اصول سه گانه و این دائره
است و این دائره منتهای عروج پنجگانه عالم امر ست فوق آن عالم امر را گذر نیست نفس از کمالات
آن سه گانه امیدوار ست حقیقت اطمینان و شرح صدر درین موطن حاصل میشود و حضرت ایشان
ما قدسنا الله تعالی بسره الاقدس بر نگاشته اند که مطمئنه بعد از حصول شرح صدر که از
لوازم ولایت کبری ست از مقام خود عروج فرموده بر تخت صدر ارتقا میفرماید و آنجا
تمکن سلطنت پیدا میکند و استیلا بر ممالک قرب میفرماید و این تخت فی الحقیقت فوق
جمیع مقامات عروج مرتبه ولایت کبری ست اگر گویند مقام نفس در دماغ ست و آنرا بر
صدر تفوق ست فرود آمدن او بصدر بظاهر تنزل ست آنرا ارتقا چگونه توان گفت
جواب گوییم که دماغ را هرچند بر صدر بصورت و ظاهر تفوق ست اما فی الحقیقت معامله
بعکس ست و بمعنی صدر تفوق دارد بر دماغ چه سر محل غرور و انانیت ست و موضع ترفع
و تکبر و خیالات فاسده و صدر محل ایمان و الهام و واردات غیبیه ست و موطن انوار و اسرار

---

۵۱ یعنی پنجگانه عالم خلق از عناصر اربعه و نفس و پنجگانه عالم امر از قلب روح و سر و خفی و اخفی ۱۲ ۵۲ یعنی نیکان آدمیان در جاهلیت نیکان ایشانند در اسلام وقتیکه فقیه شوند رواه مسلم ۱۲ در روایت حدیث لفظ خیار هم واقع شده است ۱۲ ۵۳ یعنی مکتوب نود و هشتم و نیز نود و یکم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سره الله تعالی ۵۴ یعنی در مکتوب دو صد و ششم از جلد اول ۱۲ المصحح سلمه الله تعالی

سرّ اطلاع نہ بخشیدہ اند و این اصولِ سہ گانہ اسما و صفات کہ مذکور شد اعتبارات اند
در حضرتِ تعالیٰ و تقدّس کہ مبادیِ صفات و شیونات گشتہ حصولِ کمالاتِ این
اصولِ سہ گانہ مخصوص بنفسِ مطمئنہ است و حصولِ اطمینان مراورا درین موطن میسّر
میگردد و درہمین مقام شرحِ صدر حاصل میشود و سالک باسلامِ حقیقی مشرّف میگردد و
ہمین موطن ست کہ مطمئنہ بر تختِ صدر جلوس میفرماید و بمقامِ رضا ارتقا نماید این
موطن منتہائے ولایتِ کبریٰ ست کہ ولایتِ انبیاست علیہم الصلوات و التسلیمات

فائدہ (۲) من مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
با وجود اطمینانِ نفس اجزائے قالب کہ مرکب از طبائعِ مختلفہ است و ہر طبیعت اد خواہان
امریست و گریزان از امرے دیگر از طغیان و سرکشی باز نماندہ اگر قوتِ شہویہ است از
قالب ناشی ست و اگر غضبیہ است ہم ازانجا ہویدا مثلاً جزوِ ناری او با وجودِ اطمینانِ نفس از
دعویِ خیریت و تکبر باز نماندہ و جزوِ ارضی از خسّت و دنائت خود پشیمان نشدہ علیٰ
ہذا القیاس سائر الاجزاء نے بینی کہ سائرِ حیوانات کہ نفسِ ناطقہ ندارند این صفات
رذیلہ در آنہا کائن ست و بشہوت و غضب و شرہ و حرص متصف اند و این جہاد و مخالفت
ہمیشہ بر پاست بواسطہ مصالح و منافع وامید ست کہ این مخالفت بفضلِ خداوندی
جلّ سلطانہ از ترکِ استحباب بالاتر نرود و از ارتکابِ کراہیتِ تنزیہ بپایان تر فرود
نیاید **فائدہ (۳)** من مکاتیبِ شیخی و امامی قدّسنا اللہ تعالیٰ بسرّہ السامی
از علاماتِ فنائے روحی و سرّی و خفی و اخفیٰ و ما بہ الامتیاز از ہر کدام پرسیدہ بودند مخدوما

کرامتے

له یعنی دائرۂ اصول صفات و شیونات و دائرۂ اصول اصول اینہا و دائرۂ فوق کہ ازان غیر از قوسے ظاہر نشدہ ۱۲ ۲ه یعنی مکتوب پنجاہم از جلد ثانی بطریق التقاط ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ ۳ه یعنی در ترکِ واجب و فرض نرسد ۱۲ ۴ه یعنی در مرتکب تحریم و حرام ہرگز نگردد ۱۲ ۵ه یعنی مکتوب سہ صد و سی و سوم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ

کمالِ فناءِ نفس آنست کہ چنانچہ صفاتِ کمال ملحق باصل شدند و غیر از عدم در سالک نماند این عدم کہ مرآتِ کمالات بود نیز بعدمِ مطلق ملحق شود این زمان از عارف نہ عین ماند ونہ اثر لا تبقی ولا تذر بعد ازان بحکمِ من قتلتہ فانا دیتہ معاملۂ بقاست و معاملۂ ولایتِ کبریٰ در پیش ست فنا و بقا ہر چند در ولایتِ صغریٰ صورت بستہ بود لیکن حقیقتِ فنا و بقا در ولایتِ کبریٰ ست آنکارم کہ لحوقِ عدمِ خاص بعدمِ مطلق از خصائصِ این ولایتِ کبریٰ ست فائدہ (۶) من مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ باید دانست سیرے کہ بعد از سیرِ آفاق و انفس میسر میگردد سیر در اقربیت ست تجلیِ فعلی و تجلیِ صفتی و تجلیِ ذاتی درین موطن متحقق میشود و از سلطنتِ وہم و دائرۂ خیال اینجا نجاتے حاصل میگردد زیرا کہ سلطانِ وہم و خیال را در بیرونِ دائرۂ آفاق و انفس سلطنت میسر نیست نہایتِ وہم تا نہایتِ ظل ست ہر جا ظل نبود وہم نبود پس ناچار در ولایتِ ظلی خلاصی از وہم بعد از موت میسر شود کہ وہم رو بعدم آورد و در ولایتِ اصلی کہ ولایتِ کبریٰ ست خلاصی از قیدِ وہم و خیال درین دار میسر کہ باوجودِ وہم از قیدِ وہم آزاد ست آنچہ طائفۂ اولیٰ را در آخرت ست طائفۂ اُخریٰ را درینجا میسر ست در ولایتِ ظلی درین نشاۃ حصولِ مطلوب غیر از منحوتِ وہم و خیال نیست و در ولایتِ اصلی مطلوب از علتِ تراشِ وہم منزہ و مبرا است ما با کہ حضرتِ مولانا روم از حیطۂ وہم و قیدِ خیال تنگ آمدہ آرزوئے موت مینماید تا بود کہ مطلوب را عریان از لباسِ وہم و خیال در کنار کشد و در مبادیِ موت شیخ عافاک اللہ نمودہ میفرماید ے من شوم عریان

---

۱ یعنی حق فرماید جل و علا کسیکہ بقتل رسانیدم او را پس منم خونبہائے او ۱۲ ۲ یعنی مکتوب سوم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالے ۳ کہ مطلق قول اوست جل شانہ و نحن اقرب الیہ من حبل الورید ۱۲ ۴ یعنی مولانا جلال الدین رومی قدس سرہ شیخ فرمودہ کہ در حق وے کسے در موطن موت عافاک اللہ بگوید یعنی عافیت بخشد ترا خدائے تعالے ۱۲ مصحح

کریمۂ اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰی نُوْرٍ مِّنْ رَّبِّهٖ[51] وحدیثِ اَلنُّوْرُ اِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ انْفَسَحَ الحدیث دلیل بر آن ست و نفس چون از رذائلِ اوصاف پاک گردد و از دعویٰ سرکشی و انانیت بری و تائب شود و مطمئنہ و مرضی گردد و بمقتضائے کریمۂ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا الاٰیۃ[52] بجائے خود بگذارد و از زمینِ معصیت ہجرت نماید و جوارِ صلحا کہ لطائفِ عالمِ امر ست اختیار نماید بمصداقِ خِیَارُکُمْ فِی الْجَاهِلِيَّةِ خِیَارُکُمْ فِی الْاِسْلَامِ اِذَا فَقِهُوْا[53] رئیس لطائفِ عالمِ امر میگردد و بر تختِ صدر استقرار گرفتہ تمکن سلطنت پیدا میکند و این تختِ صدر فی الحقیقۃ فوقِ جمیع مقاماتِ عروج مرتبۂ ولایتِ کبریٰ ست بر آینده این تخت را نظر با بطنِ بطون نفوذ میکند کہ این مطمئنہ را گنجایشِ مخالفت نمانده ست و مجالِ سرکشی نہ چون از ہستی و انانیت خود بقربت و نیستی آمد و از مانوسات و منتسبات تہی و یکسو شد و آنرا با اہلِ آن سپرد و ثبوت و عدمیت ساخت حق تعالیٰ او را این کرامت بنواخت و بخلعتِ سلطنت مشرف ساخت فَانْظُرْ اِلٰی اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ کَیْفَ یُحْیِی الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا[54] این ہنگام بجائے اوصافِ ذمیمہ و اخلاقِ سیئہ اوصاف و اخلاقِ حسنہ او را عطا میشود کہ غیر از نیکوئی از وے چیزے دیگر نیاید و دعوت بحق فرماید اُولٰٓئِکَ یُبَدِّلُ اللّٰهُ سَیِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ وَکَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا[55] **فائده (۵)** مِنْ مَکَاتِیْبِ شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی بِسِرِّهِ اِلَیْنَا[56]

---

[51] بدانکہ این کریمہ واقع ہست در سورۂ زمر و پارہ ومالی یعنی آیا پس کسیکہ کشادہ کرده ہست خدا سینۂ او را برائے دین اسلام پس او بر روشنی باشد از پروردگار خود ۱۲ [52] یعنی اے پروردگار ما بیرون بر ما را ازین دیہ کہ ستمگار اند اہل آن بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ نساء و پارۂ والمحصنات ۱۲ [53] رواه مسلم بلفظ خیارہم ۱۲ [54] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ روم و پارۂ اتل ما اوحی یعنی پس درنگر بسوئے نشانہائے رحمت خدا کہ چگونہ زنده میگرداند زمین را پس از مردن آن ۱۲ [55] این کریمہ واقع ست در سورۂ فرقان پارۂ وقال الذین پس آن جماعہ بدل سازد خدا بدیہائے ایشان را بہ نیکیہا و ہست خدا آمرزنده مہربان۔ ولفظ الآیۃ فاولٰئک الخ ۱۲ [56] یعنی مکتوب صد و پنجاه و دوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللّٰه تعالٰے

لمصحح سلمہ ربہ

حضرتِ خواجہ نقشبند قُدِّسَ سِرُّہٗ فرمودہ اند کہ ہفت سال ہمراہِ مولانا عارف ۱۱ در تگ و
پوئے آن بودم کہ از صِل آگاہی یابم سہ بار بسفرِ حجاز رفتم اگر مثلِ مولانا یا شبیہِ مولانا
آنجائے یافتم ہرگز برنگشتم **فائدہ (۹)** مِن مَکَاتِیبِ المَحبُوبِ الصَّمَدَانِی مُجَدِّدِ الاَلفِ
الثَّانِی رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنہُ طریقے کہ حضرتِ حق سُبحَانَہٗ وَتَعَالٰی این فقیر را بآن طریق
ممتاز ساختہ است از بدایت تا نہایت نسبتِ نقشبندیہ است کہ متضمنِ اندراجِ نہایت
ست در بدایت و بر این بُنیاد عمارتہا ساختہ اند و کوشکہا بنا فرمودہ اگر این بُنیاد نمی بود
معاملہ تا باینجا نمی افزود تخم از بخارا و سمرقند آوردہ در زمینِ ہند کہ مایہ اش از خاکِ یثرب
و بطحا ست کشتند و بآبِ فضل سالہا آنرا سیراب داشتند و بتربیتِ احسان مُربّے
ساختند چون آن کشت و کار بکمال رسید این علوم و معارف ثمرات بخشید اَلحَمدُ لِلّٰہِ
الَّذِی ھَدٰنَا لِھٰذَا وَمَا کُنَّا لِنَھتَدِیَ لَولَا اَن ھَدٰنَا اللّٰہُ لَقَد جَآءَت رُسُلُ رَبِّنَا بِالحَقِّ

ہدایت نہم

در بیانِ ولایتِ علیا **فائدہ (۱)** مِن مَکَاتِیبِ المَحبُوبِ الصَّمَدَانِی مُجَدِّدِ الاَلفِ
الثَّانِی رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنہُ چون سیر را تا باینجا رسانید متوہم شد کہ مگر کار را تمام کردہ
باشند ندا در دادند کہ این ہمہ تفصیل اسم الظَّاہِر بودہ کہ یک بازوئے طیران ست و اسم
باطن ہنوز در پیش ست کہ بازوئے دویم ست از برائے طیرانِ عالمِ قدس چون آنرا
بتفصیل بانجام رسانی دو جناح از برائے طیران طیار کردہ باشی و چون بعنایت اللہ سبحانہ
سیرِ اسمِ باطن نیز بانجام رسید دو جناحِ طیران میسر شد اَلحَمدُ لِلّٰہِ الَّذِی ھَدٰنَا لِھٰذَا
وَمَا کُنَّا لِنَھتَدِیَ لَولَا اَن ھَدٰنَا اللّٰہُ لَقَد جَآءَت رُسُلُ رَبِّنَا بِالحَقِّ اے فرزند از سیر

---

۵۱ یعنی خلیفہ حضرت سید میر کلال ۱۲ و مولانا بہاء الدین کہ پدر ایشان بودند ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۲ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۳ یعنی قصرہا و بناہائے بلند ۱۲ ۵۴ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ۵۵

زتن وازخیال تا خرامم در نہایات الوصال **فائدہ (۷)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی حضرت المجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالی عنہ ہرچہ در مرایائے آفاق وانفس ظاہر میشود بداغ ظلیت متسم ست پس سزاوار نفی بود تا اثبات اصل نمودہ آید وچون معاملہ از آفاق وانفس گذشت از قید ظلیت رست منتہیان دائرہ ظل را تجلی برقی کہ ناشی از مرتبہ اصل ست میسر ست کہ یک ساعت از قید آفاق وانفس وارہانند و جمعے کہ از دائرہ آفاق وانفس درگذشتند واز ظل باصل پیوستند این تجلی برقی در حق ایشان دائمی ست وماوائے این بزرگواران دائرہ اصل ست کہ تجلی برقی ناشی ازان ست نہایت کمال در ولایت ظلی کہ ولایت صغری ست بہ تجلی برقی بحصول مے پیوندد واین تجلی برقی قدم اول ست در ولایت کبری کہ ولایت انبیاست علیہم الصلوات و التسلیمات وولایت صغری ولایت اولیاست قدسنا اللہ تعالی باسرارہم ازینجا تفاوت در ولایت اولیا وولایت انبیا باید دریافت صلوات اللہ تعالی وتسلیماتہ علیہم کہ نہایت آن ولایت بدایت این ولایت ست از کمالات نبوت انبیا علیہم الصلوات والتحیات چہ گوید کہ بدایت نبوت نہایت این ولایت ست مگر حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالی سرہ نصیبے از ولایت انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات بہ تبعیت ووراثت فراگرفتہ اند کہ گفتہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم این فقیر اینقدر میداند کہ نسبت حضور نقشبندیہ چون بکمال رسد بولایت کبری مے پیوندد واز کمالات آن ولایت حظ وافر میگیرد بخلاف طرق دیگران کہ نہایت کمال شان تا تجلی برقی ست **فائدہ (۸)** من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی

۱ یعنی مکتوب سوم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالی ۲ خلاصی یافت وشروع کرد در تجلی فعل وصفت میسر گشت ۱۲ ۳ یعنی مکتوب سی وہفتم از جلد اول ونیز مکتوب صد وچہل وچہارم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالی

ذاتِ تعالیٰ چہ نسبت ست و کدام اعتداد فائدہ (۳) مِن مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الساری لتفوقِ یک حقیقت بر حقیقتِ دیگر موجبِ افضلیتِ صاحبِ حقیقتِ اولیٰ بر صاحبِ حقیقتِ ثانیہ نیست چہ میتواند کہ صاحبِ حقیقتِ تحتانی را عروجات بر حقیقتِ فوقانی شود و مراتبِ قرب رو دہد و صاحبِ حقیقت فوقانی محبوسِ حقیقتِ خویش بود و عروج از حقیقتِ خود ننماید و کثرتِ مراتبِ قرب کہ مدارِ فضل بر آنست حاصل نکند نمے بینی کہ ولایتِ ملأ اعلیٰ فوقِ ولایتِ خواصِ بشر ست و فضل مر خواصِ بشر راست باعتبارِ عروج از حقائقِ ملک و ملک را عروج از حقائقِ خودہا نیست وَمَا مِنَّا اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ مَّعْلُوْمٌ در شرحِ مواقف مذکور ست اِنَّ الْمَلَائِكَةَ وَاِنْ كَانُوْا فَوْقَ الْبَشَرِ فِيْ بَعْضِ الْاُمُوْرِ لٰكِنَّ الْاَفْضَلِيَّةَ بِمَعْنٰى كَثْرَةِ الثَّوَابِ لِلْبَشَرِ و نیز عالمِ امر فوقِ عالمِ خلق ست و فضل مر عالمِ خلق راست چہ قربِ عالمِ خلق اصلی ست و قربِ عالمِ امر ظلی ست عنصرِ خاک پائین تر لطائفِ عالمِ خلق و عالمِ امر ست و پستی او سببِ رفعت (بلندی) او گشتہ است و قربے کہ خاکیان راست قدسیان را نہ ۵ زمین زادہ بر آسمان تاختہ زمین و زمان را پس انداختہ ٭ فائدہ (۴) مِن مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ اگر ولایت را بر نبوت مزیت (فضیلت) میبود ملائکہ ملأ اعلیٰ کہ ولایتِ ایشان اکمل ست از سائرِ ولایات از انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام افضل میشدند و گروہے ازین طائفہ چون ولایت را افضل از نبوت پنداشتند ولایتِ ملأ اعلیٰ را اکمل از ولایتِ انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام دیدند ناچار ملائکہ عالین را از انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات افضل گفتند و از جمہورِ اہلِ سنت جدا افتادند کُلُّ ذٰلِكَ لِعَدَمِ الْاِطِّلَاعِ عَلٰى حَقِيْقَةِ النُّبُوَّةِ

له یعنی مکتوب صد و ہشتاد و سوم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۵ یعنی مکتوب دو صد و شصت و ہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد [illegible]

اسمِ باطن چہ نویسد کہ مناسبِ حالِ آن استتار و تبطّن ست اینقدر از ان مقام وا مینماید کہ
سیر در اسمِ ظاهر سیر در صفات ست بے آنکہ در ضمنِ آنہا ذات ملحوظ گردد تعالیٰ و تقدّس
و سیر در اسمِ باطن نیز ہر چند در اسماست اما در ضمنِ آنہا ذاتِ تعالیٰ و تقدّس ملحوظ ست
و آن اسما در رنگِ سپرہا اند کہ روپوشِ حضرتِ ذاتِ تعالیٰ گشتہ مثلاً در صفتِ العلم ذاتِ او تعالیٰ
اصلاً ملحوظ نیست و در اسمِ العلیم ملحوظ ذات ست تعالیٰ در پسِ پردۂ صفت زیرا کہ علیم
ذاتیست کہ مراو را علم ست فالسّیر فی العلم سیرٌ فی الاسم الظّاهر والسّیر فی العلیم
سیرٌ فی الاسم الباطن وقِس علیٰ هٰذا سائر الصّفات والاسماء و این اسما کہ باسم
الباطن تعلّق دارند مبادیِ تعیّناتِ ملائکہ ملأ اعلیٰ ست علیٰ نبیّنا وعلیهم الصّلوات
والتّحیّات و شروع درین اسما نمودن قدم نہادن ست در ولایتِ علیا کہ ولایتِ ملأ
اعلیٰ ست و فرقیکہ در میانِ علم و علیم و میانِ اسم الظّاهر و اسم الباطن نمودہ آمد آن
فرق را اندک خیال نکنی و نگوئی کہ از علم تا علیم اندک راہ ست لا بلکہ فرقے کہ در میانِ مرکزِ[1]
خاک و محدّبِ عرش ست نسبت بآن فرق حکمِ قطرہ دارد نسبت بدریائے محیط در گفت
نزدیک ست و در حصول دور دور فائدہ (۲) من مکاتیبِ شیخی و امامی قدّسنا
الله تعالیٰ بسرّہ السّامی این مقام درجۂ اعلیٰ ست از ولایتِ حقّی کہ بر ولایتِ انبیا
علیهم الصّلوٰة والسّلام تفوّق دارد و افضلیّتِ شان از راہِ نبوّتِ شان ست و وسعت
قلب درین مقام زیادہ از وسعتے ست کہ در مقامِ سابق بود چہ آن وسعت باندازۂ
وسعتِ اسما و صفات و شیون و اعتبارات ست بے اعتبارِ ذات و درین وسعت ذات
تعالیٰ با این کمالات ملحوظ ست شتّان ما بین الوسعتین اسما و صفات را در جنبِ

[1] مراد بمرکزِ خاک یعنی نقطۂ عین میانۂ زمین و از محدّبِ عرش یعنی سطحِ فوقانیِ فلک الافلاک [2] یعنی مکتوب چہل و یکم از جلدِ ثانی صفحہ

و منتہائے اعتبارات ذاتیہ ست کہ تمایز آنہا بعلم حصولی مناسبت بعد ازان اگر سیر
واقع شود مناسب علم حضوری خواہد بود اے فرزند اطلاق علم حصولی و علم حضوری
دران حضرت جل سلطانہ باعتبار تمثیل و تنظیر ست زیرا کہ صفاتے کہ وجود آنہا زائد
ست بر وجود ذات تعالی و تقدس علم آنہا مناسب علم حصولی ست و اعتبارات ذاتیہ
کہ اصلاً زیادتی آنہا بر ذات تعالی و تقدس متصور نیست علم آنہا مناسب علم حضوری
والا فلیس ثمۃ الا تعلق العلم بالمعلوم من غیر ان یحصل من المعلوم فیہ
شیء فافہم و این تعین اول کہ آن شہر جامع کنایت ازوست جامع جمیع ولایات انبیاء
کرام و ملائکہ عظام ست علیہم الصلوٰۃ والسلام و منتہائے ولایت علیا ست کہ مخصوص
بملاء اعلی ست فائدہ (۸) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ
السامی العمدۃ فی حصول الولایتین الاخریین الذکر اللسانی بالنفی والاثبات
فائدہ (۹) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی استفسار
نمودہ بودند کہ در وقت تکرار کلمہ طیبہ نفی و اثبات لسانی کلمہ مبارکہ محمد رسول اللہ
با آن ضم کند یا نہ اگر بکند بعد از چند مرتبہ بکند و ما مرتبہ را التعیین نیست بعد از ہر دہ
یا ہر بست یا ہر پنجاہ یا ہر صد ضم کنند

ہدایت دہم

در بیان کمالات نبوت فائدہ (۱) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ بسرہ السامی

۱ یعنی ورنہ پس نیست آنجا مگر ارتباط علم بمعلوم بدون آنکہ از معلوم در عالم چیزے حاصل آید پس دریاب این سخن را
کہ از دقت خالی نیست ۱۲ ۲ یعنی مکتوب صد و سی و ہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا محمد ربہ ۳ المراد منہا الولایۃ الکبری والولایۃ العلیا
للانبیاء الکرام والملائکۃ العظام علیہم الصلوٰۃ والسلام ۱۲ ۴ یعنی مکتوب صد و چہل و دوم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالی
۵ یعنی مکتوب چہل و ہشتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالی مصحح سلمہ اللہ تعالی

فائدہ (۵) مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِی مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِی رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ بعد از حصولِ دو جناح چون طیران و عروج واقع گشت معلوم شد کہ این ترقی بالاصالت نصیبِ عنصرِ ناری و عنصرِ ہوائی و عنصرِ آبی ست کہ ملائکہ کرام را علٰی نبیّنا و علیہم الصّلوٰۃ و السّلام ازین عناصرِ سہ گانہ نیز نصیب ست چنانکہ وارد شدہ است کہ بعضے از ملائکہ از نار و ثلج مخلوق اند و تسبیح ایشان سُبْحَانَ مَنْ جَمَعَ بَیْنَ الثَّلْجِ وَ النَّارِ ست

فائدہ (۶) مِنْ مَکَاتِیْبِ شَیْخِیْ وَ اِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ تَعَالٰی بِسِرِّہِ السَّامِی ارتقاءِ لطائف از اصولِ خود شرطِ ولایت ست و در ولایتِ صغری عروجِ لطائف تا ظلالِ اسماء و صفات ست نہایتِ عروجِ لطائفِ امر تا ولایتِ کبری ست بلکہ تا دائرۂ اولی است از ولایتِ کبری پیشتر معاملہ با عالمِ خلق ست و بقیۂ دوائرِ ولایتِ کبرے نصیبِ ان مر نفس را ست و نصیبِ عناصر ورائے عنصرِ خاک از ولایتِ علیا ست

فائدہ (۷) مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِی مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِی رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ در اثناءِ این سیر در واقعہ نمودند کہ گویا براہے میروم و از بسیاریِ رفتن سخت درماندہ شدہ ام آرزوئے چوب و عصا دارم کہ بمدد آن شاید توانم راہ رفت میسر نمیشود بہر خس و خاشاک دست مے اندازم کہ تقویتِ راہ رفتن نماید چارہ ندارم غیر از راہ رفتن چون مدتے باین حال سیر نمودم فناءِ شہرے ظاہر شد بعد از طےِ مسافتِ آن فنا دخول آن شہر واقع شد معلوم گردید کہ این شہر عبارت از تعینِ اوّل ست کہ جامعِ جمیعِ مراتبِ اسماء و صفات و شیون و اعتبارات ست و نیز جامع ست مر اصولِ این مراتب را و اصولِ اصولِ اینہا را

۱؎ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو اسعد سلمہ اللہ تعالیٰ ۲؎ یعنی دو جناح اسم الظاہر و اسم الباطن ۱۲ ۳؎ یعنی مکتوب صد و بست و ہشتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۴؎ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵؎ قولہ فنا بکسر اول یعنی حوالی و نواحی و بعضی گرداگرد خانہ و پیش سرائے کہ فراخ و کشادہ باشد ۱۲ لمصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

مقامِ تابعِ آن عنصرِ پاک اند و بطفیل او باین دولت مشرف اند و چون این عنصر مخصوص بہ بشرست ناچار خواصِ بشر از خواصِ ملک افضل گشتند چہ آنچہ این عنصر را میسر شدہ ست ہیچکس را میسر نشدہ و درین سیر معلوم میگردد کہ کمالاتِ جمیع ولایات چہ ولایت صغری و چہ ولایت کبری و چہ ولایتِ علیا ہمہ ظلالِ کمالاتِ نبوت اند و آن کمالات شبہ و مثال اند مر حقیقتِ این کمالات را و آنچہ میگردد کہ نقطہ کہ در ضمن این سیر قطع میاید زیادہ از جمیع کمالاتِ مقامِ ولایت ست پس قیاس باید کرد کہ جمیع این کمالات را چہ نسبت بود بجمیع کمالات ما تقدم دریائے محیط را نیز نسبتے ست بقطرہ درینجا آن نسبت ہم مفقود ست مگر آنکہ گوئیم کہ نسبتِ مقامِ نبوت بمقامِ ولایت ہمچو نسبتِ غیر متناہی بمتناہی سبحان اللہ جائے ازین سرّ میگوید الولایۃ افضل من النبوۃ و دیگرے از عدمِ آگاہیِ این معاملہ در توجیہِ او میگوید ولایۃ النبی افضل من نبوتہ ✦ کبرت کلمۃ تخرج من افواھھم فائدہ (۵) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی تا سیر سالک در اصول ست شوق و حلاوت و معرفت و درازیِ زبان در تبیانِ اسرار و معارف و اثبات نسبتِ احاطہ و سریان و اصالت و ظلیت و مرآتیت و امثالِ آن گنجایش دارد و چون معاملہ از اصول بالا رود و اصل را در رنگِ ظل واگذارد کلّ لسان حاصل آید و نسبتِ مسطورہ رو باستتار آرد ما للتراب و ربّ الارباب واین معرفت و حلاوت منتفی گردد دران موطن اگر علم و التذاذ ست از بابتِ دیگر ست امریست کہ تعبیر از ان بجہل و حیرت انسب ست من لم یذق لم یدر نہ آن جہل و نکارت کہ نصیبِ عوام ست امریست تا بان متحقق نشود در نیابد و آن جہل و نکارت ست کہ بہزاران

---

۵۲ یعنی کسیکہ ازین مرتبہ واقف ست ۱۲ ۵۳ یعنی مکتوب ہشتاد و چہارم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالی ۵۳ کما قال بعض العرفاء من عرف اللہ طال لسانہ ۱۲ ۵۴ کما قال بعض المشائخ من عرف اللہ کلّ لسانہ ۱۲

مرتبۂ سائرِ افراد[۱] و ذاتِ ست تعالیٰ وتقدّس از صفات و اسما تعالت زیرا که محبِّ ذات
بشرکتِ صفات راضی نیست هرچند انفکاکِ صفات از ذاتِ تعالیٰ متصوّر نیست
وذاتِ تعالیٰ از صفاتِ در هیچ وقت وحال جدا نه لیکن بمقتضائے اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ
اَحَبَّ محبِّ ذات را با ذاتِ تعالیٰ معیّتے ست که از صفات آنجا هیچ ملحوظ نیست
پس انفکاکِ ذات از صفات در دیدِ محب ست که مثمرِ معیّتِ مذکوره است و بس نه در
خارج ونفس الامر **فائده (۲)** مِنْ مَکَاتِیْبِ[۲] شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰهُ تَعَالیٰ بِسِرِّهِ
السَّامِیْ[۳] این کمال ناشی از کمالاتِ نبوّت ست وحصولِ این کمالات بالاصالة انبیا را ست
عَلَیْهِمُ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وبه تبعیّت ووراثت هرکرا بنوازند **فائده (۳)** مِنْ مَکَاتِیْبِ[۴]
شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰهُ تَعَالیٰ بِسِرِّهِ السَّامِیْ از حصولِ کمالاتِ نبوّت مر بعضے
افرادِ امّت را بطریقِ تبعیّت ووراثت لازم نمی آید که آن بعض نبی باشد یا مساوات
با نبی پیدا کند چه حصولِ کمالاتِ نبوّت دیگر ست وحصولِ منصبِ نبوّت دیگر چنانچه
تحقیقِ این معنی بتفصیل در مکتوباتِ قدسی آیاتِ حضرتِ ایشان ما قدّسنا اللّٰه تعالیٰ
بسرّه الاقدس مسطور ست **فائده (۴)** مِنْ مَکَاتِیْبِ[۵] المحبوبِ الصمدانی مجدّدِ
الالفِ الثانی رضی اللّٰه تعالیٰ عنه درمیانِ لطائفِ انسانی حظّ وافر ازین کمالات
بالاصالة عنصرِ خاک راست وسائرِ اجزائے انسانی چه از عالمِ امر وچه از عالمِ خلق همه درین

ه۱ قوله مرتبۂ سائرِ افراد ذات ست تعالیٰ وتقدس الخ مراد از ذات وصفات واسما دینجا آنست که در مرتبۂ تعیّن علمی کائن اند نه آنکه
در خارج ونفس الامر موجود اند چنانچه این معنی نقل از حضرتِ امام ربانی رض در مکتوب صد وهشتاد وسیوم از جلد اول مکتوبات معصومی
مصرّح ست مؤلف رحمة اللّٰه علیه پارۂ ازان مکتوب در بدایت نوزدهم ایراد خواهد نمود وزیاده تر تفصیلِ این معنی که دران مکتوب
مذکور ست مؤلف آنرا نیاورده فمن شاء فلیرجع الیه ۱۲ مولانا ابوالسعد سلمه اللّٰه تعالیٰ ه۲ یعنی مکتوب چهل وهفتم از جلد اول
مولانا سلمه ربه ه۳ قوله این کمال الخ اصل عبارت این ست واز گذشت اسم الباطن در جانب عروج کمالات نبوت در پیش ست
علی تفاوت مراتب الانبیاء والرسل وحصول این کمالات بالاصالة الخ ۱۲ ه۴ یعنی مکتوب صد ونود ودوم از جلد اول ۱۲ مولانا
ه۵ یعنی مکتوب دو صد وشصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابوالسعد سلمه اللّٰه تعالیٰ المصحح سلمه ربه

آخرت آنها را بران قیاس باید نمود که چه حکم خواهد بود چنانچه حضرت ایشان ما را بخطاب
وکیلے ترا حکم آخرت دادیم مبشر ساخته اند باید دانست که قرب نبوت بعالم خلق متعلق
دارد و قرب ولایت بعالم امر هر کرا بقرب نبوت بنوازند این کمال در حق او ثابت شود مصرع
این کار دولت ست کنون تا کرا رسد • فائده (۷) مِن مَکَاتِیبِ المحبوبِ الصَّمَدانی
مُجَدِّدِ الالفِ الثانی رضی الله تعالی عنه کمالات نبوت در مراتب عروج صعود ست و ایضاً
در عروجات نبوت رو بحق ست سبحانه نه آنچنانکه اکثرے گمان برده اند که در ولایت
رو بحق ست سبحانه و در نبوت رو بخلق و ولایت در مراتب عروج ست و نبوت در
مدارج نزول آزینجا توهم کرده اند که ولایت افضل ست از نبوت آرے هر کدام ولایت و
نبوت را عروجے ست و هبوطے ست در عروج هر دو را رو بحق ست و در هبوط رو بخلق
غایة ما فی الباب در مرتبه هبوط نبوت بکلیت رو بخلق ست و در هبوط ولایت بکلیت رو
بخلق نیست بلکه باطنش بحق ست سبحانه و ظاهرش بخلق سرّش آنست که صاحب ولایت
مقامات عروج را تمام ناکرده نزول نموده است لاجرم نگرانی فوق همه وقت دامنگیر اوست و
مانع توجه او بکلیت بخلق بخلاف صاحب نبوت که مقامات عروج را تمام کرده هبوط فرموده
است لهذا بکلیت خود متوجه دعوت خلق ست بحق جل و علا فافهم فان هذه المعرفة
الشریفة و امثالها مما لا یتکلم بها احد فائده (۸) مِن مَکَاتِیبِ المحبوبِ الصمدانی
مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه باید دانست که در مراتب عروج چنانچه
عنصر خاک از همه بالاتر میرود در منازل هبوط آن عنصر از همه پایان تر فرود می‌آید چرا پایان تر
فرود نیاید که مکان طبعی آن از همه پایان تر است چون از همه پایان فرود آید ناچار دعوت
صاحب آن اتم بود و فائده آن اکمل باشد فائده (۹) مِن مَکَاتِیبِ المحبوبِ الصمدانی

مزیت بر علم و دانش دارد و آن خوف و حیرت ست کہ بوجہ بر شوق و حلاوت دارد چ
این اطلاق از قبیل مرح بما یشبہ الذم ست فائدہ (۹) ومن مکاتیب شیخی و امامی
قدس سرنا اللہ تعالی بسرہ السامی در انتہا نسبت باطن از دور کی دور ترے افتد و از
ظاہر بیگانہ تر میگردد و وصف معشوقی او کہ ناز و استغنا از لوازم آنست بکمال میرسد
نسبت باطن ہر چند بجہالت میکشد زیبا تر بود و قال الصدیق الاکبر رضی اللہ تعالی
عنہ العجز عن درک الادراک ادراک این تعطش و نایافت ظاہر تا زمانے ست کہ کار خانہ
ظاہر بر پاست و چون دران خلل رسد و ندائے الرحیل در رسد نسبت باطن میدان خالی
یافتہ بصد آب و تابے پردہ در جلوہ ظہور آید و نیز چون موت از مقدمات قیامت ست
شہود آنجا اتم و اکمل ست و چون نوم را با موت اخوت و مناسبت ست بعضے را در
حین نوم حالتے رو مید ہد کہ شبیہ حالت موت بود و بر بیداری تفوق داشتہ باشد و
چون معاملہ برزخ صغری بانجام رسد و برزخ کبری رو نماید و اجزاء منتشرہ را جمع سازند و
معاملہ از خلل وا رہد دران وقت دولت قرب بالاصالۃ بدن عنصری را باشد و بکمال عز و جاہ
امام و پیشوائے لطائف عالم امر ش گردانند و برعکس معاملہ دنیاوی کہ باطن در معاملات
قرب اصل ست و ظاہر تابع آن ظاہر اصل بود و باطن تابع آن باشد نہ بآن معنی کہ
نسبت از باطن سلب نمودہ بظاہر دہند و او را تابع ظاہر گردانند بلکہ باین معنی کہ باطن بہ نسبت
سابق متمکن بود و ظاہر را امرے دہند و قربے و منزلتے بخشند کہ باطن با وجود معاملہ خود
بشوق و آرزو تبعیت ظاہر خواہد و نسبت خود را در جنب نسبت او محو و متلاشی بیند
تنبیہ بعضے کمل باشند کہ درین نشأ آن یابند کہ دیگران فردا یابند و امروز ظاہر شان با
باطن شان مزیت دادہ آنرا متبوع و این را تابع سازند و دنیائے شان را حکم آخرت دہند

باجمله معارفِ انبیا کتاب و سنت ست و معارفِ اولیا فصوص و فتوحاتِ مکیه است[1] هرگز
قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا . ولایتِ اولیا پی بقربِ حق برد و ولایتِ انبیا نشان
اقربیتِ او تعالی نماید و ولایتِ اولیا دلالت بشهود نماید و ولایتِ انبیا نسبتِ مجهول
الکیفیت اثبات فرماید و ولایتِ اولیا اقربیت را نشناسد که چیست و جهالت را نداند که
کدام ست و ولایتِ انبیا با وجودِ اقربیت قرب را عینِ بعد داند و شهود را نفسِ غیبت شمرد
فائده (۱۱) من مکاتیبِ شیخی و امامی قدس سنا الله تعالی بسره السامی شروعِ فنا
نفس در ولایتِ صغری ست و کمالاتِ آن مربوط بولایتِ کبری ست بلکه باعتدالِ عناصر
اربعه است که وابسته بکمالاتِ نبوت ست **فائده (۱۲)** من مکاتیبِ شیخی و امامی قدس سنا
الله تعالی بسره السامی شهود و مشاهده به ظلال وابسته است و درک و وصل تا جائیست که اصل
و چون معامله از ظلال بگذرد و اصل هم در رنگِ ظلال در راه ماند کار و بار بغیب الغیب افتد
معاملاتِ سابق هباءً منثورا گردد و ایمانِ شهودی بایمانِ غیب مبدل گردد و بجای لذت
و حلاوت و اذواق بیمزگی و درد و حزن آید کان رسول الله صلی الله علیه وسلم دائم
الحزن متواصل الفکر لذتِ این بزرگواران در طاعتِ محبوبست و بس و انسِ شان منحصر در
بندگی دیگران در لذتِ شهود متلذذ اند و بخیالِ وصال مغرور و ایشان از شهود چشم فرو بسته
و این وصال را خیال تصور نموده به غیب که هزاران مزیت بر شهود دارد آرمیده اند و کرامت
و بندگی او چیست بر بسته تحریمهٔ اولی را که با امام دریابند به از تجلیات و ظهورات میدانند و
خشوع و دوختنِ نظر بر سجده گاه زیاده از شهود و مشاهده تصور میفرمایند **فائده (۱۳)**
من مکاتیبِ شیخی و امامی قدس سنا الله تعالی بسره السامی چون معامله از اصل بالاصل در

[1] بدانکه فصوص الحکم و فتوحاتِ مکیه هر دو کتاب از تالیفاتِ حضرت شیخ محی الدین ابن عربی ست [2] یعنی مکتوب هشتاد و پنجم از جلد ثانی [3] یعنی مکتوب هشتاد و هفتم از جلد ثانی [4] یعنی مکتوب صد و سی و نهم از جلد ثالث

مجددِ الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ اے فرزند بشنو بشنو کہ انبیا علیہم الصلوٰۃ
والسلام دعوت را مقصور بعالمِ خلق ساختہ اند بُنِیَ الاسلام علی خمسٍ وچون قلب را
مناسبت بعالمِ خلق بیشتر بود بتصدیقِ او نیز دعوت فرمودہ اند واز ماورائے قلب سخن
نفرمودہ اند وآنرا کالمطروح فی الطریق ساختہ اند واز مقاصد شمردہ اند تجلیاتِ
بہشت وآلامِ دوزخ ودولتِ دیدار وبیدولتی حرمان ہمہ وابستہ بعالمِ خلق ست وعالمِ
امر را بآن تعلق نیست دیگر عملیکہ فرض و واجب وسنت ست اتیانِ آن بقالب تعلق دارد
کہ از عالمِ خلق ست وآنچہ نصیبِ عالمِ امر ست از اعمالِ نافلہ است پس قربیکہ ثمرۂ ادای این اعمال
ست باندازۂ اعمال خواہد بود پس ناچار قربیکہ ثمرۂ ادای فرائض ست نصیبِ عالمِ خلق باشد و
قربیکہ ثمرۂ ادای نوافل ست نصیبِ عالمِ امر وشک نیست کہ نفل را باندازۂ فرض ہیچ
اعتدادے نیست کاشکے حکمِ قطرہ داشتے نسبت بدریای محیط بلکہ نفل را باندازۂ سنت نیز
ہمین نسبت ست اگرچہ درمیانِ سنت وفرض نیز نسبتِ قطرہ ودریائے محیط ست پس
تفاوت درمیانِ ہردو قرب ازینجا قیاس باید کرد ومزیتِ عالمِ خلق را بر عالمِ امر ازین
تفاوت باید دانست **فائدہ** (۱۰) من مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الف ثانی
رضی اللہ تعالی عنہ علوم ومعارف کہ مناسبِ مقامِ نبوت ست وولایتِ آن نبوت شرائع
انبیاست علیہم الصلوٰۃ والسلام وچون در اقدامِ نبوت تفاوت ست در شرائع نیز
باندازۂ آن تفاوت اختلاف پیدا آمدہ ست ومعارفے کہ مناسبِ مقامِ ولایت اولیاست
شطحیاتِ مشایخ ست وعلومیکہ از توحید واتحاد خبر میدہد واز احاطہ وسریانِ اشیا نماید
واز قرب ومعیت نشان بخشد واز مرآتیت وظلیت اشعار فرماید وشہود ومشاہدہ اثبات کند

۱ یعنی مکتوب صد وشصتم از جلد اول ۲ مولانا اسلمہ اللہ تعالی ۳ یعنی کلمات کہ بظاہر شریعت مخالف باشند ۴ [illegible]

حضرت ایشان در ہمان مکتوب حقیقتِ کعبہ را کہ عبارت از سرادقاتِ عظمت و کبریاست فوقِ کمالاتِ نبوت نوشتہ اند و نصیبے ازان کمالات جزوِ ارضی را ثابت کردہ اند و نصیب از حقیقتِ کعبہ ہیئتِ وحدانی کہ از مجموعِ عالمِ خلق و عالمِ امر بہم رسیدہ نوشتہ اند و ایضاً در ہمان مکتوب مرتبۂ ذات را فوقِ این کمالات ثابت کردہ اند آنجا کہ نگارش فرمودہ اند کہ ذاتُ اللہِ تعالیٰ ورائے این وجود و عدم ست **فائدہ (۱۶)** من مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی **سوال** مرتبۂ کمالاتِ نبوت فوقِ مرتبۂ اسما و صفات و شیون و اعتبارات ست پس تفوقِ حقیقتِ کعبہ و امثالِ آن کہ اعتبارِ مسجودیت و جزآن دران ملحوظ ست بر کمالاتِ نبوت بچہ معنی ست **جواب** این شبہ تفصیل میخواہد این قدر بدانند کہ مرتبۂ کمالاتِ نبوت فوقِ آن اسما و صفات و شیون و اعتبارات ست کہ در ولایتِ کبریٰ و علیا ثابت اند **فائدہ (۱۷)** من مکاتیبِ المحبوب الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ باید دانست کہ حصولِ این موہبت یعنی کمالاتِ نبوت در حقِ انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات بالاصالۃ و بے توسط و بے تبعیت ست و در حقِ اصحابِ انبیا علیہم الصلوات و التسلیمات کہ بہ تبعیت و وراثت باین دولت مشرف گشتہ اند بتوسطِ انبیاست علیہم الصلوٰۃ و السلام بعد از انبیا و اصحابِ ایشان کم کسے باین دولت مشرف گشتہ است ہر چند جائز ست کہ دیگرے را نیز بہ تبعیت و وراثت باین دولت مقتدی بسازند بیت فیضِ روح القدس ار باز مدد فرماید دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد انگارم کہ این دولت در کبارِ تابعین نیز پرتو انداختہ است و در اکابرِ تبعِ تابعین نیز سایہ افگندہ بعد ازان رو باستتار آوردہ تا آنکہ نوبت

ؔ۵۱ یعنی مکتوب صد و پنجاہ و چہارم کہ بنام میر محمد اسحاق صدور یافتہ بطریق التقاط آوردہ ۱۲ ۵۲ یعنی مکتوب سہ صد و یکم از جلد اول ۱۲ مولانا ابوالسعد سلمہ اللہ تعالےٰ

و بساطت صرف پیش آید مراتب کوتہی کند و فنا و بقا در راہ ماند **فائدہ (۱۴)** من
مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ [۵۱] فرزندا
عشق و شطحات محبت و نعرہ ہائے شوق انگیز و صیحہ ہائے درد آمیز و وجد و تواجد و رقص و
رقاصی ہمہ در مقامات ظلال ست و در اوان ظہورات و تجلیات ظلیہ و بعد از وصول
باصل حصول این امور متصور نیست محبت دران موطن بمعنی ارادہ طاعت ست چنانچہ
علما فرمودہ اند نہ بمعنی زائد بران کہ منشأ ذوق و شوق ست چنانچہ بعضے صوفیہ گمان
بردہ اند **فائدہ (۱۵)** من مکاتیب [۵۲] شیخی و امامی قدس سنا اللہ تعالیٰ بسرہ الثانی
نوشتہ بودند کہ چون [۵۳] معاملہ کمالات نبوت بذات بحت (صرف ۱۲) تعلق داشتہ باشد ترقی حقیقت
کعبہ و حقیقت قرآنی بران بچہ صورت ست متحد و ازکجا معلوم میشود کہ کمالات نبوت بذات
بحت تعلق دارد و از فقیر کہ نقل (مدام کس) کردہ است فقیر ہرگز نگفتہ است و در کلام حضرت ایشان ما
قدس سنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس ہم معلوم نیست آرے وصول باین کمالات [۵۴] بعد حصول
ولایت سہ گانہ است و پس از عبور اسما و صفات و شیون و اعتبارات و تنزیہات تقدیسات
و بعد از ترقی از اسم الظاہر و اسم الباطن ست کہ در مکتوب [۵۵] بیان طریقہ بہ تفصیل مذکور ست
لیکن در ذات بحت بودن آن سخن ست **شعر** کیف الوصول الیٰ سعاد و دونہا +
قلل الجبال و دونہن خیوف ٭ چگونہ این معاملہ بذات صرف متعلق باشد حالانکہ

---

[۵۱] یعنی مکتوب سہ صد و دوم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ [۵۲] یعنی مکتوب صد و سی از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ ربہ [۵۳] قولہ
کہ چون معاملہ کمالات نبوت بذات بحت تعلق داشتہ باشد الخ باید دانست کہ ذات و صفات الٰہیہ دو موطن ست یکے موطن
خارجی و نفس الامری دوم مرتبہ علم واجبی پس صفات و شیونات و اعتبارات کہ در ولایت سہ گانہ متجلی میشوند مراد ازان آنہا
کہ در مرتبہ علم واجبی ثابت اند و در کمالات نبوت کہ ذات بحت متجلی میشود مراد ازان ہمان ذات ست کہ در مرتبہ علم متقرر ست
نہ ذات بحت خارجی و نفس الامری چنانچہ عنقریب این مر بود در ہدایت نوزدہم از مکتوب صد و ہشتاد و سیوم جلد اول حضرت عروة
الوثقیٰ و بعضی خواجہ محمد معصوم ۱۲ مولانا سلمہ ربہ [۵۴] یعنی کمالات نبوت ۱۲ [۵۵] یعنی مکتوب دو صد و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا

مستبع گشتہ است کہ درین وقت اگر تکرار کلمۂ طیبہ را بعنوان آنکہ لفظ قرآن است نمودہ
مے آید و ابتدا بتعوذ کردہ میشود نتیجہ تلاوت قرآن مجید میسد بد وتفید فائدتہ

فائدہ (۲۰) مِنْ مَکَاتِیْبِ[۵۱] شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ بِسِرِّہِ السَّامِیْ ثُمَّ یَجِیْءُ بَعْدَ
ذٰلِکَ مَقَامٌ لَیْسَ لِلْعَمَلِ فِیْہِ نَتِیْجَۃٌ وَّلَا لِلْاِعْتِقَادِ فِیْہِ اَثَرٌ اَلتَّرَقِّیْ ھُنَالِکَ مَرْبُوْطٌ
بِمُجَرَّدِ التَّفَضُّلِ وَالْاِحْسَانِ **فائدہ (۲۱)** مِنْ مَکَاتِیْبِ[۵۲] شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ
تَعَالٰی بِسِرِّہِ السَّامِیْ این مقام بالاصالۃ مخصوص بانبیاءِ اولی العزم ست علیہم الصلوٰت
والتسلیمات واز امت تا کرا باین دولت بنوازند مصرعہ باکریمان کارہا دشوار نیست

فائدہ (۲۲) مِنْ مَکَاتِیْبِ[۵۳] شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ تَعَالٰی بِسِرِّہِ السَّامِیْ ثُمَّ یَاْتِیْ
کَمَالٌ فَوْقَہٗ یُرْتَقٰی فِیْہِ مِنَ التَّفَضُّلِ اِلَی الْمَحَبَّۃِ فَالتَّرَقِّیْ فِیْ حُصُوْلِ ھٰذَا الْکَمَالِ مَنُوْطٌ
بِالْمَحَبَّۃِ الصِّرْفَۃِ وَفِی الْمَحَبَّۃِ اَیْضًا کَمَالَانِ الْمُحِبِّیَّۃُ وَالْمَحْبُوْبِیَّۃُ وَظُھُوْرُ کَمَالَاتِ
الْمُحِبِّیَّۃِ الذَّاتِیَّۃِ بِالْاِصَالَۃِ مَخْصُوْصٌ بِالْکَلِیْمِ عَلٰی نَبِیِّنَا وَعَلَیْہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ
وَکَمَالَاتُ الْمَحْبُوْبِیَّۃِ الذَّاتِیَّۃِ اَوَّلًا مَخْصُوْصَۃٌ بِالْحَبِیْبِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ
اَتَمُّ الصَّلَوٰتِ وَاَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ وَبِطُفَیْلِھِمَا ثَانِیًا لِغَیْرِھِمَا رَجَاءٌ مِّنْ ھٰذَیْنِ الْکَمَالَیْنِ

نا: تمام

نا: افضل

فائدہ (۲۳) مِنْ مَکَاتِیْبِ شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ تَعَالٰی بِسِرِّہِ السَّامِیْ **سوال**
چہارم آنکہ چون معاملہ عارف بہ تفضل و یا محبت صرف افتد دران مقام عارف را اعمال
صوریہ از ذکر لسانی و تلاوت وغیر آن سودمند و ترقی بخش ہست یا نہ **جواب**
سودمند ست و رفع درجات اخروی مینماید و کفارت خطیات میکند و ازالہ کدورات

---

۵۱ یعنی از مکتوب صد و سی و ہفتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۵۲ بدانکہ این مضمون در مکتوب صد و سی و ہفتم جلد اول از مکاتیب معصومی مذکور ست و لیکن بعبارت عربی و در مکاتیب مجددی در مکتوب پنجاہم از جلد ثانی نیز مذکور ست فافہم ۱۲ مولانا سلمہ ربہ

۵۳ یعنی مکتوب صد و سی و ہفتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد خان سلمہ الرحمٰن

بالفِ ثانی از بعثتِ آنسرور علیہ وعلیٰ آلہِ الصلوٰات والتسلیمات رسید درین وقت نیز آن دولت بہ تبعیت ووراثت در منصۂ ظہور آمدہ آخر را باول مشابہ ساختند ؎ اگر بادشہ بردر پیر زن + بیاید تواے خواجہ سبلت مکن + والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ واصحابہ الصلوٰات والتسلیمات اتمہا واکملہا **فائدہ (۱۸)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ صاحبِ این علوم ومعارف مجددِ این الف ست کما لا یخفی علی الناظرین فی علومہ ومعارفہ التی تعلق بالذات والصفات والافعال وتتلبس بالاحوال والمواجید والتجلیات والظہورات فیعلمون ان ہولاء المعارف والعلوم وراء علوم العلماء ووراء معارف الاولیاء بل علوم ہولاء بالنسبۃ الیٰ تلک العلوم قشر وتلک المعارف لب ذلک القشر واللہ سبحانہ الہادی بداند کہ بر سر ہر مائۃ مجددے گذشتہ است اما مجدد مائۃ دیگرست ومجدد الف دیگر چنانچہ درمیان مائۃ والف فرق ست در مجددین اینہا نیز ہمانقدر فرق ست بلکہ زیادہ ازان ومجدد الف آنست کہ ہرچہ دران مدت از فیوض بامتان برسد بتوسطِ او برسد اگرچہ اقطاب واوتاد آن وقت بوند وبدلا ونجبا باشند مصرعہ خاص کند بندہ مصلحتِ عام را + **فائدہ (۱۹)** من مکاتیب شیخی وامامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی چون معاملہ از مراتب ظلال واصول بالا رود واصول را در رنگ ظلال واگذارد واز کمال علو وعدم تمیز بحیرت وجہل انجامد معاملہ کہ بہ کلمہ طیبہ مربوط بود بانجام رسد ذکر این کلمہ مبارکہ دران موطن نتیجہ نہ بخشد ترقی دران حضرت بہ نماز خصوص مفروضہ وتلاوت قرآن مجید بود علیٰ تفاوت الدرجات از حضرت ایشان ما قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس

مکتوب ۶۶

مکتوب ۱

دیگر از مبارکہ

قصور مل معہم ما عومل معہم آے فرزند این معاملہ مخصوص ہیئت وحدانی انسانی ست
کہ از مجموع عالم خلق و عالم امر ناشی گشتہ است مع ذٰلک درین موطن نفیس ہمہ عنصر خاک
ست **فائدہ (۲)** مِن مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ
تعالیٰ عنہ بدانکہ کمالات این مقام شگرف کہ مخصوص ہیئت وحدانی سالک ست مقام
ظہور سرادقات عظمت و کبریائیست متعلق بحقیقت کعبہ ربانیست **فائدہ (۳)** مِن
مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بدانکہ ارباب
ولایت قلب گویند و مراد حقیقت جامعہ انسانی دارند کہ از عالم امر ست و بلسان صاحب
نبوت علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام قلب عبارت از مضغہ ایست کہ بصلاح آن
صلاح جسد مربوط ست و بفساد آن فساد جسد منوط کما ورد فی الحدیث اِنَّ فِی جسد
آدم لمضغۃ اذا صلحت صلح الجسد کلہ واذا فسدت فسد الجسد کلہ الا و
ہی القلب و حقیقت جامعہ چون بنہایۃ النہایۃ رسد و از ولایت خاصہ نصیب وافر
حاصل کند اگر نمایندگی مطلوب پیدا آرد ظاہر در وے ظل مطلوب خواہد بود نہ عین مطلوب
در رنگ مرآت کہ ظاہر در وے شبح شخص ست نہ عین شخص بخلاف مضغہ کہ بر خلاف مرآت
ظاہر در وے عین مطلوبست نہ ظل او لہذا فرمودہ یسعنی قلب عبدی المؤمن این معاملہ
وراء طور نظر و فکر ست زنہار ازینجا حلول و تمکن خیال نکنی کہ آن الحاد و زندقہ ست
ہر چند عقل معاش باور نکند کہ عین یک شئے در شئے دیگر ظاہر شود و حلول و تمکن آنجا نباشد
این از قصور عقل ست و قیاس غائب ست بر شاہد فلا تکن من القاصرین اے
برادر این مضغہ را پرچہ گوشت لا یعبأ بہ خیال نکنی کہ آن جوہر نفیس ست کہ خزائن اسرار

سلہ الابہام للتفخیم والتعظیم نحو قولہ تعالیٰ فغشیہم ما غشیہم ۱۲ سلہ ۵۲ یعنی مکتوب دو صد و شصتم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ سلہ ۵۳ یعنی مکتوب بست و یکم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ ربہ سلہ ۵۴ یعنی در آمدن حق در خلق و قلب و سرایت کردن وے در آن ۱۲ منہ مصححہ سلمہ ربہ

بشری وظلمات جسمانی میفرماید در حدیث ست اِنَّہٗ لَیُغَانُ عَلٰی قَلْبِیْ وَاِنِّیْ لَاَسْتَغْفِرُ اللہَ فِیْ یَوْمٍ وَلَیْلَۃٍ سَبْعِیْنَ مَرَّۃً لیکن ترقی دراں مقام کہ واصل آں گشتہ است وابستہ باین اعمال نیست بہ محض فضل و یا محبت صرف ست علٰی تفاوتِ الدرجاتِ فائدہ (۲۴) مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ دیدن بعنایۃ اللہِ سُبْحَانَہٗ وَصَدَقَۃِ نَبِیِّہٖ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ این سیر را یعنی سیر کمالات ثبوت را کہ عبارت از افرادِ ذات ست از اسما وصفات وشئون واعتبارات نیز بانجام رسانید مشہود گشت کہ اگر بالفرض قدمِ دیگر در سیر افزاید در عدمِ محض خواہد افتاد اِذْ لَیْسَ وَرَاءَہٗ اِلَّا الْعَدَمُ الْمَحْضُ اے فرزند ازین ماجرا در توہم نیفتی کہ عنقا در شکار آمد و سیمرغ در دام افتاد ؎ عنقا شکار کس نشود دام باز چین + کانجا ہمیشہ باد بدست دام را + فَہُوَ سُبْحَانَہٗ بَعْدَ وَرَاءِ الْوَرَاءِ ثُمَّ وَرَاءَ الْوَرَاءِ ؎ ہنوز ایوان استغنا بلند ست + مرا فکر رسیدن ناپسند ست ؛ این ورائیت نہ باعتبارِ وجودِ حجب ست چہ حجب بتمام مرتفع گشتہ است بلکہ باعتبارِ ثبوتِ عظمت وکبریائیست کہ مانعِ ادراکست ومنافی وجدان فَہُوَ سُبْحَانَہٗ اَقْرَبُ فِی الْوُجُوْدِ وَاَبْعَدُ فِی الْوِجْدَانِ +

ہدایت یازدہم

در حقیقت کعبہ ربانی فائدہ (۱) مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ آرے بعضے از کمل مرادان باشند کہ درونِ سرادقاتِ عظمت وکبریائی بطفیلِ انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ ایشاں را جا دہند ومحرم بارگاہ سازند

ـــــــــــ

۱؎ یعنی ہر آئینہ پردہ کردہ میشود بر دل من وہر آئینہ آمرزش میخواہم از خدا در روز وشب ہفتاد بار۔ اعلم ان سیاق الحدیث علی ما فی المشکوۃ ہکذا وانی لاستغفر اللہ واتوب الیہ فی الیوم اکثر من سبعین مرۃ رواہ البخاری وانہ لیغان علی قلبی وانی لاستغفر اللہ فی الیوم مائۃ مرۃ رواہ مسلم ۱۲ ۲؎ یعنی مکتوب دو صد وشصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ناصر ربہ ۳؎ یعنی مکتوب دو صد وشصتم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالٰی

لَمَا خَلَقْتُ الْاَفْلَاکَ وَلَمَا اَظْہَرْتُ الرُّبُوْبِیَّۃَ در شانِ اوست گما ذرد جواب اولاً آنکہ حقیقت کعبہ ناشی از مقامِ معبودیت و مسجودیت ست و کمال آنسرور علیہ وعلیٰ آلہٖ الصلوٰۃ والسلام در مقامِ عبودیت و عابدیت از ینجا میتواند کہ حقیقتِ کعبہ ذاتِ الٰہی جل سلطانہٗ بود کہ فی الحقیقت معبود و مسجود اوست یعنی حقیقتے کہ منشا معبودیت و مسجودیت این صورت گشتہ است وشک نیست کہ آن حقیقت ذاتِ حق ست عز برہانہٗ پس اگر این حقیقت را تفوق و تفضل بر حقیقت محمدی بود چہ محذورست و آنکہ میگویند کہ حقیقتِ ممکن کہ صورت کعبہ است میباید کہ ممکن باشد واجب چگونہ بود جواب گوئیم کہ حقیقتِ شئے بطور این طائفۂ علیّہ نہ عبارت از ذاتِ شئے وما بہ الشئ ہو ہو است بلکہ عبارت از مبدأ فیوضِ وجودی و توابع وجودی اوست و آن شئے کالظل ست مراد او مقررِ قوم ست کہ حقیقتِ محمدی علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسلام تعینِ اول کہ مسمّیٰ بوحدت ست و حقائق سائر ممکنات را کہ اعیانِ ثابتہ اند در تعینِ ثانی کہ مسمّیٰ بہ واحدیت ست اثبات مینمایند و این ہر دو تعین را وجوبی میگویند و قدیم میدانند قَالَ فِیْ مُقَدِّمَۃِ نَقْشِ الْفُصُوْصِ الْمُمْکِنُ ہُوَ الْوُجُوْدُ الْمُتَعَیِّنُ فَاِمْکَانُہٗ مِنْ حَیْثُ تَعَیُّنِہٖ وَوُجُوْبُہٗ مِنْ حَیْثُ حَقِیْقَتِہٖ پس جائیکہ حقیقتِ کعبہ ربانی را در مراتبِ وجوب اثبات کردہ اند مبنی بر اصطلاحِ قوم ست و آنجا کہ نوشتہ اند کہ حقیقتِ ممکن البتہ ممکن ست بر اصطلاحِ قوم نیست تحقیق علیحدہ است و مقالہ مفردہ نوشتہ بودند کہ صورتِ کعبہ ہمین صورت ظاہر ست یا چیزے دیگر مخدوما حضرتِ ایشانِ ما قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس نوشتہ اند کہ صورتِ کعبہ عبارت از سنگ و کلوخ نیست چہ اگر فرضاً سنگ و کلوخ درمیان نباشد کعبہ کعبہ است و مسجود الیہ خلائق ست بلکہ صورتِ کعبہ با آنکہ از عالمِ خلق ست در رنگِ

عالم خلق درروے مخزن گشته است و دفاین و خفایای عالم امر درروے مدفون شده
بازیادت معاملات خاصه که بهیئت وحدانی او منوط ست آول اجزاء عشره را بتصفیه و
تزکیه و بجذبه و سلوک و بفنا و بقا مزکی و مطهر ساخته اند و از دنس تعلقات ماسوی آزاد
گردانیده اند مثلاً قلب را از تقلب گذرانیده بتمکن رسانیده اند و نفس را از امارگی باطمینان
آورده اند و جزو ناری را از سرکشی و نافرمانی باز داشته اند و خاک را از پستی و پست
فطرتی ارتفاع داده اند علیٰ هذا القیاس جمیع اجزاے او را از افراط و تفریط بحد اعتدال
و توسط آورده اند بعد ازان بمحض فضل و کرم این اجزا را ترکیب داده شخص معین ساخته اند
و انسان کامل گردانیده قلب آن شخص را که خلاصه اوست و مرکز وجود او به مضغه تعبیر
نموده اند **فائده** (۴) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله تعالیٰ بسره السامی
نوشته بودند که وصول بحقائق ثلثه داخل تفضل ست یانه معامله این حقائق چونکه فوق
کمالات نبوت ست باید که داخل تفضل باشد **فائده** (۵) عبد ضعیف گوید رحمة الله علیه ازین
عبارت شریف مفهوم میشود که هر معامله که فوق کمالات نبوت باشد داخل تفضل باشد
پس کسیکه تنها بحقیقت کعبهٔ ربانی متصف شده باشد از مقام تفضل بهره مند باشد
فائده (۶) عبد ضعیف گوید رحمة الله تعالیٰ علیه که از زبان گوهر فشان حضرت پیر دستگیر
شیخی و امامی قدسنا الله تعالیٰ بسره السامی استماع یافته که در هر مسجد ظهور حقیقت
کعبهٔ معظمه است **فائده** (۷) من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله بسره السامی
سوال حضرت ایشان ما قدسنا الله تعالیٰ بسره السامی بر نگاشته اند که حقیقت کعبهٔ
ربانی فوق حقیقت محمدی ست ازینجا معلوم میشود و لازم مے آید که حقیقت کعبه افضل باشد
از حقیقت محمدی و حالانکه آنسرور علیه الصلوٰة والسلام افضل مخلوقات ست لولاک لما

والسلام کنت نبیا وادم بین الماء والطین نام پاک احمد ست وولایت این نام
پاک ناشی ست از شان جامع که مبدا واصل ست مر حقیقت محمدی را علی صاحبها الصلوٰۃ
والسلام والتحیۃ ومناسب ست مر تعین آن عالم نورانی را که مسمیٰ ست بحقیقت
احمدیہ ونیز معبر ست بحقیقت کعبہ ربانی وتنزلیکہ بنشاء عنصری تعلق دارد باعتبار
حقیقتین ست خصوصیت بیک حقیقت ندارد ورب او درین مرتبہ آن شان ست وہم
مبدا آن شان ولہذا دعوت این مرتبہ اتم آمد از دعوت سابقہ چہ آن دعوت مقصور بر
عالم امر وروحانیان بود ودعوت این مرتبہ شامل عالم خلق وامر ست وہر کدام ازین دو
حقیقت بمنزلہ مکان طبعی اوست باعتبار ہر دو اسم مبارک صلی اللہ علیہ وسلم وفوق این
دو حقیقت پیغمبر را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عروجات لا تعد ولا تحصیٰ ست کہ نہایت
آنرا علام الغیوب داند ومدار فضل ومناط اصطفا وتفوق بر آنست ازین تحقیق لائح گشت
کہ حقیقت کعبہ جزویست از حقیقت جامعہ او صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم کہ جامع ست
مر کمالات جسمانی وروحانی وخلق وامر او را صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلی آلہ وسلم ونیز ظاہر شد
کہ این تفوق متنازع فیہ فی الحقیقت تفوق بعض کمالات آنسرور ست بر بعضے دیگر او و
تحقیق این معنی زیادہ ازین ست ودرین مختصر ہمین قدر اختصار افتاد فائدہ (۸)
من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ شان العلم
ہر چند تابع شان الحیوٰۃ ست اما علم را در مرتبہ حضرت ذات تعالیٰ وتقدس بعد سقوط
اعتبار صفات وشیون شانیست دیگر کہ حیات را نہ وبسائر صفات وشیون
خود چہ رسد مرتبہ است در موطن تجرد از جمیع نسب کہ غیر از اطلاق نور بر خود تجویز نمیفرماید

سلہ یعنی بودم پیغمبر وحال آنکہ آدم میان آب وخاک بودہ رواہ الترمذی وفی شرح السنۃ ولکن بالمعنی ولفظ الحدیث قالوا متی وجبت لک النبوۃ قال وآدم بین الروح والجسد رواہ الترمذی قال انی عند اللہ مکتوب خاتم النبیین وان آدم لمنجدل فی طینتہ الحدیث رواہ فی شرح السنۃ

حقایق اشیا امریست مبطن که از حیطهٔ حس و خیال بیرونست از عالم محسوسات ست
و هیچ محسوس نه و متوجه الیه ست مر اشیا را و هیچ در توجه نه هستی ست که لباس نیستی
پوشیده است و نیستی ست که بکسوت هستی خود را وانموده در جهت بیجهت ست و
در سمت بے سمت بالجمله این صورت حقیقت منشأ اعجوبه ایست که عقل در تشخیص آن
عاجز ست و عقلا در تعیین آن حیران گویا نمونه از عالم بیچونی و بیچگونگی دارد و نشانه
از بے شبهی و بے نمونی در وے تعبیه است انتهی ثانیاً[1] آنکه تفوق یک حقیقت بر حقیقت
دیگر موجب افضلیت صاحب حقیقت اولی بر حقیقت ثانیه نیست[2] چنانچه بالا در تحقیق
ولایت ملأ اعلی ذکر یافت[3] ثالثاً آنکه حضرت ایشان ما قدسنا الله تعالی بسره الاقدس
نوشته اند حقیقت محمدی نهایت مقامات نزول اوست صلی الله علیه وسلم از اوج
تنزیه و تقدیس و حقیقت کعبه نهایت مقامات عروج کعبه است زینهٔ اول عروج
حقیقت محمدی را بر مرتبه تنزیه حقیقت کعبه ست و نهایات عروجات او را علیه و علی
آله الصلوات والتسلیمات غیر از حق سبحانه اطلاع ندارد پس برین تقدیر تفوق من
جمیع الوجوه ثابت نشد افضلیت از کجا آید رابعاً آنکه پیغمبر ما علیه و علی آله الصلوة و
السلام مسمی ست بدو اسم محمد و احمد و هر کدام را ولایت علیحده است باعتبار وجود عنصری
او و ارشاد مر این عالم ظلمانی را نام مبارک او محمد ست صلی الله علیه و علی آله وسلم
و ولایت این اسم مبارک ناشی ست از اسم الهی که مناسبت به تربیت این عالم سفلی دارد
و مسمی ست بحقیقت محمدی و باعتبار وجود روحانی او که مربی عالم ملکوت و روحانیات است
و پیش از وجود عنصری با آن وجود نبی بود و باندازه آن فرموده علیه و علی آله الصلوة

[1] یعنی جواب دوم مر اصل سوال را ۱۲
[2] چه میتواند که صاحب حقیقت تحتانی را عروجات بر حقیقت فوقانی شود و مراتب قرب [illegible] حقیقت فوقانی محبوس حقیقت خویش بود و عروج از حقیقت خود نماید و مراتب قرب که مدار بر آن ست حاصل نکند ۱۲
[3] که ولایت ملائکه اعلی فوق ولایت خواص بشر ست و فضل در خواص بشر است باعتبار عروج از حقائق ملک و ملائکه را عروج از حقائق خود نیست ۱۲ منه

ذاتیہ این نور بود بہ مسجودیتِ دیگران چہ گنجایش او نماید و چون بکمالِ فضل و عنایت خداوندی جلّ سلطانہٗ عارفے را از ہزاران بوصولِ این دولت مشرف سازند و بفنا و بقا درین موطن سرافراز فرمایند تواند کہ بقا باین نور یافتہ از فوق و فوق الفوق حظ وافر دریابد از نیجا کسے توہم نکند کہ خرقِ جمیعِ حُجُب از ذاتِ تعالیٰ و تقدّس در حق این عارفِ متحقّق گردد چہ آخرِ جمیعِ حُجُب این نور را گفتہ است ؞

ہدایتِ دوازدہم

در حقیقتِ قرآن مجید فائدہ (۱) مِن مَکَاتِیبِ المَحبُوبِ الصَّمَدَانِی مُجَدِّدِ الاَلفِ الثَّانِی رَضِیَ اللہُ تَعَالیٰ عَنہُ بعد از مرتبۂ عُلیا نورِ صرف کہ آنرا این فقیر حقیقتِ کعبۂ ربّانی یافتہ است و نوشتہ مرتبہ ایست بس عالی کہ حقیقتِ قرآن مجید سبحانی ست جلّ شانہٗ کعبۂ معظمہ بحکمِ قرآنِ مجید قبلۂ آفاق گشتہ است و بدولتِ مسجودیت ہمہ مشرف شدہ امام قرآن ست و ماموم پیش قدم کعبۂ معظمہ این مرتبۂ مقدسہ مبدأ وسعتِ بیچون حضرتِ ذات تعالیٰ و تقدّس ست و نیز مبدأ امتیازِ بیچونی و بیچگونگی آن حضرت آن درجۂ علیاست این مرتبۂ مقدسہ کہ آنرا حقیقتِ قرآن مجید گفتہ اسم اطلاق نور نیز درین مرتبہ گنجایش ندارد و در رنگِ سایرِ کمالاتِ ذاتیہ نور نیز در راہ ماندہ آنجا غیر از وسعتِ بیچون و امتیازِ بیچگون ہیچ چیز را گنجایش نمیابد و کریمۂ قَدْ جَآءَکُمْ مِّنَ اللہِ نُوْرٌ اگر مراد از نور قرآن بود تواند بود کہ باعتبارِ انزال و تنزّل باشد چنانچہ کلمۂ قَدْ جَآءَکُمْ مِّنَ اللہِ نُوْرٌ ایمائے بآن دارد فائدہ (۲) عبدِ ضعیف گوید رحمۃ اللہ علیہ کہ از زبانِ گوہر فشانِ عارف بیان مخدوم زادہ

سلہ یعنی مکتوب ہفتاد و ہفتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۵۲ یعنی اولا مراد از نور درین کریمہ پیغمبرست یا اسلام کما مراد اوست ۔ بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ مائدہ و بلفظ لا یحب اللہ ۱۲ ۵۳ یعنی حضرت خواجہ سیف الدین رحمۃ اللہ علیہ این حضرت ایشان خواجہ محمد معصوم قدس سرہ ۱۲ لمصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

انگارم کہ علم را نیز آنجا گنجایش ست نہ آن علم کہ آنرا حصولی یا حضوری گویند کہ آن با
ہر دو قسم خود تابع حیات ست آن علم بیچون بیچگون ست در رنگ حضرت ذات تعالی
و تقدّس و ہمہ شعور ست بیچون بے اعتبار عالم و معلوم و فوق آن مرتبہ مرتبہ ایست کہ
علم را در آن موطن در رنگ سائر شیون گنجایش نیست آنجا ہمہ نور ست کہ اصل آن
شعور ست کہ بیچون و بیچگونست و چون ظلّ آن حضرت نور بیچون و بیچگون بود از
بیچونی اصل کہ عین نور ست چہ گوید و چہ تواند گفت و ہمہ کمالات چہ وجوبی و چہ امکانی
ظلال نور اند و بنور برپا اند وجود ہم بنور موجود گشتہ است و مبدء آثار شدہ مرتبہ اولی
چون از مرتبہ حضرت نور صرف رائحہ انحطاط دارد و جامع شعور و نور ست مخبر صادق
علیہ و علی آلہ الصلوۃ والسلام آنرا مخلوق گفتہ است و تعبیر از ان گاہے بعقل فرمودہ آنجا
کہ گفتہ اوّل ما خلق اللہ العقل[1] و گاہے آنرا بنور یاد فرمودہ و گفتہ اوّل ما خلق اللہ
نوری و مرتبہ دویم کہ نور صرف ست بے لا تعین متعین آنرا ذات بحت واحدیت مجردہ
در رنگ دیگران خیال نکنی کہ آن نیز حجابیست از حجب نورانیہ صرف کہ ان للہ سبعین[2]
الف حجاب من نور و ظلمۃ ہر چند تعین نیست اما حجاب مطلوب حقیقی ست اگر چہ
آخرین حجب بود و او تعالی وراء الوراء ست و این مرتبہ علیا فوق تجلیات ذاتیہ ست
از تجلیات فعل و صفت چہ گوید زیرا کہ تجلی بے شوب تعین متصور نیست و این مقام فوق
جمیع تعینات ست اما منشاء آن تجلیات ذاتیہ ہمان نور صرف ست و تجلی بے توسط
او صورت نہ بندد لولاہ لما حصل التجلی و حقیقت کعبہ ربانی انگارم کہ حضرت این
نور ست کہ مسجود جمیع آمدہ است و اصل جمیع تعینات شدہ است ہرگاہ ملاذ و ملجاء تجلیات

(Margin: نورانی)

(Margin: ثبوت / شوبست)

[1] بدانکہ در اول خلق روایات متعددہ آمدہ در بعضے عقل و در بعضے قلم و در بعضے عرش و در بعضے نوری و در بعضے روحی ۱۲ از شرح علی قاری بر مشکوۃ [2] رواہ ابن حبان فی صحیحہ عن ابن عمر رضی اللہ عنہ ۱۲ از مشکوۃ لمصنفہ سلمہ اللہ تعالی

مرتبۂ علیا اثبات مے نمائیم نہ آن اجمال و تفصیل ست کہ در فہم ما در آید و مُدرکِ ما گردد کہ آن موجبِ تبعّض و تجزّی ست تعالیٰ عن ذٰلک علوًّا کبیرًا بلکہ در رنگِ ذات وصفاتش بیچون و بیچگون ست عَرَفْتُ رَبِّی بِجَمْعِ الْاَضْدَادِ این معرفت ہرچند ورائے طورِ عقل ست امّا مؤیَّد بکشفِ صحیح والہامِ صریح ست و تمیزیکہ علمائے کرام نفیِ آن نمودہ اند تمیزیست کہ از قسمِ چون و چند ست کہ منافیِ بساطت ست

فائدہ (۵) مِنْ مَکَاتِیْبِ شَیْخِیْ[1] وَاِمَامِیْ قَدَّسَنَا اللّٰہُ تَعَالٰی بِسِرِّہِ السَّامِیْ چون لفظِ اجمال و وحدت را در آنحضرت مناسبت زیادہ است از لفظِ تفصیل چہ لفظِ تفصیل موہمِ تبعّض و تجزّی ست بنا بران اجمال و وحدت را برائے اطلاق بران حریمِ متعال اختیار نمودہ اند و الّا او تعالیٰ ازین اجمال و تفصیل کہ مُدرکِ ماست منزّہ و مبرّاست و اگر وحدت و وسعتِ بیچون گوئیم ہر دو ثابت اند فافہم وَلَا تَکُنْ مِّنَ الْقَاصِرِیْنَ

ہدایت سیزدہم

در حقیقتِ صلوٰۃ فائدہ (۱) مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ[2] الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ فوقِ این مرتبۂ مقدّسہ مرتبہ ایست بس عالی کہ حقیقتِ صلوٰۃ ست کہ صورتِ آن در عالمِ شہادت بہ مُصلّیانِ اربابِ نہایت برپاست تواند بود کہ ایمائے باین حقیقتِ صلوٰۃ رفتہ باشد آنچہ در قصّۂ معراج آمدہ است کہ قِفْ یَا مُحَمَّدُ فَاِنَّ اللّٰہَ یُصَلِّیْ یعنی عبادتیکہ شایانِ مرتبۂ تجرّد و تنزّہ بود مگر از مراتبِ وجوب صادر گردد و از اطوارِ قدم بظہور آید فَالْعِبَادَۃُ اللَّائِقَۃُ بِجَنَابِ قُدْسِہٖ تَعَالٰی ہِیَ الصَّادِرَۃُ مِنْ مَرَاتِبِ الْوُجُوْبِ لَا غَیْرُ فَہُوَ الْعَابِدُ وَالْمَعْبُوْدُ درین مرتبۂ مقدّسہ کمالِ وسعت

---

[1] یعنی مکتوب شصت و ہفتم از جلد اول ۱۲ [2] یعنی مکتوب ہشتاد و ہفتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ

ہدایت وسادہ مجبوب بانی سیف رحمانی سلمہ اللہ تعالی مسموع گردیدہ کہ علامت
انکشاف انوار قرآن مجید غالباً ورود ثقلے ست بر باطن عارف گویا کریمہ انا سنلقی
علیک قولا ثقیلا ایمائے باین معرفت دارد فائدہ (۳) من مکاتیب شیخی و
امامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی ازین بیان ساقط شد شبہ کہ ایراد کردند
کہ حقیقت قرآن ناشی از صفت شیونات پیدا شان کلام ست پس داخل ولایت کبری بود تفوق آن
از کمالات نبوت چہ صورت دارد زیرا کہ این معنی کہ مبدأ وسعت بیچون حضرت ذات
تعالی برتر از ولایت سہ گانہ وکمالات نبوت وحقیقت کعبہ است فافہم فائدہ (۴)
من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی مذہب علماء اہل سنت
وجماعت شکر اللہ تعالی سعیہم در مسئلہ کلام آنست کہ حضرت حق سبحانہ وتعالی
از ازل تا ابد متکلم ست بکلام واحد بسیط حقیقی کہ تکثر وتفصیل را دران گنجائیست میفرمایند
کہ ہمان یک کلمہ بسیط امر ونہی ناشی گشتہ است وانہ ہمان کلمہ بسیط استفہام وتمنی
وترجی واخبار وانشاء ووعید ووعد صدور یافتہ است وہمان کلمہ بسیط ست کہ فرقان
وتوریت نام یافتہ وزبور وانجیل تفصیل گرفتہ حضرت ایشان رضی اللہ تعالی عنہ
وارضاہ را درین مقام مقالہ مفردہ است وتدقیق ست بعد تحقیق وآن آنست کہ در کلام
الہی جل شانہ باوجود اجمال وعدم تجزی تفصیل ہم ثابت ست ووسعت وتمیز ہم کائن
باوجود بساطت امر از نہی ممتاز ست واخبار از انشا جدا چنانچہ در مرتبہ ذات تعالی
باوجود اجمال تفصیل ووسعت اثبات مے نمائیم چہ وسعت وتفصیل نیز از صفات کمال ست
قال اللہ تعالی وتقدس واللہ واسع علیم باید دانست کہ اجمال وتفصیل کہ در آن

۱۔ یعنی مکتوب صد وبست وہشتم از جلد ثالث ۲۔ مولانا سلمہ بہ ۲۔ یعنی مکتوب شصت ونہم از جلد اول ۱۱ مولانا سلمہ اللہ تعالی

الحمد لابی محمد مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی ارشدی اللہ سبحانہ تعالیٰ باد کہ نماز رکن دوم ست از ارکانِ پنجگانۂ اسلام وجامع عبادات ست وجزوے ست کہ از جامعیت حکم کل پیدا کردہ ست وفوقِ جمیع مقربات اعمال آمدہ دولت رویت کہ سرورِ عالمیان را علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام درشب معراج در بہشت میسر شدہ بود بعد از نزول در دنیا مناسب این نشأ آن دولت ایشانرا در نماز میسر میشد ولہذا فرمودہ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوٰۃ وکمل تابعان او را علیہ الصلوٰۃ والسلام از آن دولت درین نشأ در نماز حظ وافر ست ونصیب کامل اگرچہ رویت نیست کہ این نشأ آنرا برنتابد اگر نماز کردن نمیفرمود نقاب از چہرۂ مقصود کہ مے کشود وطالب را بمطلوب کہ دلالت مینمود نماز ست کہ لذت بخش غمگساران ست نماز ست کہ راحت دہ بیماران ست ارحنی یا بلال رمزیست ازین ماجرا وقرۃ عینی فی الصلوٰۃ اشارت ست باین متمنا اذواق ومواجید وعلوم ومعارف واحوال ومقامات وانوار والوان وتلوینات وتمکینات وتجلیات متکیفہ وغیر متکیفہ وظہورات متلونہ وغیر متلونہ ہرچہ ازینہا در بیرون نماز میسر شود وبے آگاہی از حقیقت نماز رو دہد منشأ آن ظلال وامثال ست بلکہ ناشی از وہم وخیال مصلی کہ از حقیقت نماز آگاہ ست در وقت ادائے نماز گویا از نشأ دنیوی مے برآید ودر نشأ اخروی مے درآید لاجرم درین وقت دولتے کہ مخصوص بآخرت ست

---

۵۱ یعنی بسبب جامع بودن نماز جمیع انواع عبادات را چنانکہ جائے مقرر شدہ ست باآنکہ نماز جزویست از اعمال حسنہ حکم کل پیدا کردہ الخ ۱۲ ۵۲ یعنی نزدیکتر بودن بندہ مومن بہ پروردگار خود در نماز متحقق ست اخرجہ مسلم وابوداؤد والنسائی ولکن بلفظ وہو ساجد بدل فی الصلوٰۃ ۱۲ ۵۳ یعنی راحت وسرور برسان بمن باقامت نماز اے بلال ۱۲ رواہ الدارقطنی فی العلل ۱۲ ۵۴ یعنی خنکی وسردی وروشنی وبہجت چشم در نماز متحقق ست رواہ النسائی والحاکم ۱۲ لمصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

و امتیاز بیچون نسبت **فائده (۲)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا الله تعالی
بسره السامی برین تقدیر شبهه وارد میشود که مبدأ شئ را تقدم و تفوق بر شئ ست
پس باید که حقیقت قرآنی متقدم باشد بر حقیقت صلوة و حالانکه حقیقت صلوة را
فوق حقیقت قرآنی نوشته اند **جواب** میتواند که این مبدئیت در جانب عروج سالک
باشد یعنی شروع وسعت در مدارج عروج از حقیقت قرآنی ست و کمال آن در حقیقت
فوقانی و باین معنی مبدئیت را تأخر ست **جواب** دیگر آنست که تفوق از طرفین ست
بدو اعتبار حقیقت قرآنی چونکه جزو حقیقت صلوة ست و جزو را تقدم بر کل ست و
کل را افضل ست که مشتمل ست برین جزو و اجزاء دیگر پس تفوق صوری جزو راست و
تفوق معنوی و رتبتی درینجا کل را بود **فائده (۳)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی
مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه اگر حقیقت کعبه ست جزو حقیقت صلوة ست
و اگر حقیقت قرآن ست هم بعض او که صلوة جامع جمیع کمالات مراتب عبادت ست
که بر نسبت اصل الاصل کائن ست **فائده (۴)** من مکاتیب شیخی و امامی قدسنا
الله تعالی بسره السامی حضرت ایشان ما قدسنا الله تعالی بسره الاقدس در
مکتوبات قدسی آیات خود نوشته اند که التذاذی که در حین اداء صلوة دست میدهد نفس
را در آن اصلاً حظی نیست در عین این التذاذ او در ناله و فغان ست و نیز نوشته اند که
رتبه نماز در دنیا در رنگ رتبه رویت ست در آخرت **فائده (۵)** من مکاتیب المحبوب

عبادات نسبت

سبحانه

حق جل سلطانه ۱۲

۵۱ پس حقیقت قرآنی مبدء وسعت ست ۱۲ ۵۲ اینجا کمال وسعت ۱۲ ۵۳ یعنی مکتوب صد و چهلم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمه ربه ۵۴ یعنی مکتوب هفتاد و هشتم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ۵۵ یعنی مکتوب دویست و بیست و پنجم از جلد اول ۱۲ مولانا ۵۶ یعنی در مکتوب صد و سی و دوم از جلد اول مولانا ۵۷ و قبل ازین نوشته اند التذاذ در عبادات در رفع کلفت در ادای آنها از اجل نعم حق ست سبحانه خصوصا در ادای صلوة که غیر منتهی را میسر نیست علی الخصوص در ادای فرائض صلوة زیراکه در ابتدا از نهایت با دار صلوة نافله تلذذ میسازند و در نهایت النهایت این نسبت بفرائض منوط میگردد و در ادای نوافل خود را بیکار میدانند کار عظیم نزد او ادای فرائض ست و بس ۵۸ این کار دولت ست کنون تا کرا رسد ۱۲ ۵۹ یعنی مکتوب دو صد و شصت و یکم از جلد اول ۱۲ مولانا ابو السعد سلمه الله تعالی

نرونے دیا و وجد و تواجد نکردند ے ع چون ندیدند حقیقت رہ افسانہ زدند ہائے
برادر ہر قدر فرق کہ درمیان نماز و نغمہ ہست ہمان قدر فرق میان کمالاتیکہ منشأ آن نماز ست
و کمالاتیکہ منشأ آن نغمہ ہست بدان ع العاقل یکفیہ الاشارۃ این کمالیست کہ بعد از
ہزار سال بوجود آمدہ و آخریتے ست کہ برنگ اولیت برآمدہ مگر ازینجا فرمودہ علیہ وعلی
آلہ الصلوٰۃ والسلام اولہم خیر ام آخرہم ونفرمودہ اولہم خیر ام اوسطہم خیر
چہ مناسبت آخر را باول بیشتر دیدہ کہ محل تردد گشتہ و در حدیث دیگر فرمودہ علیہ
الصلوٰۃ والسلام کہ بہترین این امت اول وست یا آخر او و درمیان او کدر ہست آرے
در متاخران این امت اگرچہ علو نسبت ست اما قلیل ست بل اقل و در متوسطان ہرچند
نسبت بآن علوئیت لیکن کثیر ست بل اکثر ولکل وجہۃ کمیۃ وکیفیۃ اما قلیت
آن نسبت متاخران را بدرجہ علیا رسانیدہ و بہ سابقان مناسبت دادہ مبشر ساختہ قال
علیہ الصلوٰۃ والسلام الاسلام بدء غریبا وسیعود کما بدء فطوبی للغرباء
و شروع آخریت این امت از بدایت الف ثانی ست از ارتحال آنسرور علیہ وعلی
آلہ الصلوٰۃ والسلام زیرا کہ مضی الف را خاصیتے ست عظیم در تغییر امور و تاثیریست
قوی در تبدیل اشیا و چون درین امت نسخ و تبدیل نبودہ ناچار نسبت سابقان بہمان
طراوت و نضارت در متاخران جلوہ گر گشتہ است و تائید شریعت و تجدید ملت در
الف ثانی فرمودہ گواہان عدل برین معنی حضرت عیسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ و
السلام و حضرت مہدی ست علیہ الرضوان ے فیض روح القدس باز مدد فرماید
دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد ✦ آے برادر این سخن بر اکثر خلائق گرانست و از افہام
ایشان دور دور اما اگر بہ نظر انصاف بیانید و علوم و معارف یکدیگر را موازنہ کنند

نصیبے ازان فرامیگیرد وحظے از اصل بے شائبہ ظلیت بدست مے آرد چون شان نبوی مقصور بر کمالاتِ ظلی ست معاملہ کہ بیرونِ ظلال ست مخصوص بآخرت ست پس نصف معراج چار دنبود وآن نماز ست در حقِ مومنان وآین دولت مخصوص باین امت ست کہ بتبعیت پیغمبر خود علیہ وعلیٰ آلِہِ الصّلوات والتسلیمات کہ در شب معراج از دنیا بآخرت رفت وبہ بہشت در آمدہ وبدولتِ رویت مشرف شدہ باین کمال مشرف گشتند وباین سعادت مستسعد شدند اللّٰھم اجزہ عنّا ما ھو اھلہٗ واجزہ عنّا افضل ما جزیت نبیًّا عن امّتہ واجزِ الانبیاء کلّھم خیرًا فانّھم دعاۃ الخلق الی اللّٰہ سبحانہٗ والی لقاء اللّٰہ سبحانہٗ جمعے را ازین طائفہ کہ بحقیقت نماز آگاہ نساختہ اند وبکمالاتِ مخصوصہ آن اطلاع نہ بخشیدہ اند معالجاتِ امراضِ خود را از امورِ دیگر جستند وحصولِ مراداتِ خود باشیاءِ دیگر مربوط ساختند بلکہ گروہے ازینہا نماز را دور از کار دانستہ مبنائے آنرا بر غیر وغیریت داشتند وصوم را از صلوٰۃ افضل انگاشتند صاحبِ فتوحاتِ مکیّہ[۵۱] میگوید کہ در صوم کہ ترک اکل وشرب ست بصفتِ صمدیت متحقق شدن ست ودر نماز بغیر وغیریت آمدن وعابد ومعبود دانستن وھو کما تری مبنی علی مسئلۃ التوحید الوجودی الذی ھو من احوال السکاری از عدم آگاہی حقیقتِ نماز ست کہ جمِّ غفیر ازین طائفہ تسکینِ اضطرابِ خود را در پردہائے نغمہ مطالعہ مینایند ومطلوبِ خود را از سماع ونغمہ وجد وتواجد جستند لاجرم رقص ورقاصی را دیدنِ[۵۲] خود گرفتند بآنکہ شنیدہ باشند ما جعل اللّٰہ فی الحرام شفاءً[۵۳] بلے الغریق یتعلق بکل شیء وحب الشیء یعمی ویصم اگر شمہ از حقیقتِ کمالاتِ صلوتیہ بر ایشان منکشف شدے ہرگز دم از سماع ونغمہ

[۵۱] یعنی شیخ محی الدین بن العربی قدس سرہ ۱۲ [۵۲] قولہ دیدن بفتح ہر دو دال خو وعادت ۱۲ [۵۳] رواہ الطبرانی باسناد صحیح قالہ القاری فی شرح المشکوۃ ۱۲ لمصححہ سلمہ اللّٰہ تعالیٰ

صرف در آن فوق را ثابت ست که اصلِ کل ست و ملاذ ہمہ در آن موطن وسعت نیز کوتاہی
مینماید و امتیاز ہم در راہ میماند اگرچہ بیچون و بیچگونہ باشد و منتہاے اقدامِ کمّل از انبیا
و اکابر از اولیا علیہم الصلوٰۃ والسلام اولاً و آخراً تا نہایتِ مقامِ حقیقتِ صلوٰۃ
ست کہ نہایتِ مرتبۂ عبادتِ عبّاد ست و فوق آن مرتبہ مقامِ معبودیتِ صرف ست
کہ ہیچکس را در آن دولت ہیچ وجہ شرکت نیست تا قدم بالاتر نہد تا ہر جا کہ شوبِ عبادت
و عابدیت ست قدم را در رنگِ نظر گنجایش ست و چون معاملہ بمعبودیتِ صرف
رسد قدم کوتاہی کند و سیر بانجام رسد لیکن حمداً للہِ سبحانہٗ کہ نظر را ازانجا منع
نفرمودہ اند و بقدرِ استعداد گنجایش دادہ ع بلا بودے اگر این ہم نبودے ٭ گنجایش دارد
کہ در امرِ قِف یا محمدُ اشارتے باین کوتاہیِ قدم بودہ باشد یعنی ساکن باش اے محمد
و قدم پیشتر منہ کہ فوق مرتبۂ صلوٰۃ ست کہ از مرتبۂ وجوب صادر ست و مرتبۂ تجرد و
تنزہِ حضرتِ ذاتِ تعالیٰ و تقدس ست قدم را آنجا جولانگاہی نیست و گنجایش نہ و
حقیقتِ کلمہ طیبہ لا الٰہ الا اللہ درین موطن متحقق میگردد و نفیِ آلہہ غیر مستحقہ اینجا
صورت مے بندد و اثباتِ معبودِ حقیقی کہ جز او مستحقِ عبادت نیست درین مقام حاصل
میشود و کمالِ امتیاز در میانِ عابدیت و معبودیت اینجا ہویدا میگردد و عابد از معبود بکلی
جدا میشود و معلوم میگردد کہ معنیِ لا الٰہ الا اللہ نسبت بحالِ منتہیان لا معبود الا
اللہ ست چنانچہ در شرحِ معنیِ آن کلمہ قرار یافتہ لا موجود و لا وجود و لا مقصود
گفتن نسبت بابتدا و وسط ست و لا مقصود فوقِ لا موجود و لا وجود ست کہ در تحت
لا معبود الا اللہ ست باید دانست کہ در آن موطن ترقی در نظر و حدتِ بصر وابستہ
بعبادتِ صلوٰۃ ست کہ کارِ منتہیان ست عباداتِ دیگر مگر در تکمیلِ صلوٰۃ مدد فرماید و نقص

صحت و سقم احوال را بمطابقت شریعت و عدم مطابقت آن ملاحظہ نمایند و تعظیم
و توقیر شریعت نبوی و نبوت را ببینند کہ در کدام یکے بیشتر ست از استبعاد بر آیند
دیدہ باشند کہ فقیر در رسائل و کتب خود نوشتہ است کہ طریقت و حقیقت خادمان
شریعت اند و نبوت افضل از ولایت ست اگرچہ ولایت آن نبی باشد و نوشتہ کہ کمالات
ولایت را نسبت بکمالات نبوت ہیچ مقدارے نیست کاشکے حکم قطرہ داشتے نسبت
بدریائے محیط و امثال این بسیار نوشتہ است خصوصاً مکتوبیکہ بنام فرزندی در بیان
طریقت نوشتہ آمد آنجا ملاحظہ نمایند مقصود ازین گفتگو اظہار نعمت حق ست سبحانہ
و ترغیب طالبان این طریق نہ تفضیل خود بر دیگران معرفت خدائے عز و جل بر آنکس
حرام ست کہ خود را از کافر فرنگ بہتر داند فکیف از اکابر دین

نظم

ولے چون شہ مرا برداشت از خاک	سزد گر بگذرانم سر ز افلاک
من آن خاکم کہ ابر نوبہاری	کند از لطف بر من قطرہ باری
اگر بروید از تن صد زبانم	چو سوسن شکر لطفش کے توانم

بعد از مطالعہ این مکتوب اگر شوقے بتعلم نماز و حصول بعضے از کمالات مخصوصہ
آن در شما پیدا شود و بے آرام سازد بعد از استخارہا متوجہ اینجدو گردند و شطرے
از عمر بتعلم نماز صرف نمایند واللہ سبحانہ الہادی الی سبیل الرشاد والسلام علی
من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ و علی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا و اکملہا

ہدایت چہاردہم

در بیان معبودیت صرف فائدہ (۱) من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف
الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ مرتبہ مقدسہ کہ فوق حقیقت صلوٰۃ ست استحقاق معبودیت

مُتابعتِ آنسرور علیہٖ وعلیٰ آلہِ الصَّلوٰۃُ والسَّلام ہمہ بمقاماتِ عُروج تعلق دارند و حصولِ ایںہا بصُعود مربوطست درجۂ ششم از متابعت آنست کہ تعلق بنُزول و ہبوط دارد و این درجۂ سابعہ از متابعت جامع جمیع درجاتِ سابق ست زیرا کہ درین موطن نزول ہم تصدیقِ قلب ست وہم تمکینِ قلب وہم اطمینانِ نفس ست وہم اعتدالِ اجزاءِ قالب کہ از طغیان و سرکشی بازماندہ اند درجاتِ سابق گویا اجزاءِ این متابعت بودہ اند و این درجہ ہمچو کل ست مر آن اجزا را درین مقام تابع بمتبوع بر نہجے شباہت پیدا میکند کہ گویا اسم تبعیت از میان برمیخیزد و امتیاز تابع و متبوع زائل میگردد و چنان متوہم میشود کہ تابع در رنگِ متبوع ہرچہ میگیرد از اصل میگیرد گویا ہر دو از یک چشمہ آب میخورند و ہر دو ہم آغوش یک کنار اند و ہر دو در یک بستر اند و ہر دو در رنگِ شیر و شکر اند تابع کجا و متبوع کدام و تبعیت کرا در اتحادِ نسبت نسبتِ تغایر گنجایش ندارد و انیقدر ہست کہ خود را طفیلی میداند و وارثِ نبی خود میداند علیہٖ وعلیٰ آلہِ الصَّلوٰۃُ والسَّلام بالتبع تابع دیگرست و طفیلی و وارث دیگر ہرچند کہ ہمہ در قطارِ[ف۱] تبعیت اند ظاہرا در تابع حیلولتِ متبوع درکارست و در طفیلی و وارث ہیچ حیلولتے[ف۲] درکار نیست تابع از نوش پس خوردہ میخورست و طفیلی جلیسِ ضمنی بالجملہ ہر دولتے کہ آمدہ است از برائے انبیا آمدہ است علیہم الصَّلوات والتحیّات سعادتِ امتانست کہ بطفیل انبیا علیہم الصَّلوات والتسلیمات ازان دولت بہرہ یابند و از نوش ایشان تناول نمایند ٥ در قافلہ کہ اوست دانم نرسم + این بس کہ رسد ز دور بانگِ جرسم + **فائدہ** (۲) حصول[ف۳] این درجہ ثمرۂ لحوق ست بہ حقیقۃ الحقائق کہ حقیقتِ محمدیست علیہٖ وعلیٰ آلہِ الصَّلوٰۃُ والسَّلام **فائدہ** (۳)

ف۱ قولہ قطار بالکسر شتران برابر شدہ و در یک نسق روندہ و بفتح اول خطاست ۱۲ غیاث ف۲ بالفتح درمیان دو چیز درآمدن و حائل شدن ۱۲ ف۳ از مؤلف رحمۃ اللہ علیہ ہست شاید کہ العبد ضعیف گوید رحمۃ اللہ علیہ از سہو کاتب ماندہ است ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ الصمد

آنرا شاید تلافی کند آری بجا تواند بود کہ نماز را حسن لِذاتِہ گفتہ اند در رنگِ ایمان و عبادت
دیگر را حسن لذاتہا نیست فائدہ (۲) مِن مَکاتیبِ شیخی[۱] و اِمامی قَدَّسَنَا اللہُ تعالیٰ
بِسِرّہِ السّامی اگر گویند کہ رُویتِ بصری و مُشاہدۂ قلبی ہر دو در دنیا واقع نیست پس
وُصولِ نظری بآنحضرت بچہ معنی بود گوئیم کہ این نظر امریست بے کیف ورائے رویت و
مُشاہدہ تا بآن نرسی معنی آنرا ندانی گویا از قبیل متشابہات ست حضرتِ ایشانِ ما قدسنا
اللہُ تعالیٰ بِسِرّہِ الاَقدَس بر نگاشتہ اند کہ وصولِ نظری و وصولِ[۲] قدمی نہ بآن معنی
ست کہ آنجا شہود و مُشاہدہ ست و یا قدم را آنجا گنجایش ست آنجا نُور را گنجایش
نیست قدم چہ بود بلکہ وصولے ست مجہول الکیف اگر در صورتِ مثالیہ بنظر مُرتسم گشت
وصولِ نظری میگویند و اگر بقدم وصولِ قدمی و اِلّا نظر و قدم از آنحضرت والِہ و حیرانست
سوال ہرگاہ نظر را از مرتبہ مقدسہ معبودیت صرف منع نہ فرمودہ باشند باید کہ رویت
در دنیا واقع شود و آن باجماعِ اُمت غیر واقع ست جواب حصولِ اصلِ شئ دیگر ست
و نصیب از ان یافتن دیگر و ممنوع حقیقتِ اصلِ رویت ست کہ موعود بآخرت ست و در دنیا
البتہ واقع نیست چنانچہ حضرتِ ایشانِ ما[۳] رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوشتہ اند کہ ہر چند
رویت نیست اما کالرؤیۃ ست فافہم فانّ کلامنا اشارۃٌ و بشارۃٌ ..

ہدایت پانزدہم

در بیانِ مرتبہ نزول کہ بحوقِ حقیقۃ الحقائق متعلق ست بالتحقیقاتِ لائقہ فائدہ (۱)
مِن مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ این ہمہ[۴] درجات

---

۱ یعنی مکتوب صد و نود دہم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ ۲ قولہ بوصول قدمی ہکذا بالبار فی المکتوب التاسع عشر بعد المائۃ من المکاتیب المصوریۃ الخطیۃ و مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ رقم نمودہ کہ نسخہ بوصول قدمی غلط ست صحیح و وصول قدمی ست یعنی بعطف لے وصول نظری و وصول قدمی ہذا و اللہ اعلم و علمہ اتم ۱۲ ۳ یعنی مکتوب پنجاہ و چہارم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۴ یعنی درجہ دوم و سوم و چہارم و پنجم و ششم اما درجہ اولیٰ کہ عوام اہل اسلام راست پیش از اطمینان نفس خارج از درجات ولایت ست ۱۲

۱۲ مسلمہ اللہ تعالیٰ

از کمل تابعان شمرند کُلُّ ذٰلِکَ لِعَدَمِ الْاِدْرَاکِ عَنْ حَقِیْقَۃِ الْحَالِ **فائدہ (۴)** مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ **سوال** از تحقیق سابق واضح گشت کہ دیگران را بہ طفیل و وراثتِ او عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وصولے بحقیقۃ الحقائق والحاقے واتحادے بآن ثابت ست و شرکتے در کمالِ خاصِ او کائن پس بنا بر تقدیر فرق درمیانِ متبوع و تابع واصلی و طفیلی چہ بود و کدام مزیت باشد در متبوع و اصیل کہ در تابع و طفیلی نیست **جواب** وصول و الحاق دیگران بدان حقیقت از قبیل الحاقِ خادم ست بمخدوم و وصولِ طفیلی ست باصیل اگر واصل از اخصِ خواصِ امت ست کہ اقل قلیل اند خود خادم ست و اگر از انبیاست عَلَیْہِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ ہم طفیلی ست و خادم کہ اَلُوْش خور ست او را چہ شرکت ست بہ مخدوم و کدام عزت و آبرو ست او را در جنب او و طفیلی ہر چند جلیس و ہم لقمہ ست اما طفیلی ست خادمان کہ باَمکنۂ عالیہ بہ تبعیتِ مخدوم میرسند و از اَطعمۂ مخصوصہ او الوش میخورند و عزت و احترام مے یابند از بزرگیِ مخدوم ست و از علوِ متابعتِ او ست گویا مخدوم را با وجودِ عزتِ ذاتی عزتِ دیگر از راہِ الحاقِ خادمان پیدا میشود و ازدیادِ ارتفاعِ شانِ او مینماید پس تابعان را بمتبوع چہ شرکت باشد و کدام مساوات متوہم میگردد **فائدہ (۵)** مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ اطمینان مر نفس را بر حدِ کمال و بے تکلف بعد اعتدالِ اجزاءِ قالب ست **فائدہ (۶)** مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنْہُ **سوال** ہرگاہ اجزاءِ قالب نیز بحدِ اعتدال آیند و از طغیان و سرکشی باز مانند جہاد با اینہا چہ صورت دارد و در رنگِ نفسِ مطمئنہ جہاد از اینہا نیز مرتفع

Margin glosses: اصل — باصل — باقیماندہ — نشستن — بیرونے — جمع مکان — جمع طعام — فضیلت

۵۱ یعنی مکتوب صد و بست و دوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۵۲ یعنی مکتوب پنجاہم از جلد ثانی ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ
۵۳ یعنی مکتوب پنجاہم از جلد ثانی ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ المصحح سلمہ اللہ تعالیٰ

من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه و تحقیق این
مقام آنست که توسط آن سرور کائنات علیه الصلوٰة والسلام بدو معنی تواند بود
یکی آنکه او صلی الله علیه وآله وسلم حائل و حاجب بود درمیان سالک و مطلوب دوم
آنکه سالک بطفیل او و بتوسط تبعیت و متابعت او علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام
به مطلوب واصل گردد و در طریق سلوک و پیش از رسیدن بحقیقت محمدی توسط
بهر دو معنی ثابت ست و بعد از رسیدن به حقیقت الحقائق توسط به معنی
ثانی ست گفته نشود که ازین عدم توسط اگرچه بیک معنی بود قصوری بجناب حضرت خاتمیت
علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام لازم می آید گوئیم که این عدم توسط مستلزم کمال
آنجناب ست علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام نه مستلزم قصور زیرا که کمال متبوعت
که تابع او بطفیل و تبعیت او بجمیع درجات کمال برسد و هیچ دقیقه فرونگذارد و این معنی
در عدم توسط کائن ست نه در وجود توسط که آنجا شهود بی پرده است که اقصای درجات
کمال ست و اینجا در پرده پس کمال در عدم توسط بود و قصور در توسط از شوکت و عظمت
مخدوم ست که خادم او از هیچ مقامی از وی تخلف نه کند و به تبعیت او شریک دولت
همگنان او گردد و فی الحدیث علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل علیه وعلی آله
وعلیهم الصلوٰة والسلام رؤیت اخروی بی توسط و بی حیلولت امری خواهد بود
و در حدیث صحیح آمده است علی صاحبها الصلوٰة والسلام که بنده چون بنماز داخل میشود
حجابیکه درمیان بنده و خدای تعالی ست مرتفع میگردد و این معرفت از خواص معارف
لدنیه این فقیرست ارباب ظواهر نزدیک ست که عدم توسط را که کمال ایمانست کفر
دانند و قائل آنرا نادانسته تفضیل کنند و توسط را از کمال ایمان تصور نمایند و قائل آنرا

بحقائق سہ گانہ دادہ است این کلیہ نیست اتفاقیہ است بعد از وصول توجہ باین جانب واقع شدہ است والا قبل از وصول اگر توجہ شود میتواند کہ لحوق مذکور حاصل گردد آرے در بارۂ محمدی المشرب اگر لحوق پیش از وصول گفتہ شود گنجایش دارد چہ راہِ وصولِ او بحقائق لحوق ست بحقیقۃ الحقائق والعلم عند اللہ عزوجل

ہدایتِ شانزدہم

در تحقیقِ معنی تعینِ اول گفتہ اند کہ حقیقۃ الحقائق کہ حقیقتِ محمدی ست علیہ الصلوٰۃ والسلام و تعینِ اول حضرتِ ذات ست از مرتبۂ اطلاق **فائدہ** (۱) مِن مکاتیبِ[1] المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ حقیقتِ محمدی علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ ظہورِ اول ست حقیقۃ[2] الحقائق ست بآن معنی کہ حقائقِ دیگر چہ حقائقِ انبیاءِ کرام وچہ حقائقِ ملائکہ عظام علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام کالظلال اندمر اورا و او

ہدایتِ ہفدہم

اصلِ حقائق ست

در تعینِ وجودی **فائدہ** (۱) مِن مکاتیبِ[3] المحبوبِ الصمدانی مجددِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ آنچہ در آخرِ کار بکرم و فضل مکشوف ساختند آنست کہ تعینِ اول مر حضرتِ ذات را تعالیٰ وتقدس تعینِ حضرتِ وجود ست کہ محیطِ ہمہ اشیاست وجامعِ جمیعِ اضداد ست وخیرِ محض ست وکثیر البرکۃ ست حتی کہ اکثرے از مشائخِ این

[1] یعنی مکتوب صد وبست ودوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ [2] قولہ حقیقۃ الحقائق الخ باید دانست کہ حقیقت شخص چنانچہ تعین وجوبی اوست اگو یند تعین امکانی او را نیز گویند پس حقیقت شخصے عبارت از تعین وجوبی ست کہ تعین امکانی آن شخص ظلِ آن تعین ست وآن تعین وجوبی اسمیست از اسماء الٰہی جل سلطانہ کالعلیم والقدیر والمرید والمتکلم وامثالہا وآن اسم الٰہی جل شانہ ربِ آن شخص ست ومبدءِ فیوض وجودی وتوابع وجودِ او ۱۲ ماخوذ از مکتوب دوصد ونہم از جلد اول مکاتیب مجددیہ بتغیر یسیر وزیادۃ تحقیق این معنی را زین مکتوب باید جست ۱۲ مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ

[3] یعنی مکتوب نود وسوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ اللہ تعالیٰ

اگر دو وحال آنکه مقرر است که جهاد با اینها همیشه بر پاست جواب فرق ست در میانِ مطمئنه واین اجزا چه مطمئنه صاحب استهلاک واضمحلال ست وبعالم امر ملحق ست که بکمالِ استهلاک وسکر متصف ست واین اجزا بواسطهٔ اتیانِ احکام شرعیه که مبنائے آن بر صحو ست مناسبت باستهلاک وسکر ندارند ودر استهلاک گنجایش مخالفت نیست وآنکه صحو دارد بواسطهٔ مصالح ومنافع اگر در بعضے امور صورتِ مخالفت نماید گنجایش دارد امید ست که این مخالفت بفضل خداوندی جل سلطانه زیاده از ترکِ استحباب وارتکاب کراهتِ تنزیه بالا تر نرود[1] **فائده (۷)** مِن مکاتیبِ[2] شیخی وامامی قدس سرنا الله وتعالی بسرِّه السامی پرسیده بودند که سبب چیست که در تسلیکِ طلاب بشارت بلحوق بحقیقة الحقائق بعد وصول بحقائق[3] ثلاثه میگوئی وحال آنکه این هر سه حقیقت داخلِ مراتب وجوبیت وحقیقة الحقائق از حقائقِ امکانی محلِ این مقام باید نمود که خاطرِ این مسکین متردد نیست که مشوش ست مخدوما[4] هیچ اشکال نیست در لحوق بحقیقة الحقائق ووصول بحقائق ثلاثه هیچ ترتب وتوقف[5] نه رواست که لحوقِ مذکور شود ووصول بحقائق میسر نیاید ونیز میتواند بود که وصول صورت بندد ولحوق نشود چه انبیا علیهم الصلوة والسلام از حقائقِ خویش بحقیقتِ کعبه فما فوقها رسیده اند وکسیکه بر قدم ایشان ست از حقائق شان میتواند که برسد وحقیقة الحقائق درمیان نیاید وبعد از وصول اگر بتوسطِ شیخ خود بحقیقة الحقائق ملحق شود گنجایش دارد چنانچه پیش از وصول هم رواست که بآن حقیقت برسد وانه همین هگذرست آنچه فقیر به بعضے از یاران بشارتِ لحوق بعد از وصولِ شان

---

[1] وبرنگ واجب فرض نرسد ۱۲ [2] یعنی مکتوب صد وچهل وچهارم از جلد ثالث ۔ مولانا سلمه الله تعالی [3] یعنی حقیقت کعبه وحقیقت قرآن وحقیقت صلوة ۱۲ [4] بدانکه از کلام سائل دو امر مفهوم میشود یکے بعدیت لحوق از وصول دوم لزوم تحقق لحوق بعد از وصول وهر دو خلاف واقع ست زیراکه میتواند که لحوق بدون وصول متحقق گردد ونیز میتواند که با وجود تحقق وصول لحوق نشود فافهم ۱۲ [5] یعنی وصول بحقیقة الحقائق موقوف نیست بر وصول بحقائق ثلاثه ۱۲ لمصححه سلمه الله تعالی

الله تعالی عنه حقیقتِ محمدی علیه و علی آله الصلوٰة و السلام که حقیقت الحقائق
ست آنچه در آخر کار بعد از طیِ مراتبِ ظلال برین فقیر منکشف گشته است تعیّن و
ظهورِ حُبّی ست که مبدأِ ظهورات و منشأِ خلقِ مخلوقات ست در حدیث قدسی که مشهور
ست آمده است کُنتُ[51] کنزاً مخفیاً فاحببتُ ان اُعرَفَ فخلقتُ الخلقَ لِاُعرَفَ
اوّل چیزے که ازان گنجینهٔ مخفی بر منصّهٔ ظهور آمده حُب بوده است که سببِ خلقِ خلائق
گشته اگر این حُب نمیبود در ایجاد نمیکشود و عالم در عدم راسخ و مستقر میبود سرّ حدیث
قدسی[52] لولاک لما خلقتُ الافلاک که در شانِ خاتم الرسل واقع ست علیه و علی
آله الصلوٰة و السلام اینجا باید جُست و حقیقتِ لولاک لما اظهرتُ الربوبیة
را درین مقام باید طلبید سوال صاحب[53] فتوحاتِ مکیه تعیّنِ اوّل که حقیقتِ محمدیست
حضرتِ اجمالِ علم را گفته است و تو در رسائلِ خود تعیّنِ اوّل را تعیّنِ وجودی گفته و مرکزِ
آنرا که اشرف و اسبق اجزاءِ اوست حقیقتِ محمدی قرار داده و تعیّنِ حضرتِ اجمال را ظلِ
این تعیّنِ وجودی انگاشته و اینجا مینویسی که تعیّنِ اوّل تعیّنِ حُبّی ست و آن حقیقتِ
محمدیست وجهِ توفیق درمیانِ این اقوال چیست جواب ظلِ شے بسیارست[54] که خود را
باصلِ شے وانماید و سالک بخود گرفتار میسازد پس آن دو[55] تعیّن ظلالِ تعیّنِ اوّل اند که در
وقتِ عروج بر عارف باصلِ تعیّنِ اوّل که تعیّنِ حُبّی ست ظاهر گشته سوال تعیّنِ وجودی
را ظلِ تعیّنِ حُبّی گفتن چگونه راست آید حالانکه وجود را بر حُب سبقت ست چه حُب فرعِ
وجود ست جواب این فقیر در رسائلِ[56] خود تحقیق کرده است که حضرتِ حق سبحانه و تعالیٰ

[51] قال علی القاری معناه صحیح مستفاد من قوله تعالی وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون ای لیعرفونی کما فسره ابن عباس ۱۲
[52] اشارت بحدیث مروی از ابن عباس رض که دیلمی در مسند الفردوس آورده ۱۲
[53] یعنی شیخ محی الدین ابن عربی ۱۲
[54] یعنی گاہے ظل شے باصل شے مشتبه میگردد و سالک بسبب این اشتباه ظل را عین اصل انگارد ۱۲
[55] یعنی تعین حضرت اجمال و تعین وجودی ۱۲
[56] قوله این فقیر در رسائل خود الخ چنانچه از مکتوب دوم و سوم از جلد دوم واضح و روشن ست و در مکتوب دو صد و سی و چهارم از جلد اول زیاده ازین تحقیق و تدقیق فرموده

طائفۂ علیہ آنرا عین ذات گفتہ اند تعالیٰ و منع زیادتی آن بر ذات نمودہ سبحانہ غایت دقت و لطافت دارد کہ چشم ہر کس او را نتواند دریافت و از عمل جدا نتواند ساخت لہٰذا تعین او درین مدت مختفی ماند و از متعین متمیز نگشت و جم غفیر آنرا بخدائی پرستیدند و مطلوب و معبود ما ورائے آن نہ طلبیدند و مبداء آثار خارجی او را دانستند و تکوین حوادث یومی او را انگاشتند و این تمیز حق از ما دون حق دولتے بود کہ برائے این فقیر وا پس ماندہ ذخیرہ داشتہ بودند و این نفی مشارکت غیر معبود بمعبود سبحانہ اُلوش ماندہ بود از انبیاء کرام علیہم الصلوٰۃ والسلام کہ از برائے این زلّہ بردار شان نگاہ داشتہ بودند الحمد للہ الذی ھدٰنا لھٰذا وما کنا لنھتدی لولا ان ھدٰنا اللہ لقد جاءت رسل ربنا بالحق **فائدہ (۲)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ **سوال** تعین اول وجودی وجود او در خارج ست یا ثبوت علمی دارد و بس و ہیچ کدام ازین تردید درست نمے آید چہ در خارج نزد این بزرگواران جز یک ذات احد تعالیٰ موجود نیست و دران خارج از تعینات و تنزلات نامے و نشانے نہ و اگر ثبوت علمی گوئیم لازم آید کہ تعین علمی از وے سابق باشد و آن خلاف مقرر ست **جواب** گوئیم در نفس الامر ثابت ست و اگر ثبوت خارجی ہم بگوئیم باین معنی کہ در ما ورائے علم ہم او را ثبوتے ہست نیز گنجایش دارد واللہ سبحانہ اعلم

ہدایت ہژدہم

در تعین حبی **فائدہ (۱)** من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی

---

۱ قولہ زلّہ آنچہ از طعام برائے کسے نگاہ دارند و پس خوردہ و طعامیکہ مردم فرومایہ از جائے برِدارند ۱۲ ۲ یعنی مکتوب صد و سوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمہ ربہ ۳ بیان عدم درستگی شق اول ست ۱۲ ۴ پس چہ تعین اول در خارج چگونہ متصور گردد ۱۲ ۵ بیان عدم درستگی شق ثانی ست ۱۲ ۶ یعنی مکتوب صد و بست و دوم از جلد ثالث مولانا ابو السعد سلمہ اللہ تعالیٰ

Margin: مسکین ... ۱۲ ... ۱۲ ... ۱۲ ... ۱۲ ... ۱۲

ازانجا بر گذشتن و پیش نہادن قدم در وجوب ماند نیست و از امکان برآمدن کہ محال عقلی ست و شرعی

ہدایت نوزدہم

در بیانِ فوقِ تعینِ حبی فائدہ (۱) من مکاتیبِ شیخی و امامی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی آخرین چیزیکہ حضرتِ ایشان قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس نوشتہ اند مکتوبیست[۵۱] کہ قبیلِ آخرینِ مکتوباتِ جلدِ ثالث ست متصل آن بنامِ مولانا حسن[۵۲] دہلوی و دران مکتوب فوقِ تعینِ وجودی تعینِ حبی اثبات نمودہ[۵۳] اند و ترقی ازان منع فرمودہ اند روزانہ در تحریرِ این معارفِ علیہ بودہ اند شبانہ آنحضرت را تپ گرفتہ کہ روز ہشتم ازان تپ ارتحال نمودند بعد از ارتحال آنحضرت آن نوشتہ در معرضِ ظہور آمد و مخلصان بشرفِ مطالعۂ آن مشرف گشتند و نقل ازان برداشتند بعد از تحریرِ این معارفِ سنیہ در شدائدِ مرضِ موت نیز معارف و اسرارِ کثیرہ بیان نمودند و وصایا فرمودند از جملۂ آن اسرار آن بود کہ شبے کہ صباحِ آن رحلت خواہند فرمود یا شب پیش آن و حضرتِ مخدومی میان جیو سلّمہ اللہ تعالیٰ نیز دران وقت حاضر بودند و مرض و غلبہ و ضعف بر کمال بودہ فرمودند مرا بنشانید بندہ در کنارِ خویش آن قدوۂ کبار را بنشاند خلیفہ بارِ مبارکِ آنحضرت برین ذرۂ بمقدار بود ازان بار امید دارم کہ چہ قسم بارِ خوشگوار بر دوشِ این خاکسار آوردہ و چہ نوعِ عالی اسرارِ ذو استتار برین دلِ افگار بیارد القصہ آن عالیحضرت فرمودند کہ داعیِ وصالِ لایزال در سرِ من ندا داد کہ سلطان میطلبد مرغِ ہمتِ بلند پرواز من رو بآستانۂ قدس نہاد تا رسید جائیکہ رسید ازان بارگاہِ عالیجاہ ندا شنید کہ سلطان در خانہ نیست بعد ازان معلوم شد کہ این مقامِ حقیقتِ کعبۂ ربانی ست بما در ابر آن

---

[۵۱] یعنی مکتوب صد و ہشتاد و سوم از جلد اول ۱۲ مولانا سلمہ ربہ [۵۲] یعنی مکتوب صد و بست و دوم از جلد ثالث ۱۲ [۵۳] آنجا کہ فرمودہ اند اول اعتباریکہ پیدا شد از برائے ایجاد عالم حب ست بعد ازان اعتبار وجود کہ مقدمۂ ایجاد ست الخ ۱۲ [۵۴] یعنی سزاوار اخفا ۱۲

ہدایت نوزدہم فوق تعین حبی در چہار فائدہ

بذاتِ خود موجود ست نہ بوجود و ہمچنین صفاتِ ثمانیہ او تعالیٰ بذاتِ واجب الوجود اللہ جلَّ شانہٗ نہ بوجود کہ وجود بلکہ وجوب را نیز دران مرتبہ گنجایش نیست کہ وجوبِ وجود ہر دو از اعتبارات ست اوّل اعتبارے کہ پیدا شد برائے ایجادِ عالم حُب بودہ است بعد ازان اعتبارِ وجود کہ مقدمہ ایجاد ست چہ حضرتِ ذات را جلَّ سلطانہٗ بے اعتبار این حُب و بے اعتبارِ این وجود از عالم و ایجادِ عالم استغنا ست اِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ[1] نص قاطع ست و تعینِ علمی جملی را ظل آن دو تعین گفتن باعتبارِ آنست کہ آن دو تعین باعتبار حضرتِ ذات ست تعالیٰ بے ملاحظہ صفات و درین تعین ملحوظ صفت ست کہ کالظل ست مر ذات را عزّ شانہٗ **فائدہ (۲)** مِن مَّکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالیٰ عَنْہُ **سوال** ترقی از حقیقتِ محمدی کہ تعینِ حُبی و حقیقۃ الحقائق ست و حقیقتے از حقائقِ ممکنات فوق آن نیست جائز ست یا نہ و تو در رسائلِ خود نوشتہ کہ ترقی از حقیقتِ محمدی واقع شد حقیقتِ این معاملہ چیست **جواب** جائز نیست[3] زیرا کہ فوقِ آن مرتبہ مرتبہ لاتعین ست کہ وصول و الحاق متعین بآن محال ست وصول و الحاقِ بے کیف گفتن مجرد تفوہ ست کہ پیش از رسیدن بحقیقتِ معاملہ بآن تسلی نمودہ مے آید اما بعد از وصول بحقیقت کار حکم بعدمِ وصول و الحاق لازم کہ ریب را در آنجا شائبہ نیست و آنکہ نوشتہ ام کہ ترقی از حقیقتِ محمدی واقع شد مراد ازان حقیقت ظلِ آن حقیقت بودہ است کہ عبارت از اجمالِ حضرتِ علم گفتہ اند و معبر بوحدت کردہ در آن وقت اشتباہِ ظل بود با صل و چون بمحض فضلِ خداوندی جلَّ سلطانہٗ ازان ظل و از سائر ظلال مخلصی میسر شد دانست کہ ترقی ازان حقیقت الحقائق واقع نیست بلکہ جائز نہ کہ قدم

---

[1] بدانکہ این کریمہ واقع ست در سورۂ عنکبوت و پارۂ امن خلق ۱۲ [2] یعنی مکتوب صد و بست و دوم از جلد ثالث ۱۲ مولانا [3] یعنی ترقی از حقیقت محمدی جائز نیست از جہت آنکہ فوق حقیقت محمدی مرتبہ لاتعین ست کذا فی ۱۲ [4] یعنی محض سخن گفتن ست بزبان بدون

(حاشیہ: شانہ — ہست — بے تکیف — آمیختگی — محض فضل عنایت خداوندی ...)

تا بلبِ او بوسہ نہم چونش بخواند سخنِ محب کجا بلبِ محبوب رسد چنانچہ سخنِ او را
با او قرب و منزلت ست از سخنِ او باو توان رسید نہ از سخنِ خود کہ سخنش کوتاہ و در
راہ ست این فقیر گوید مَنْ عَرَفَ اللّٰہَ کَلَّ لِسَانُہٗ آنرا گواہ ست ع پس سخن کوتاہ
باید والسلام **فائدہ** (۲) مِنْ مَکَاتِیْبِ شَیْخِیْ وَاِمَامِیْ قَدَّسَ اللّٰہُ تَعَالٰی سِرَّہُ
السَّامِیْ درین مقام دو سوال وارد ست **سوال اول** آنکہ آن عالی حضرت در مکتوبیکہ
اخیر اخیر نوشتہ اند متصل باین مرض چنانچہ بالا گذشت برنگاشتہ اند کہ ترقی از تعینِ
اول کہ تعینِ حُبی ست واقع نیست کہ فوق آن لاتعین ست در آنجا قدم نہادن از امکان
برآمدن ست و بوجوب متحقق گشتن کہ محال ست و این عروجاتے کہ واقع شد ہمہ فوقِ
تعینِ حُبی ست وجہ آن چہ باشد **جواب** میتواند کہ ممنوع وصولِ قدمی باشد و آنچہ
مسطور شد وصولِ نظری بود وَحِیْنَئِذٍ فَلَا مُنَافَاۃَ ماناکہ این معنی را از آنحضرت در
ہمان مجلس استفادہ نمودہ ست **سوال دوم** آنکہ از بعضے عباراتِ آنحضرت مستفاد
میشود کہ حقیقتِ کعبہ فوقِ اعتبارِ شیون و صفات ست و از ماسبق خلافِ آن مفہوم
گشت **جواب** مراد از صفات و شیون کہ حقیقتِ کعبہ را از ان تفوق ست صورِ علمیہ
صفات ست کہ در مرتبہ تعینِ علمی جملی ثبوت دارند چہ در اصطلاحِ قوم مقامِ صفات و شیون
عبارت از ہمین صورِ علمیہ تفصیلیہ ست چنانچہ اجمالِ این مرتبہ را مرتبہ ذات میگویند و تجلی آنرا
تجلی ذات میدانند و نیز مراد از ان صفات حصصِ تفصیلِ مرتبہ تعینِ وجودیست کہ حضرت ایشان
باثباتِ این تعین ممتاز اند و نزد حضرت شیخ محی الدین بن عربی و تابعانِ او قدس اللّٰہُ
اَسْرَارَھُمْ این مرتبہ مرتبہ لاتعین و مرتبہ اطلاقِ بحت تعالے چہ فوقِ تعینِ علمی

---

۵۱ یعنی مکتوب بصد و ہشتاد و سوم از جلد اول ۱۲ ۵۲ یعنی در حضرت ایشان مارا ۱۲ ۵۳ چنانچہ در مکتوب دو صد و ہفتم از جلد اول تصریح
این معنی فرمودہ اند ۱۲ ۵۴ و از بعضے عبارات آنحضرت مفہوم میشود ۱۲ ۵۵ یعنی نزد این صفات حقیقیہ کہ موجود اند بوجود زائد در حقیقت

بشتافتم و عروج نمودم تا بمقام صفات[1] حقیقیه که موجودند بوجود زائد رسیدم این
مقام صفات ورای صور علمیه صفاتست که در مرتبهٔ تعین علمی کائن ست و ورای صور
صفاتست که در مرتبهٔ تعین وجودی و تعین حبی ست ازین مقام نیز متوجه فوق
گشتم تا باصول این صفات که شیون ذاتیه اند و مجرد اعتبارات اند در ذات عز شانه
واصل شدم و شما هر دو[2] برادر در هر مقام با من همراه اید ازینجا بفوق بردند و بذات بحت
که مجرد ست از نسب و اعتبارات رسانیدند و حضرت مخدومی را فرمودند که تو بعلاقهٔ امامت
درینجا با من همراهی چه در ایام این مرض امامت آنحضرت ایشان میکردند و فقیر[3] را فرموده
بودند که در مسجد همراه یاران نماز بخوانند و امامت کند این بی پر و بال جهت امتثال با جماعهٔ
یاران در مسجد نماز خوانده باقی اوقات در خدمت میگذراندم بالجمله این حقیر را از راه دیگر
بوصول این درجهٔ قصوی اشارت نمودند **مؤلف** گوید که مراد از راه دیگر اصالت ست
و در همان مجلس یا مجلس دیگر در همین مرض موت فرمودند که حصول این درجهٔ کمال و وصول
باین مرتبهٔ متعال منوط به تلبس بکلام مجید سبحانی ست بطفیل و توسط قرآن باین مرتبت
ممتاز گشته ام هر حرفی را از حروف قرآنی دریایی می‌یابم که موصل کعبهٔ مقصود ست و
درین اثنا[4] این بیت را که حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر به مجرد شنیدن آن از راه دور بزیارت قائل
آن رفته بودند که اینست ؎ اندر غزل خویش نهان خواهم گشت * تا بر لب تو
بوسه زنم چونش بخوانی * بر زبان شریف آوردند و ذوقها نمودند بعد ازان فرمودند
که مناسب ما نحن فیه چنین باید گفت ؎ اندر سخن دوست نهان خواهم گشت *

گشتن — به ودر — گفتن

[1] یعنی صفات ثمانیه حقیقیه از حیات و علم و قدرت و ارادت و کلام و سمع و بصر و تکوین ۱۲ [2] یعنی در باب این فقیر (خواجه محمد معصوم) حضرت ایشان فرموده بودند که الخ ۱۲ [3] در نفحات آورده که روزی قوالی در پیش شیخ این بیت میخواند ؎ اندر غزل خویش الخ شیخ گفت این بیت که گفته است گفتند عماره گفت برخیزید تا بزیارت وی شویم شیخ با جمعی بزیارت وی شدند الخ ۱۲ لمصححه سلمه ربه

معتقدِ تو درین مسئلہ چیست **جواب** نزد فقیر ہیچ تعینِ و متعینِ نیست کہ قدم تعین
بود کہ لا تعینِ را متعینِ ساز دایں الفاظ موافقِ مذاقِ حضرتِ شیخ محی الدین و تابعانِ
اوست قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در عباراتِ این فقیر چنین الفاظ کہ واقع شود از
قبیلِ صنعتِ مشاکلت[۱] باید دانست بہر حال گوییم کہ این تعینِ تعینِ امکانی ست و
مخلوق و حادث ست قال علیہ الصلوٰۃ والسلام اول ما خلق اللہ نوری[۲] و در
احادیثِ دیگر تعینِ وقتِ خلقتِ آن نور ہم آمدہ ست چنانچہ فرمودہ قبل خلق السمٰوٰت
بالفی عامٍ وامثالہ و ہرچہ مخلوق ست مسبوق بعدم ست ممکن ست و حادث و چون
حقیقۃ الحقائق کہ اسبق الحقائق ست مخلوق و ممکن گشت حقائقِ دیگران بطریقِ اولےٰ
مخلوق خواہند بود و امکان و حدوث خواہند داشت عجب ست کہ شیخ قدس سرہٗ
حقیقت محمدی را بلکہ حقائقِ جمیعِ ممکنات را کہ اعیانِ ثابتہ گفتہ است از بجا حکم بوجوب
شان میکند و قدیم میداند و التزامِ خلافِ قولِ پیغمبر مینماید علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام
ممکن باجزاءِ خود ممکن ست و بصورت و حقیقتِ خود ممکن تعینِ وجوبی حقیقتِ ممکن
برائے چہ بود حقیقتِ ممکن البتہ باید کہ ممکن باشد کہ ممکن را با واجب تعالیٰ ہیچ اشتراکے
و انتسابے نیست غیر ازانکہ ممکن مخلوقِ اوست و او تعالیٰ خالقِ او و شیخ چون درمیانِ
واجب و ممکن تمیز نمیکند و خود میفرماید لعدمِ التمیز بینہما اگر واجب را ممکن گوید
و ممکن را واجب باک ندارد اگر معذور ش فرمایند کمالِ کرم و عفو ست[۳] ربنا لا تؤاخذنا
ان نسینا او اخطأنا **سوال** تو در رسائلِ خود درمیانِ واجب تعالیٰ و ممکن نسبت

آن

---

[۱] یعنی ذکر الشئ بلفظ غیرہ لوقوعہ فی صحبتہ ۱۲ [۲] یعنی آفرید خدا نور مرا پیش از آفریدن آسمانہا بدو ہزار سال قولہ وامثالہ یعنی مانند این روایت روایات دیگر اندرین باب نیز آمدہ ۱۲ [۳] یعنی اگر از جناب قدس خداوندی شیخ ابن عربی را اندرین قول واعتقاد معذور دارند و مواخذہ نفرمایند کمال کرم و عفو حق ست تعالیٰ و تقدس ۱۲ المصحح سلمہ اللہ تعالےٰ

جملی کہ تعین اول ست نزدِ شان مرتبۂ لاتعین ست و وجودِ بحت و نزدِ ما این مرتبہ
کہ مرتبۂ وجود بحت ست بتعین موصوف ست و تعینات صفات نیز درین مرتبہ
ثابت ست کہ از جملۂ آن تعینات تعین علمی ست لیکن چون علم اجمع صفاتست درانجا
نیز در رنگِ وجود صفات و شیوناتِ ذاتیہ کائن ست و آنرا نیز در رنگِ وجود دو مرتبہ
است مرتبۂ اجمال کہ آنرا دیگران تعینِ اول و حقیقتِ محمدی میدانند و مرتبۂ تفصیل
ازین تحقیق لائح گشت کہ تعینِ علمی جملی تعینِ اول صفتِ علم ست کہ از صفاتِ حقیقیہ
زائدہ است نہ تعینِ اول حضرتِ ذاتِ تعالی بلکہ در تعینِ اول بودنِ آن مر صفتِ علم
را نیز سخن ست چہ فوقِ تعینِ وجودی دران مکتوبِ اخیر تعینِ حبی اثبات کردہ اند کہ درآنجا
نیز اجمال و تفصیل ست **فائدہ (۳)** مِن مَکَاتِیبِ شیخی و اِمامی قدسنا اللہ تعالی
بِسِرِّہِ السّامی وَ مِمَّا یَنبَغِی اَن یُّعلَمَ اَن لَیسَ مَعنَی التَّعَیُّنِ عِندَنَا اَنَّ الحَقَّ عَزَّ وَ جَلَّ
تَنَزَّلَ فَصَارَ حُبًّا اَو وُجُودًا بَل مَعنَی التَّعَیُّنِ الصُّدُورُ لِاَنَّہُ الاَلیَقُ بِالتَّنزِیہِ
وَالاَنسَبُ بِلِسَانِ الاَنبِیَاءِ عَلٰی اَجمَعِہِم عُمُومًا وَ عَلٰی خَاتِمِہِم خُصُوصًا الصَّلَوَاتُ
وَالتَّسلِیمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ وَالبَرَکَاتُ **فائدہ (۴)** مِن مَکَاتِیبِ المَحبُوبِ الصَّمدانِی
مُجَدِّدِ الاَلفِ الثَّانِی رَضِیَ اللہُ تَعَالٰی عَنہُ سوال این تعینِ حبی کہ تعینِ اول ست و
حقیقتِ محمدیست عَلَیہِ وَ عَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسلِیمَاتُ ممکن ست یا واجب حادث
ست یا قدیم صاحبِ فصوص تعینِ اول را کہ حقیقتِ محمدی گفتہ است و تعبیر ازان
بوحدت کردہ و ہمچنین تعینِ ثانی را کہ واحدیت گفتہ است و اعیان ثابتہ کہ آن را
حقائق ممکنات گوید دران مرتبہ اثبات نمودہ ہر دو تعین را تعینِ وجوبی میگوید قدیم
میداند و سہ تنزلِ دیگر را کہ روحی و مثالی و جسدی بود تعینِ امکانی گفتہ است

شیخی[1] و امامی قدّسنا الله تعالیٰ بسرّه السّامی عارفیکه قطع منازل وصول
نموده باصول خود رسیده است چون خواهند که ویرا بعالم باز گردانند و بنزول بجهت
هدایت و ارشاد مشرف سازند نورے از اشعّات انوار قدم در قلب وے که در حجرۂ
غیب هویّت ست مے نهند و بقائے بآن نور که مستفاد از مرتبۂ وجوبست میدهند
تا آنکه این عارف بتمام خود بآن نور متلوّن میشود و بصبغ الٰهی جلّ جلاله منصبغ میگردد
و طالبان را نیز بهمان رنگ مے برآرد تا زمانیکه این عارف بقید حیات این جهانی مقیدست
و بہ تعلقات بدنی متعلق بهمان شعلۂ مودع خرسندست و بجزئی از کلّی قانع و بحکم
المجاز قنطرة الحقیقة در مجاز نیز چون عشق بکمال الکمال رسد و عاشق در خود نشانے
از معشوق یابد و آثار معشوق در خرابۂ عاشق ظاهر آید میتواند که بهمان نشان خورسند
شود و از معشوق اعراض نماید چنانچه از مجنون عامری مے آرند که وقتے لیلیٰ نزدیک وے
شد گفت الیک عنّی فانّ حبّک شغلنی عنک نظم گفت رو رو که آنچنانم من
که بجز عشق تو ندانم من ۔ عشق تو اے نگار فرزانه ۔ آنچنان کرد در دلم خانه ۔
که ترا هم نماند گنجائی ۔ بعد ازین خوش ترم به تنهائی ۔ بر سر اصل سخن رویم و گوئیم
که آنچه از عارف مرجوع درین نزول مقصود بود چون بانجام رساند وقت وصال وے
در رسد و از رفاقت بدن که مدّتے بآن الفت گرفته بود اعراض نماید و ندائے اللّٰهمّ[2]
الرفیق الاعلیٰ بر آرد این زمان بروفق الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب
بکلیّت خود متوجه جناب قدس عظمت جلالت گردد و از تنگنائے شهود جزئی وارسته

---

[1] مضامین این مکتوب ماخوذ اند از مکتوب دوازدهم از جلد ثانی حضرت مجدد رحمه در انجا بتفصیل تمام مرقوم ست و توضیح زیاده ترازین ۱۲

[2] اے اللهم الحقنی بالرفیق الاعلیٰ والمراد به الملائکة المقربون ام العباد الصالحون بالمعنی الاعم او النبیون او الحق سبحانه او الجنة او حظیرة القدس وقیل غیر ذلک ۱۲ مصححه سلّمه الله تعالیٰ

اصالت و ظلیت اثبات کردہ و ممکن را ظل واجب تعالیٰ گفتہ و نیز واجب تعالیٰ را باعتبار
اصالت حقیقت ممکن کہ کالظل اوست نوشتہ و معارف کثیرہ بران متفرع ساختہ
اگر باین اعتبار شیخ قدس سرہ نیز واجب تعالیٰ را حقیقت ممکن گوید چہ محذور لازم
مے آید و چرا ملام بود جواب این قسم علوم کہ اثبات ظلیت نماید در میان واجب تعالیٰ
و ممکن و شرع بہ ثبوت اینہا وارد نشدہ ہمہ از معارف سکریہ ہست و از نارسائیست بحقیقت
معاملہ ممکن چہ بود کہ ظل واجب باشد تعالی و واجب تعالیٰ را چرا ظل بود کہ ظل موہم تولید
بمثل ست و منبی از شائبہ عدم کمال لطافت اصل ہر گاہ محمد رسول اللہ را از لطافت ظل
نبود خدائے محمد را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چگونہ ظل بود موجودات در خارج بالذات و
بالاستقلال حضرت ذاتست تعالیٰ و صفات ثمانیہ حقیقیہ او تعالیٰ و تقدس و ماسوائے
آن ہر چہ باشد بایجاد او تعالیٰ موجود گشتہ ہست و ممکن و مخلوق و حادث ست و ہیچ
مخلوق ظل خالق خود نیست و غیر از مخلوقیت ہیچ انتسابے بخالق تعالیٰ و ما ورائے
آن نسبت کہ شرع بآن وارد ست ندارد و این علم بظلیت عالم سالک را در راہ بسیار
بکار مے آید و کشان کشان باصل مے برد و چون بکمال عنایت منازل ظلال را طے کردہ
باصل برسد بمحض فضل او تعالیٰ می یابد کہ این اصل ہم حکم ظل داشتہ است و شایان مطلوبیت
نبودہ کہ بداغ امکان متسم ست و مطلوب ما ورائے حیطہ ادراک و وصل و اتصال ست

ربنا اٰتنا من لدنک رحمۃ وھیئ لنا من امرنا رشدا ۱۲

ہدایت بیستم

دربیان قطع منازل و رسیدن باصل خود و مراتب نزول فائدہ (۱) من مکاتیب

سلہ قولہ موہم بضم میم وکسر ہا یعنی بوہم اندازندہ و تولید یعنی زایانیدن یعنی قول بثبوت ظل مر حق را سبحانہ وتعالیٰ اندرین وہم اندازد کہ حق سبحانہ از خود مثل خود زایانیدہ است تعالی اللہ عن ذلک علواً کبیرا لیس کمثلہ شیء وہو السمیع البصیر ۱۲ سلہ یعنی مکتوب دویست و نوزدہم از جلد اول ۱۲

النزول الذي يكون بمرتبة تلك النقطة يتخيل كأن التوجه إلى العالم والظهر إليه (فی نسخة) سبحانه وظهر أن هذا التوجه إلى العالم والانقطاع عنه سبحانه إنما هو إلى الموت فإذا جاء وقت الوصال نعكس الحال ففي هذه النشأة الفراق والشوق من الجانبين والملاقاة إنما يكون بعد الموت فظهر معنى حديث القدسي[1] ألا طال شوق الأبرار إلى لقائي وأنا إليهم لأشد شوقا **واعلم** أنه مع تحقق النزول في هذه المرتبة ليس بين السالك وبين الله سبحانه حجاب بل الحجب كلها مفقودة ولكن التوجه إليه سبحانه مفقود بل التوجه ثمه بتمامه إلى الخلق فهذا مقام الدعوة وقد يقع النزول من تلك النقطة التي هي مركز دائرة العالم الظلي إلى النقطة التي هي مركز دائرة العدم وهو مقام الكفر بالله تعالى والإنكار عنه سبحانه وعن أنبيائه صلى الله عليهم وسلم وعن آياته تعالى ويقع العروج عن تلك النقطة إلى مركز دائرة الأصل التي هي دائرة مقام الأنبياء عليهم السلام وتلك النقطة التي ذكرناها ظلمانية غاية الظلمة فالنزول في ذلك المقام لتنويره وإشراقه أمر عظيم القدر ومقابلها نقطة الإسلام وهي النقطة التي يقع العروج إليها بعد هذا النزول الظلماني ومصباح تلك النقطة الظلمانية كلمة لا إله إلا الله والسلام **فائده (٣)** من مكاتيب[2] شيخي وإمامي قدسنا الله تعالى بسره السامي بعد الحمد والصلوة وإرسال التحيات مي رساند مكتوب مرغوب كه متضمن أذواق عليه وأحوال سنيه بود رسيد خوشوقت ساخت وسبب فرحت دل وراحت جان گرديد نوشته بودند كه باوجود نسبت محبوبيت وأسرار متعلقه آن جانب تكميل وارشاد

---

[1] اعلم أن معنا هذا الحديث صحيح مطابق لحديث من تقرب إلى شبرا تقربت إليه ذراعا الحديث ۱۲ [2] يعني دو صد سي و دوم از جلد ثالث مولانا ۵۳ يعني مكتوب حضرت شيخ خواجه سيف الدين فرزند پنجم عروة الوثقى خواجه محمد معصوم قدس الله تعالى سرهما ۱۲ المصحح بسلمه

بعرصۂ شہودِ کُلّی تبختر نماید باید دانست کہ ملائکہ کرام علیٰ نبینا و علیہم السّلام ہر چند مشاہد اصل اند و ہمیشہ شہودِ کُلّی دارند اما شہود یکہ انسان را درین مرتبہ میسّر گشتہ است فوق شہودِ ملک ست بلکہ شہود یکہ عارف را در دنیاست ہر چند جزئی ست اما خصوصیّتے دارد کہ ملک را نیست و آن آنست کہ شہودِ جزئی انسان را کالجزء ساختہ اند و انسان را از نفس وے گذرانیدہ بآن جزئی بقا بخشیدہ اند و مشاہدۂ ملک این چنین ست کہ وے از بیرون نظارہ مینماید و از شہودِ خود چیزے بدست نیارد شَتَّانَ مَا بَیْنَ الْمُشَاهَدَتَیْنِ بشنو بشنو آنچہ بالا مذکور شد کہ شہودِ انسان جزئیت در مرتبۂ اُولیٰ است از مراتبِ نزول اگر شمہ از خصائصِ مراتبِ نزول کہ بشر بآن ممتاز ست در معرضِ بیان آرد و کمالاتِ مختصہ و اسرارِ مخفیہ انسان را کہ افضل خلائق ست جلوہ گر ساز دنزدیک ست کہ نزدیکان دوری جویند و وصلان راہ ہجر پویند ؎ وَمِنْ بَعْدِ هٰذَا مَا يَدِقُّ صِفَاتُهٗ + وَمَا كَتْمُهٗ اَحْظٰى لَدَيْهِ وَاَجْمَلُ + وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى

فائدہ (۲) مِنْ مَكَاتِيْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِيْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِيْ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ اِعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى اَظْهَرَ عَلٰى اَنَّ فِي الْكَائِنَاتِ نُقْطَةً هِيَ مَرْكَزُ الْعَالَمِ الظِّلِّيِّ وَتِلْكَ النُّقْطَةُ اِجْمَالُ جَمِيْعِ الْعَالَمِ وَالْعَالَمُ بِتَمَامِهٖ تَفْصِيْلُ ذٰلِكَ الْاِجْمَالِ وَتِلْكَ النُّقْطَةُ كَالشَّمْسِ فِي السَّمَاءِ بِهَا يَتَنَوَّرُ مَا فِي الْاٰفَاقِ فَكُلُّ مَنْ يَّصِلُ اِلَيْهِ الْفَيْضُ مِنْهُ سُبْحَانَهٗ يَكُوْنُ بِتَوَسُّلِ تِلْكَ النُّقْطَةِ وَتِلْكَ النُّقْطَةُ مُحَاذِيَةٌ لِنُقْطَةِ غَيْبِ الْهُوِيَّةِ وَتِلْكَ النُّقْطَةُ كَائِنَةٌ فِي مَرْتَبَةِ النُّزُوْلِ ثُمَّ لَمْ يَكُنِ النُّزُوْلُ فِي هٰذِهِ الْمَرْتَبَةِ مِنَ الْهُبُوْطِ وَالْاَسْفَلِيَّةِ لَا يَكُوْنُ الْعُرُوْجُ اِلٰى تِلْكَ الْمَرْتَبَةِ الْمُسَمَّاةِ بِغَيْبِ الْهُوِيَّةِ وَهٰذَا النُّزُوْلُ لِلدَّعْوَةِ وَالتَّكْمِيْلِ وَفِي ذٰلِكَ

[margin notes, partly illegible: یعنی ماسوا — ...ساختہ اند / بیرون / یعنی کلام ... / ای ... / فائدہ دعوۃ]

میفرمودہ اند

که استماع یافته که حضرت مجدد الف ثانی رضی الله تعالی عنه میفرمودند که قرائت بعضے سور قرآنی مثمر عروج میشود و قرائت بعضے منتج نزول و التماس تعیین آنها کرد فرمودند که حضرت مجدد الف ثانی میفرمودند که هر گاه سوره الم نشرح میخوانم هیچو نزول واقع میشود که چنانچه کلوخ از بالاے افتد و سوره که مثمر عروج باشد بالفعل بخاطر نیست اما سوره سبح اسم در عروج دخلے عظیم دارد +

چنانچه بچو کلوخ از بالا در خاطر

خاتمہ

در بیان بعضے خصائص فائده (۱) من مکاتیب[1] المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه بدانند که چنانچه حضرت حق جل و علا ذات خود را دوست میدارد همچنین صفات و افعال خود را نیز دوست میدارد و هر کدام ازین افراد محبت دو اعتبار دارند محبیت و محبوبیت ظهور کمالات محبوبیت ذاتیه در حضرت حبیب الله است صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم و ظهور کمالات محبیت ذاتیه در حضرت کلیم ست علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و ظهور محبوبیت اسما و صفات در انبیاء دیگر متحقق ست علیهم الصلوات والبرکات در رنگ[2] محبیت آن و چون اسما و صفات و افعال را ظلال ست ظهور محبوبیت ظلال اسما و صفات در اولیاء محبوبین کائن فائده (۲) من مکاتیب[3] المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه ذات حضرت حق سبحانه و تعالی فی حد ذاته جمیل ست و حسن و جمال ذاتی او را ثابت ست نه آن حسن و جمال که مکشوف و مدرک ما گردد و در تعقل و تخیل ما در آید مع ذلک در آنحضرت مرتبه الیست اقدس که این حسن و جمال هم از غایت عظمت و کبریائی آن بآن مرتبه نمیتواند رسید و

در فهم تصوف دو طریق مشهور است

---

[1] یعنی مکتوب هشتم از جلد ثانی ولیکن بطریق انتخاب ۱۲ مولانا سلمه ربه [2] در رنگ محبیت آن ظلال که در اولیاء مریدین و محبین متحقق هست ۱۲ [3] یعنی مکتوب نود و چهارم از جلد ثالث ۱۲ مولانا سلمه الله تعالی

روز افزون نسبت چرا روز افزون نبود کہ افضل محبوبان سرور دین و دنیاست و جامع ارشاد و تکمیل درود علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التحیات از ہمہ زیادہ تر بود مرقوم نمودہ بودند کہ بعضے اوقات بمباشرت امور مباحہ نزول واقع میشود و تا تشبث بآن تمادی معاملہ تکمیل نبود می افتد بلے ارتکاب بعضے رخص و مباحات تقویت جانب بشریت میکند کہ ممد تکمیل ست وارتکاب عزیمت و مستحب پرورش جانب ملکیت مینماید واز کمالات بشریت و دعوت حظے ندارد و اولیاء مرجوعین تکمیل ہر دو جانب میکنند و ملکیت را با بشریت جمع ساختہ اند این اکابر بمراد حق جل وعلا قائم اند شعر لاَنِّی فِی الْوِصَالِ عُبَیْدُ نَفْسِیْ ٭ وَفِی الْهِجْرَانِ مَوْلٰی لِلْمَوَالِیْ ٭ بیت ہجر یکہ بود مراد محبوب ٭ از وصل ہزار بار خوشتر ٭ مضمون حدیث ست اِنَّ اللّٰهَ کَمَا یُحِبُّ اَنْ یُّؤْتٰی بِعَزِیْمَةٍ یُحِبُّ اَنْ یُّؤْتٰی بِرُخْصَةٍ **باید دانست** مباح کہ مقرون بہ نیت صالحہ شود داخل مستحبات میگردد و رخصت عزیمت میشود نَوْمُ الْعُلَمَاءِ عِبَادَةٌ شنودہ باشند علی الخصوص مباح کہ بامر او تعالی بوقوع آید داخل فرائض و واجبات میگردد چنانچہ این معنی بتفصیل از مکتوبات جلد ثانی حضرت ایشان واضح ولائح ست **فائدہ (۴)** مِنْ مَکَاتِیْبِ الْمَحْبُوْبِ الصَّمَدَانِیْ مُجَدِّدِ الْاَلْفِ الثَّانِیْ رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ فضائل و کمالات رجوع بسیارست صاحب توجہ نسبت بصاحب رجوع قطرہ ایست نسبت بدریائے محیط این رجوع از فضائل نبوت ست و آن توجہ از آثار ولایت شَتَّانَ مَا بَیْنَهُمَا اما فہم ہرکس باین کمال نرسد **فائدہ (۵)** عبد ضعیف گوید رحمہ اللہ سبحانہ روزے این فقیر درخدمت پیر دستگیر عرض نمود

سلہ چنگ زدن ۱۲ سـ۵۲ وتمامہ وشغلی بالحبیب بکل حال ٭ احب الی من شغلی بحالی ۱۲ سـ۵۳ یعنی خواب دانشمندان عبادت ست واین قول نعیم بحدیث مرفوع کہ غزالی در احیا آوردہ بزیادت ونفسہ تسبیح یعنی ودم او تسبیح ۱۲ سـ۵۴ یعنی مکتوب دویست وہفتاد ودوم از جلد اول ۱۲

ولایتِ محمدی ہرچند ناشی از مقامِ محبوبیتِ او ست علیہ الصلوٰۃ والسلام اما آنجا محبوبیتِ صرف کار نیست بلکہ چیزے از نشاۂ محبیت نیز دارد اگرچہ آن مزج اورا بالاصالۃ ثابت نباشد اما مافع مقامِ محبوبیتِ صرف ست و ولایتِ احمدی ناشی از محبوبیتِ صرف ست کہ شائبۂ محبیت ندارد این ولایت از ولایتِ سابق پیش قدم ست و بیک مرحلہ بمطلوب نزدیکتر ست و بہ محب مرغوب تر چہ محبوب ہرچند در محبوبیت تمامتر بود استغنا و بے نیازی او کاملتر باشد و در نظرِ محب زیباتر در آید و رعناتر نماید و بیشتر محب را بخود منجذب سازد و شیفتہ و والہ تر گرداند نہ تنہا آنقدر زیبائی او ست بلائے من زنا پروائی او ست مراد از بلا افراطِ عشق ست کہ مطلوبِ عاشق ست سبحان اللہ احمد عجب اسمیست سامی کہ مرکب از کلمۂ مقدسۂ احد ست و از حلقۂ حرفِ میم کہ از غوامضِ اسرارِ الٰہیت جل شانہٗ در عالمِ بیچون و گنجایش ندارد کہ در عالمِ چون تعبیر از ان سِر مکنون بغیر از حلقۂ میم توان کرد اگر گنجایش میداشت حضرتِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ بآن تعبیر میفرمود احد احد ست کہ لاشریک لہٗ است و حلقۂ میم طوقِ عبودیت ست کہ بندہ را از مولے متمیز گردانیدہ است پس بندہ ہمان حلقۂ میم ست و لفظِ احد از برائے تعظیمِ او آمدہ است و اظہارِ اختصاصِ او کردہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام ع چو نام این ست نام آور چہ باشد بعد از ہزار سال کہ آنرا تاثیرے نہادہ اند در تغیرِ امورِ عظامِ معاملۂ آن ولایت باین ولایت کشید و ولایتِ محمدی بولایتِ احمدی انجامید و کار و بار از دو طوقِ عبودیت بیک طوق رسید و بجائے طوقِ نخستین حرفِ الف کہ رمزے از رب او ست متمکن گشت تا محمد احمد شد علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بیانش آنست کہ دو طوقِ عبودیت عبارت از دو حلقۂ میم

بحُسن و جمالِ مُتّصف نمیتوانند ساخت تعیّنِ اوّل کہ تعیّنِ وجودیست تعیّنِ آن کمال و جمالِ ذاتیست و ظلِّ اوّلِ آنہا و ازان مرتبۂ اقدس کہ کمال و جمال را ہم آنجا گنجایش نیست در آن مرتبہ تعیّن ہیچ کائن نیست کہ او از غایتِ عظمت و کبریائی ہیچ تعیّن متعیّن نمیگردد۔ در کدام آئینہ درآید او + مع ذٰلک سِرّے و نشأہ از آن مرتبۂ اقدس در مرکزِ دائرۂ این تعیّنِ اوّل ودیعت نہادہ اند و نشانے ازان بے نشان آنجا تعبیہ نمودہ اند چنانچہ تعیّنِ اوّل منشأ ولایتِ خلیلی ست آن سِرّ و آن نشأہ کہ در مرکز این تعیّن نہادہ اند منشأ ولایتِ محمدیست علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والسّلام و آن حُسن و جمالِ ذاتی کہ تعیّنِ اوّل ظلِّ آنہاست شباہت بصباحت دارد کہ در عالمِ مجاز از قبیلِ حُسنِ خد و جمالِ خال ست و آن سِرّ و نشأہ کہ در مرکز ودیعت نہادہ اند مناسبت بملاحت دارد کہ ورائے رشاقتِ قد و صباحتِ خد ست و ورائے حُسنِ چشم و جمالِ خال امریست ذوقی تا ذوق ندہند در نیابد شاعرے گوید ؎ آن دارد آن نگار کہ آنست ہر چہ ہست ٭ آنرا طلب کنید حریفان کہ آن کجاست ٭ ازین بیان تفاوت درمیانِ این دو ولایت دریاب ہر چند ہر دو از قربِ حضرتِ ذاتِ تعالیٰ و تقدّس ناشی میگردند اما مرجعِ یکے کمالاتِ ذات ست و معادِ دیگر صرفِ ذاتِ تعالےٰ

فائدہ (۳) من مکاتیبِ المحبوبِ الصمدانی مجدّدِ الالفِ الثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

حضرتِ پیغمبر علیہ و علیٰ آلہ الصّلوات و التسلیمات مسمّٰے بدو اسم ست و ہر دو اسمِ مبارک او در قرآن مجید مسطور ست فرمود محمّد رّسول اللہ و نیز فرمود در حکایت بشارتِ روح اللہ اسمہٗ احمد و ہر کدام این دو اسمِ مبارک را ولایتِ علیحدہ است

سلہ یعنی مکتوب نود و ششم از جلدِ ثالث ۱۲ مولانا سلمہ ربہ سکہ الاضافۃ ہہنا للتشریف کما فی ناقۃ اللہ و بیت اللہ قال اللہ تعالیٰ وکلمتہٗ القاھا الیٰ مریم و روح منہ کما قال و سخر لکم ما فی السمٰوات وما فی الارض جمیعا منہ ۱۲ المصحح سلمہ اللہ تعالےٰ

این وابس بمژگان اشت قلت پیدا کرد وبکلیت متوجه قبلهٔ حقیقی گشت وای بر آن
سعایا که بادشاه بحال شان غ پرداز دو بکلیت بمحبوب خود متوجه شود از ینجاست که بعد از
هزار سال ظلمات کفر و بدعت مستولی گشته است و نور اسلام و سنت نقصان پیدا کرده[1]
ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شیء قدیر فائده (۴) من مکاتیب شیخی
و امامی قدس سرنا الله بسره السامی علم ممکن چونکه بحصول صورت معلوم ست در نفس
عالم و موجب تاثر عالم ست بعلوم لاجرم سبب تلون و تغیر عالم ست که مستلزم نقص
ست و علم واجب تعالی از کیفیت حصول منزه و مبرا است پس اگر علم عارف کامل
بحکم تخلقوا باخلاق الله ازین قبیل بود و از تاثر و تغیر وارهد و از نقص بکمال آید مستبعد
نبود و درین وقت خطرات و حدیث نفس باشد و هیچ ازان تاثر و تغیر نبود کما فی الکلام
النفسی القدسی القائم بذاته تعالی این معرفت از معارف غریبه است و از اسرار خفیه
فائده (۵) عبد ضعیف گوید رحمة الله تعالی سبحانه علیه که همین سر ست که در بیان
فنای قلبی در تحقیق رفع خطرهٔ دماغ وعده بیان آن در خاتمه رفته بود فائده (۶) من
مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه بخاطر بود که شمه از
صباحت و ملاحت که در حدیث نبوی آمده است اخی یوسف اصبح و انا املح بنویسد
علیهما الصلوات والتسلیمات و برمز و اشارت درین باب سخن گوید اما دید که رمز و اشارت
درادای مقصود قاصر ست و مستمعان در فهم آن عاجز حروف مقطعات قرآنی همه رموز
و اشارات ست بحقائق احوال و دقائق اسرار که درمیان محب و محبوب کائن ست لیکن
کیست که آنرا دریابد علماء راسخین که حکم خدام و غلمان حبیب رب العالمین دارند و خدام را

قلب

[1] وامثال مجدد این دو افتاده ۱۲ ۵۲ یعنی مکتوب صد و پنجاه و ششم از جلد اول ۱۲ مولانا محمد ربه ۵۳ یعنی صدم از جلد ثالث ۱۲ مولانا ابوالسعد سعد الله تعالی ۵۴ مانند الم حم ص ق ن المص وغیرها ۱۲ المصحح سلمه الله تعالی

کہ در اسم مبارک محمد اندراج یافتہ است تواند بود کہ آن دو طوق اشارت بدو تعین او باشد علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام یکے ازان دو تعین جسدی بشری ست و دوم تعین روحی ملکی و در تعین جسدی ہر چند بواسطہ عروض موت فتور رفتہ بود و تعین روحی قوت گرفتہ اما اثر آن تعین باقی ماندہ بود ہزار سال بایست تا آن اثر نیز زائل شود و نشانے از ان تعین نماند و چون ہزار سال آخر آمد و اثرے ازان تعین نماند یک طوق محمدیت ازان دو طوق گسستہ شد و زوالے و فنائے بآن طاری گشت و الف الوہیت کہ آنرا در رنگ بقا باللہ توان گفت بجائے آن نشست ناچار محمد احمد گشت و ولایت محمدی بولایت احمدی انتقال فرمود پس محمد عبارت از دو تعین آمد و احمد کنایت از یک تعین باشد و بس پس این اسم بحضرت اطلاق اقرب باشد و از عالم دور تر سوال فنا و بقا کہ مشایخ قرار دادہ اند و ولایت را بآن مربوط ساختہ بچہ معنی ست و این فنا و بقا کہ در تعین محمدی گفتہ شد بکدام معنی جواب فنا و بقا کہ ولایت بآن مربوط ست فنا و بقاء شہودی ست اگر فنا و زوال ست باعتبار نظر ست و اگر بقا و ثبات ست ہم باعتبار نظر اینجا صفات بشری را استتار ست نہ زوال و فنائے این تعین نیز اینچنین ست بلکہ اینجا صفات بشری را زوال وجودی متحقق ست و انخلاع از جسدی بروحی کائن و در جانب بقا اینجا نیز ہر چند بندہ حق نشود و از بندگی نہ برآید اما بحق نزدیکتر مے افتد و معیت بیشتر پیدا میکند و از خود دور تر گشتہ احکام بشری ازوے مسلوب تر میگردد باید دانست کہ این عروج محمدی کہ مربوط بانتفاء صفات بشری ست ہر چند کار و بار او را علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بالاتر برد و بذروۂ علیا رسانید و از کشاکش غیر و غیریت وارہانید اما معاملہ بر امتان او علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام تنگ تر گشت و نور ہدایت او کہ بواسطہ مناسبت بشریت بود کمتر شد و توجہیکہ بحال

نسبت بعدیکه محیط آن کمال از قبیلِ علومِ لائق الاظهار ست و آن امور از اسرارِ لازم الاستتار است
معلوم ست که علوم را با اسرار چه نسبت ست و معامله که بخلقتِ آنحضرت قدس سرہٗ وابستہ
است جداست اسرار و دقائق و نازکیهاکه در ذات و صفات نوشته اند و تحقیقات و مقالات
مفرده که بیان فرموده اند علیحده و معاملات اصالت و تخمیرِ طینت از بقیهٔ خلقت خاتم الرسل
علیه و علی آله الصلوٰة والسلام را خود چه بیان نماید و از ولایتِ آنحضرت که ناشی از مقام
محبیّت و محبوبیتِ ذاتیست چه نشان دهد و از حقیقتهای هویّت که خصوصیّت بایشان
دارد و آن حقیقت مخزنِ رحمتهای نامتناهی ست که یک چشمهٔ آن درین نشأه بهن گشته و چشمهٔ
دیگر بنشأهٔ دیگر ذخیره شده و صفتِ رحمٰن و ارحم الراحمین هم ازان حقیقت انبعاع یافته است
و ایضاً ترقّی از تعیّنِ اول اثبات نموده اند و دیگران ازان منع نموده اند و منتهای سیر و
سلوک را تا اینجا گفته و فوقِ آن مرتبهٔ اطلاق و لاتعیّن و ذاتِ بحت تصوّر نموده که سیر و سلوک
و علم و معرفت را دران حضرت ممتنع دانسته و حضرت ایشان چندین مراتب و تعیّنات از
گذشتِ آن اثبات فرموده اند و تعیّنِ اول را بمراحل ازان بالا برده بلا تعیّن خود چه رسد و
دقائق حقیقتِ محمدی و حقیقتِ قرآنی و حقیقت کعبهٔ ربانی و حقیقتِ صلوٰة و حقیقتی که فوق
این حقائق ست که آنحضرت به بیانِ آن ممتاز اند در مکتوبات مسطور ست و کمالاتِ حقیقت
ولایتِ محمدی و ولایتِ ابراهیمی و ولایت موسوی و ولایت احمدی و کمالاتِ انبیا و خصوصیات
رسل و مزایای اولوالعزم و مبادیِ تعیّناتِ هرکدام ازین بزرگواران و خصوصیتِ حضرتِ
روح الله و حضرت مهدیِ موعود و مبادیِ تعیّناتِ ملأ اعلیٰ و ولایتِ حضرتِ صدیق و منشأ
تعیّن او رضی الله تعالیٰ عنه که بیان فرموده اند تا کجا نویسد علیٰ نبیّنا و علیٰ سائرِ الانبیاء و
الملائکة والاولیاء الصلوات والتسلیمات و علیٰ اتباعهم و همچنین تفاوتِ اقدام و اصلان

فرموده

اولی العزم

جائز ست کہ بر بعضے اسرار خفیہ مخدوم اطلاع بود بلکہ بہ تبعیت مخدوم با خادم ہم جائز
ست کہ معاملات درمیان آید و بطریق الوش[1] شریک دولت خاصہ مخدوم گردد اما اگر شمہ
ازان اظہار نماید خائن بود و سر خود را برباد دہد و قطع البلعوم[1] کہ ابو ہریرہ فرمودہ است
در حق او صادق آید یضیق[2] صدری ولا ینطلق لسانی نقد وقت ست ربنا اغفر لنا
ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکفرین والسلام علیکم
وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ الصلوات والبرکات العلی وعلی
آلہ واصحابہ البررۃ التقی + + +

مسکۃ الختام لہدایۃ الانام فی بعض خصائص المحبوب

الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی اللہ تعالی عنہ فائدہ (۱) من مکاتیب[3] شیخی
وامامی قدسنا اللہ تعالی بسرہ السامی الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی
مخدوما در کتابت اخیر مندرج بود کہ در مشافہہ ہم ذکر بعضے از معارف خاصہ حضرت مجدد
الف ثانی رضی اللہ تعالی عنہ بآن درویش نمودہ میشود مثل گذشتن از معارف توحیدی
و بالا رفتن از مقام جذبہ و سلوک بے تکلف تسلیم و تصدیق مینماید اے عزیز ما بہ التفاضل
آنحضرت کہ فقیر نوشتہ بود امور دیگر ست کہ دیدہ عقل و وہم در ادراک آن خیرہ و قاصر ست
و زبان خیال در تبیان آن لال ست و این کمال کہ شما در معرض بیان آوردید رتبہ ایست پائین تر
(آوردہ اید)
از نہایت صعود آن کمالات و مزایا بلکہ این کمال را کہ از کمالات ولایت ست نسبت بآن
کمالات کہ متفرع بر کمالات نبوت ست ہیچ اعتبارے و اعتدادے نیست کالشکے حکم قطرہ دارد

---

[1] یعنی بریدہ شود حلقوم مجری الطعام وہذا قطعۃ من حدیث طویل رواہ البخاری ۱۲ [2] یعنی تنگ میشود سینہ من و روان نمیگردد زبان من اشارت ست بکریمہ سورہ شعرا کہ حکایت ست از قول حضرت کلیم علیہ وعلی نبینا الصلوات والتسلیمات ۱۲ [3] یعنی مکتوب صد و ہشتادم از جلد اول کہ بنام جامع علوم ظاہری و باطنی شیخ محمد یحیی صدور یافتہ در ذکر خصائص حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ ۱۲ المصحح

جانِ شان در شکر شکر و سکر سکر گم گردد و مرحبا مر آن ہمجنسانِ پاک نہاد و مستعدانِ نیک اعتقاد را کہ چون از غایتِ دقت و غموضِ حالِ این نکات و رموز کہ ورای طورِ عقل است بر ایشان پردہ نکشاید بر عدمِ یافت و قصورِ دریافتِ خویش راجع داشتہ راہِ صدقنا پویان کہ الا ایشان جز ایشان نداند گویان ہمہ را مسلّم دارند و نقدِ ثمراتِ سعادتِ ابدیہ را بدست آرند ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ و اَحسرتا بر ان خوانندگانِ کج بین و شنوندگانِ سخن چین کہ آنچہ ازین ملہماتِ غیبیہ بفہمِ شان درآید و موافقِ طبعِ شان آید بر مبلغِ قال و تحتِ خیالِ صاحبِ این مقال راجع دارند و آنچہ ازین بیان چنین و چنان نیابند از کوتاہیِ نظر زبانِ خویش را دراز کنند و بحکم اَلْمَرْءُ لَا يَزَالُ عَدُوٌّ لِمَا جَهِلَ جنگ جنگ ساز کنند ندانستہ اند کہ این طائفہ علیہ در اظہارِ این اسرارِ خفیہ در میان نیند و ایشان نیند این ہمہ الحان ز مطرب ست اللہ سبحانہ اخوانِ ما را بسرائرِ عیبِ خویش و اسرارِ غیبِ پاک لالانِ صفا کیش بینا گرداناد و از قیدِ کید و غل غلِ مخلصانِ عالم آن سر کہ بر پای دل و گردنِ خاطر دارند مخلصی بخشاد **فائدہ** مِنْ كَلَامِ شَيْخِي وَ اِمَامِي قَدَّسَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی بِسِرِّهِ السَّامِي حضرتِ حق سبحانہ و تعالی امثالِ ما مہجوران را ایمانی باین معانی دہاد و شربی ازین مشرب روزی کناد بِالنَّبِيِّ وَ اٰلِهِ الْاَمْجَادِ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَ الْبَرَكَاتُ اِلٰی يَوْمِ التَّنَادِ **تاریخِ اتمام** بعد از اختتامِ این رسالۂ برکات انجام بعضی اصحابِ فیض و الہام تاریخِ اتمام مناسبِ نامِ این خجستہ فرجام چنین گفتند

الحق کہ رسالہ ما کنز الہدایات آمدہ نحمد اللہ سبحانہ علی ذٰلک و علی جمیع نعمائہ و الصلوٰۃ و السلام علی افضلِ رسلہ و سیدِ انبیائہ و علی آلہ و اصحابہ و احبابہ و جمیع الانبیاء و المرسلین و علی الملٰئکۃ المقربین و علی اہل الطاعۃ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

بحیثیتِ صلوٰة و مزیّتِ انبیا درینجا صُفوف اند بعد این بزرگواران علیهم التحیّات و خصوصیتِ انبیا کلاسامی متبرکهٔ آنها در قرآن مجید مسطورست علیهم الصلوات و اکثر مقام آن سرور را علیه السلام برهمۀ این مقامات مقرر لیست و نصیبی که آنحضرت را ازین مقام تمام ست و نصیب حضرت مهدی موعود ازان و منشاءِ اصالت و ولایتِ خود و اصالتِ حضرت مهدی علیه الرضوان تا کجا شرح دهد و دو مرض موشی اسرار و دقائق که بیان فرموده اند کمالاتِ اهلِ بیتِ آنسرور علیه الصلوٰة والسلام و بعضی از صفاتِ شایستهٔ خود نسبت بایشان بچه طریق معقول سازد و حقائقِ قیومیّت و دقائقِ مقامِ خلّت و مزایای محبت و اسرارِ صباحت و ملاحت و امتزاجِ این دو حسن مطالعه نموده باشند و اسرارِ مقطعات که در بالا رمزی ازان گذشته دریائیست بی پایان که در گفت و شنود نیامد و سربسته رفتند و آنچه نوشته اند که مکشوفاتِ خود را برابرِ معارفِ آنحضرت میداند سخن در فهمِ معارفِ آنحضرت ست بلکه در فهمِ اصطلاحِ شیخ محی الدین ابن عربی قدس سره میرود که بمراحل ازان دورست برابری بآن جستن خیالِ محض ست که از نادانی و خام خیالی ست بسا نادان که از روی جهلِ مرکب اعتماد بر بعضی وقایعِ خود نموده در توهماتِ فاسد افتادند و مردم را از راه بردند ضلّوا فاضلّوا ضاعوا فاضاعوا برابری جستن فرعِ ادراک بلکه فرعِ تصورست که بوقوع نیامده برابری کجا و مساوات کو

بخواب اندر مگر موشی شتر شد

فائده (۲) من خطبة دفتر الثالث من مکاتیب المحبوب الصمدانی مجدد الالف الثانی رضی الله تعالی عنه حبذا وقتِ حالِ آن ناظرانِ سلیم البال که چون سوادِ نظر برین مداد که سوادِ اعظمِ اسرار و حکم ست بکشایند باعلامِ ربانی ازان مدادِ امدادِ حضور یابند و ازان سوادِ سویدای دل را مجرِ نور و خوشا آب و حالِ آن قاریانِ مستقیم الاحوال که چون لسانِ شان آشنای این شگرفِ قلزم گردد بالهامِ معانی

خصیصه تعلقے و تعشقے باین عنصر جسمانی داده از فوق عرش فرود آورده بمقام خاص
که بهر یک را بآن مقام مناسبت بوده متمکن ساخته لطیفهٔ قلب را در مضغه[1] که به پستان
چپ ست و قلب صنوبریش خوانند جائے داده اند و صنوبری لقبش برائے آن
کرده اند که وے مانند ثمرهٔ صنوبر[2] مقلوب ست و مبدأ اصل این لطیفه صفاتِ اضافیه
حق ست که عبارت از فعل و تکوین ست و کمالِ این لطیفه آنست که در فعلِ حق جل
و علا فانی و مستهلک گردد و بهمان فعل بقا یابد و این زمان سالک خود را مسلوب
الفعل خواهد یافت و افعالِ خود را منسوب بحق جل و علا خواهد کرد و فنائے قلب
و تجلی فعلی کنایت از همین ست و نشان و برهانِ وے آنست که تعلقِ علمی و حبی
بغیر حق جل و علا نماند و قلب ماسوائے حق را مطلقاً و رأساً فراموش سازد
بحدیکه اگر سالها یاد کند و تکلف نماید یک لحظه یادِ ماسوا نتواند کرد و درین هنگام
چنانچه علمِ اشیا از وے زائل شود محبتِ اشیا بطریق اولیٰ رخت بر بسته باشد
و چون سالک بفنائے قلب مشرف شد داخلِ جماعتِ اولیا گشت و این فناءِ
قلب بے قطع دائرهٔ امکان که عبارت از مرکزِ فرش[3] تا عرش تا منتهائے عالم
امر باشد و بے قطع مراتب عشره[4] که صوفیه علیه بیان کرده اند صورت نه بندد
و نورِ قلب را زرد فرموده اند و ولایتِ این لطیفه زیر قدم حضرت آدم علیٰ
نبینا و علیه الصلوٰة والسلام ست و هر که آدمی المشرب باشد وصول او بجناب
قدس از همین لطیفه خواهد بود مگر بکوششِ پیرِ کامل و صاحبِ این مشرب را

[1] یعنی پاره گوشت ۱۲ [2] درخت صنوبر چلغوزه و سرو ناز ۱۲ [3] بلکه به خلائق را ۱۲ [4] یعنی اگر نیم دائره امکان از زمین تا بعرش ست و نیم دیگر بالائے عرش ست ۱۲ [5] که اول شان توبه است و آخر شان رضا و این شان انابت و زهد و ریاضت ست و ورع و قناعت ست و توکل و تسلیم ست و صبر ۱۲ منه سلمه الله تعالیٰ

کحل الجواهر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اما بعد چون سالک از حجاب ہستی و خویشتن پرستی بیرون آید و دیدۂ باطن او بکحل الجواہر معرفت مکتحل گردد آیاتے کہ در نفس او بحکم آیۂ کریمہ وفی انفسکم افلا تبصرون ای وفی انفسکم آیات عظیمۃ افلا تبصرون ببصر البصیرۃ مودع ست مشاہدہ نماید بعد ازان بمقتضائے من عرف نفسہ فقد عرف ربہ بار در بارگاہ قدس یابد برخے از حقائق وآیات کہ در قالب انسانی تعبیہ نمودہ اند مذکور میشود بگوش ہوش استماع نمایند باید دانست کہ انسان کہ عالم صغیر عبارت ازان ست مرکب از اجزاء عشرہ ہست کہ اصول آنہا در عالم کبیرست و عالم کبیر عبارت از مجموعۂ کائنات ست چہ خلق وچہ امر پنج ازان عالم خلق ست کہ نفس و عناصر اربعہ باشد و پنج ازان عالم امرست کہ قلب و روح و سر و خفی و اخفی ست و چنانچہ اصول اربعہ عناصر در عالم خلق موجود ست ہمچنین اصول لطائف خمسہ مذکورہ در عالم امر کہ عبارت از فوق عرش ست و بلامکانیت معروف متحقق ست و فوق عرش مجید و تحت اصول دیگر اصل قلب ست ولہذا قلب را برزخ درمیان عالم خلق و عالم امر فرمودہ اند چہ منتہائے عالم خلق عرش مجید ست و باین وجہ عرش را نیز برزخ گفتہ اند و رو بامر دارد و فوق اصل قلب اصل روح ست و فوق آن اصل سر ست و فوق آن اصل خفی ست و فوق آن اصل اخفی ست و چون حق جل و علا خواست کہ انسان را بمقتضائے حکمت بالغۂ خود باین نوع ترکیب دہد بعد از تسویۂ قالب ہر یک را ازین لطائف

عیسیٰ ست ما موی بجنابِ قدس از ہمین لطیفہ خواہد بود آما بعد از قطع لطائفِ سابقہ الا
بقدرِ یسیرٍ من القاسیر وصاحبِ این مشرب استعدادِ چہار درجہ از درجاتِ ولایتِ پنجگانہ
خواہد بود و لطیفۂ اخفیٰ کہ احسن و اجمل لطائفِ عالمِ امر ست و اقرب ست بحضرتِ
ذات و مناسبتِ تمام بحضرتِ اجمال دارد و ویرا در وسطِ حقیقیِ سینہ جائے دادہ اند و
اصل الاصل این لطیفہ مرتبہ ایست کالبرزخ درمیانِ تنزیہ و درمیانِ احدیتِ مجردہ و فنائے
این لطیفہ ہم مربوط بتجلیِ ہمان مرتبۂ مقدسہ است و نورِ این لطیفہ نفیسہ را نورِ سبز بیان
فرمودہ اند و ولایتِ این لطیفہ شریفہ زیرِ قدمِ حضرتِ رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وسلم است وصاحبِ این مرتبۂ عالی را بالذات استعدادِ حصولِ تمام مراتبِ پنجگانہ ولایت
است از زبانِ الہام ترجمانِ حضرتِ قطب الاقطاب سلمہ ربہ شنیدم کہ حضرتِ مجددِ
الفِ ثانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ روزے چنین گوہر فشاندند کہ وارِ صلوٰۃ صبح در
وقتِ غلس ثمرۂ فنائے اخفیٰ میسر باید دانست کہ عروجِ لطائفِ خمسہ عالمِ امر تا دائرۂ
اُولیٰ ست کہ ولایتِ کبریٰ ست و آن متضمن سہ دائرہ و یک قوس ست و چون از ان دائرہ
بعالمِ بالاتر رود بدائرۂ اصل الاصل سیر افتد و معاملہ با نفس خواہد بود و نفس بحصولِ فنائے اتم
و بقائے اکمل و شرحِ صدر و اسلامِ حقیقی و بحصولِ اطمینان و ارتقائے مقامِ رضا مشرف خواہد
شد بعد ازین سیر در ولایتِ علیا افتد و معاملہ با سہ عنصر یعنی ناری و آبی و ہوائی خواہد فتاد
و اگر ازینجا بفضل اللہ تعالیٰ ترقی واقع شود سیر در کمالاتِ نبوت واقع شود و معاملہ بجزوِ
ارضی خواہد افتاد و ازینجا اگر ترقی واقع شود خواہ در کمالاتِ رسالت و خواہ در حقائقِ
ثلثہ یعنی حقیقتِ کعبہ و حقیقتِ قرآن و حقیقتِ صلوٰۃ معاملہ با ہیئتِ وحدانی از
مجموعِ اجزائے عشرۂ عالمِ خلق و امر بعد از حصولِ کمالاتے کہ مذکور شدہ خواہد افتاد

اِستِعلاء وصولِ یک درجہ از درجاتِ پنجگانہ ولایت خواہد بود مگر بقشر قالب ہے
و لطیفۂ روح کہ الطف از قلب ہست مناسبِ استان زیادہ بود ویرا بجانب راست
در تہ پستان جائے دادہ اند و اصل الاصل این لطیفہ صفاتِ ثبوتیہ حق ہست و یک گام بحضرت
ذات اقدس نزدیک تر ست سالک بعد از وصول بفنا این لطیفہ کہ مربوط ست بتجلی
صفاتی صفاتِ خود را از خود مسلوب خواہد یافت بلکہ منسوب بجناب قدس خواہد شناخت
و نور این لطیفہ را سرخ فرمودہ اند و ولایت این لطیفہ زیر قدم حضرت نوح و حضرت
ابراہیم ست علیٰ نبینا و علیہما الصلوٰۃ والسلام و ہر کہ نوحی و ابراہیمی المشرب باشد
راہ وے بجناب قدس از ہمین لطیفہ خواہد بود اما بعد از قطع مراتب قلب و صاحب این
مشرب را استعداد دو درجہ از درجاتِ ولایت پنجگانہ است الا بقشر قاسرے و لطیفۂ
سر الطف از روح ست ویرا نزدیک وسط سینہ جانب روح اندک بالا جائے دادہ اند و
اصل الاصل این لطیفہ شیوناتِ ذاتیہ ہست کہ یک گام بحضرت ذات نزدیک تر اند و حصول فنا
این لطیفہ مربوط بتجلی شیوناتِ ذاتیہ ہست و نور این لطیفہ را سفید نشان دادہ اند و ولایت
این لطیفہ زیر قدم حضرت موسیٰ ہست صلوات اللہ علیٰ نبینا و علیہ و ہر کہ موسوی المشرب
باشد وصولِ وے بجنابِ قدس از ہمین لطیفہ خواہد بود اما بعد از قطع لطائفِ سابقہ و صاحب
این مرتبہ را استعدادِ حصولِ سہ مرتبہ است از ولایتِ پنجگانہ الا بقشر قاسر و لطیفۂ
خفی کہ از سر الطف ست ویرا نزدیک وسط سینہ جانب قلب اندک بالا جائے دادہ اند و
اصل الاصل این لطیفہ از صفاتِ سلبیہ تنزیہیہ است کہ فوق شیوناتِ ذاتیہ اند و حصولِ
فنا این لطیفہ بوصول ہمان صفات ست و نور این لطیفہ را سیاہ تعین نمودہ اند و ولایت
این لطیفہ زیر قدم حضرت عیسیٰ ہست علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام و ہر کہ زیر قدم حضرت

تا آن زمان کہ آن صورت از میان خیزد و مقصود بران مترتب گردد ؎ در کون و مکان نیست عیان جز یک نور۔ ظاہر شدہ آن نور بانواع ظہور + حق نور و تنوع[1] ظہورش عالم توحید ہمین ست دگر وہم و غرور + سیوم طریقہ رابطہ ہست بپیرے کہ بمقام مشاہدہ رسیدہ باشد و بہ تجلیات ذاتیہ متحقق[2] گشتہ دیدار وے بمقتضائے ہُمُ[3] الَّذِیْنَ اِذَا رُؤُا ذُکِرَ اللّٰہُ فائدۂ ذکر دہد و صحبت وے بموجب ھُمْ جُلَسَاءُ اللّٰہِ نتیجۂ صحبت مذکور بخشد پس چون دولت دیدار ہمچنین عزیزے دست دہد و اثر آن در خود بیابد چندانکہ تواند آنرا نگہدارد و اگر دران معنی فتورے[4] واقع شود باز بصحبت وے مراجعت نماید تا ببرکت آن آن معنی پر تو اندازد و ہمچنین مرۃ بعد اُخریٰ تا آن زمانیکہ آن کیفیت ملکۂ وے گردد و اگر چنان عزیز غائب باشد صورت ویرا برابر گرفتہ بجمیع قوائے ظاہری و باطنی متوجہ قلب صنوبری گردد و ہر خطرہ کہ در آید نفی کند تا آن کیفیت غیبت و بیخودی روئے نماید و بہ تکرار این معاملہ ملکہ گردد و ہیچ طریق ازین اقرب نیست بسیار باشد کہ چون مرید را قابلیت آن باشد کہ پیر در وے تصرف کند در اول صحبت ویرا بمرتبۂ مشاہدہ رساند و چون دریافت چنین عزیزے درین روزگار اعز[5] من الکبریت الاحمر ست میباید کہ بیکے ازان دو طریقہ کہ پیشتر مذکور شد اشتغال نماید و از بیان این طرق ثلاثہ معلوم شد کہ توجہ بقلب صنوبری کہ در عرف این طائفہ آنرا وقوف قلبی خوانند در جمیع اوقات ضروری ست و حضرت خواجہ قدس اللہ تعالیٰ سرہٗ آنرا از لوازم مے شمردند من اسرار الحضرۃ المولویۃ ؎ مانند مرغے باش ہان بر بیضۂ دل پاسبان کز بیضۂ دل زایدت مستی و ذوق و قہقہہ + رو بر در دل بنشین کان دلبر خرگہے[6] +

---

[1] نوع نوع شدن ۱۲ [2] یعنی خیار و برگزیدگان حق تعالیٰ آن کسانند چون دیدہ شوند یاد کردہ شود و ساد آید حق جل و علا و این قول اشارت ست بحدیثے کہ مروی ست اندرین اب ۱۲ [3] یعنی عزیز تر ست از گوگرد سرخ کہ اکسیر باشد ۱۲ [4] خرگاہے بکسر خا رسمہ و بفتح آن بمعنی خوشحالی ۱۲

وچار گفتن و شنیدن و چه در خفتن و خاستن و اگر بواسطۂ بعضے اشغال درین تکرار فتورے واقع شود میباید کہ چشم دل وے بآن باشد و بالکلیۃ ازان غافل نگردد و اگر پیش از صبح در تکرار این کلمہ مبالغہ کند امیدست کہ برکت آن بتمام روز برسد و ہمچنین پیش از خواب کردن اگر دران معنی مبالغہ نماید امیدست کہ برکت آن بتمام شب برسد و شک نیست کہ چون برین تکرار مواظبت نماید در بعضے اوقات ویرا کیفیت بیخودی و بے شعوری کہ مقدمۂ جذبہ ہست حاصل خواہد آمد میباید کہ خود را بآن کیفیت دہد و آن مقدار کہ تواند آنرا نگاہ دارد و چون آن کیفیت روے در نقصان درآرد بسیر تکرار باز آید و چون این معنی مرۃ بعد اخرٰے بحصول پیوندد امیدست کہ ویرا ملکہ حاصل شود کہ اگرچہ آن کیفیت بالفعل حال وے نباشد و حال وے مندرج در علم گردد اما ہرگاہ کہ خواہد باندک توجہے بآن حال متحقق تواند گشت و حبس نفس را اگر مزاج بآن وفا کند دران یک نفس زدن سہ بار یا پنج بار یا ہفت بار بآن مقدار کہ تواند کلمہ را تکرار کند در نفی خواطر و حصول کیفیت بیخودی دخلے تمام ست و وجدان حلاوت عظیم برآن مترتب دوم طریقۂ توجہ و مراقبہ است کہ آن معنی بیچون و بیچگونہ را کہ از اسم مبارک اللّٰہ مفہوم میگردد بے توسط عبارت عربی و عبری و فارسی و غیر آن ملاحظہ نماید و باین نگہداشت بجمیع مدارک و قوٰے متوجہ قلب صنوبری گردد و برین معنی مداومت نماید و در نگہداشت آن تکلف کند تا آن زمان کہ کلفت ازمیان برخیزد و چون این معنی پیش از تصرف جذبہ در وجود سالک تعذر تمام دارد مے شاید کہ معنے مقصود را بصورت نورے بسیط و محیط بجمیع موجودات علمی و عینی در برابر بصیرت دارد و بآن بجمیع قوٰے و مدارک متوجہ قلب صنوبری گردد

عدم تنبه بمرض مزمن که سهلترین صورتی از صور معالجات آن آنست که محاسن و سبلت را که عمر در افزایش و آرایش آن گذرانیده بمقراض اعراض از عز و جاه بمرتبهٔ ابرو رساند و عمامهٔ کبیره را که صورت بار هستی که بر گردن خود نهاده بر روس کنیزکان و پیرزنان قسمت نماید و ثیاب فاخره را بکارخانهٔ مخنثان فرستد و ژنده در پوشد و سر برهنه زنبیلی جوز در گردن کرده محله‌ها و بازارها گردد و آنرا مزد دست کودکان گرداند تا بضرب سیلی آن هستی را از سروی بیرون برند باشد که ضخامت جلد هستی وی کاهش و گدازش یابد و بصلاحیت دخول در سم الخیاط حقیقت فقر متحقق گردد و با وجود این همه روی مذلت بر خاک عجز و نیاز نهد و از ظلمت هستی و رعونت خودپرستی پناه جوید شاید که حق سبحانه و تعالی بعنایت بی علت خود ازین حجاب کثیف غلیظش خلاصی و مناصی ارزانی دارد چه میتواند بود که ازین معامله حجاب رعونتی زاینده شود که از اول کثیف‌تر باشد دیگر میباید که از صحبت اضداد اجتناب نماید بتخصیص از صحبت جماعتی که از نور ایمان دور اند و بظلمات طبیعت مسرور و دعوی فیض دهی و نوربخشی کنند و در لباس فقر و ادعاء علم و صناعت عمر در کذابی و ضرابی و قلابی گذرانند اعاذنا الله و جمیع المسلمین من خبث عقائدهم و شر مکائدهم و این رباعی به یکی از خلفاء سلسلهٔ خواجها منسوبست ؎ با هر که نشستی و نشد جمع دلت * و ز تو نرمید زحمت آب و گلت * زنهار ز صحبتش گریزان میباش * ورنه نکند روح عزیزان بحلت * گفتن و نوشتن امثال این سخنان نه طریقهٔ فقرا بود اما چون ازینجانب رائحهٔ اخلاص بمشام در وقتی رسید باعث بر تقریر و تحریر این معانی شد ؎ با این همه بیحاصلی و بیکسی * درمانده بپارسائی و بوالهوسی * دادیم نشان زگنج مقصود ترا * گر ما نرسیدیم تو شاید برسی *

وقت سحر آید یا نیم شبے باشد + امّا وقوفِ زمانی کہ عبارت از محاسبہ اوقات است
کہ بتفرقہ میگذرد یا بجمعیت و وقوف عددی کہ ملاحظہ عددِ ذکرست کہ نتیجہ میدہد
یا نہ لازم نیست وے مے شاید کہ در اثناء یکے ازین طرق ثلاثہ انوار و واقعات رونمودن
گیرد و میباید کہ ازان اعراض نمودہ بمقصودِ حقیقی اشتغال نماید و از سخنانِ حضرت
خواجہ است قدس سرہٗ کہ واقعہ علامتِ قبولِ طاعت ست و بس از واقعہ حاصلے
نیست ؎ چو غلامِ آفتابم ہم ز آفتاب گویم + نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث
خواب گویم + میباید کہ چون حق سبحانہٗ و تعالیٰ توفیق اشتغال باین طریقہ رفیق
دولتمندے گرداند خود را بآن مشہور نسازد و علم نگرداند و بقدر امکان در اخفاء آن کوشد
واز محرم و نامحرم پنہان دارد ؎ از درون شو آشنا و از برون بیگانہ وش +
اینچنین زیبا روش کم میبود اندر جہان + و بعضے ازین طائفہ گفتہ اند کہ لطیف ترین حجابے
این طریقہ را صورتِ افادہ و استفادہ است کہ ارباب علم را میباشد میباید کہ خود را بآن
مستور سازند و از نظر خلق دور اندازند چنان معلوم شدہ کہ کتب مطوّلہ متداولہ کہ طلب
داشتہ شدہ است از انجا میل ایشان بتحصیل و تکمیل علوم میشود میتوان گفت کہ تحصیل
علوم بکن امّا میباید کہ بر وجہے باشد کہ از مقصود حقیقی مانع نیاید و از توجہ خاطر
بآن جانب غافل نگرداند کہ در نفس آخر کہ ناصیہ ملک الموت ظاہر گردد علوم ہمہ
معارف مکتسبہ اند یکدر رفو خواہند ریخت و آنچہ باقی ماند جز تحقق بسرّ وحدت و
محبت مطلوب حقیقی کہ بحقیقت انسانیت متحد شدہ باشد نخواہد بود درویشے را
گفتند فلان مغرور بکمانات و ہمیہ خود میگوید کہ مرا ہیچ مردہ و زندہ احتیاج نماندہ
است آن درویش گفت سبحان اللہ این چہ سلطنت است و چہ دکتا فتہ رتبا بستہ ہ

واحدی [1] را با جمیعِ مؤلفاتش چون بسیط و وسیط و اسبابِ نزول و نیز تفسیرِ بیضاوی
را با جمیعِ مصنفاتش چون منہاج الوصول و الغایة القصوی وغیرہما و صحیحِ امام بخاری
را با جمیعِ تالیفاتِ او چون ثلاثیات و ادبِ مفرد و افعال العباد و تاریخ وغیر ذلک
و نیز مشکوٰة تبریزی و شمائلِ ترمذی و جامعِ صغیرِ امام سیوطی و قصیدہ بردہ بوصیری
را و حدیثِ مسلسل بالاولیة که الرّاحِمُونَ یَرْحَمُهُمُ الرَّحْمٰنُ قَالَ اللّٰهُ تَبَارَکَ وَ
تَعَالٰی اِرْحَمُوا مَنْ فِی الْاَرْضِ یَرْحَمْکُمْ مَنْ فِی السَّمَآءِ از عالمِ ربانی قاضی بہلول
بدخشانی رحمه الله تعالی یافتند و کتبِ صوفیه مانند تعرّف و عوارف و فصوص الحکم
وغیرہ از والدِ ماجدِ خود سند نمودند و در عمرِ ہفده سالگی بحضورِ والدِ خود بدرسِ علوم
ظاہری و تعلیمِ طریقه چشتیه سرگرم بودند اما شوقِ نسبتِ نقشبندیه داشتند چون
درسن بیست و ہفت جنابِ والدِ ماجدِ ایشان حضرتِ مخدوم عبد الاحد ازین عالم
رحلت فرمودند باراده حجِ بیت الله سفر نموده در دہلی رسیدند آنجا بحضرتِ خواجه
محمد باقی بالله ملاقی شدند خواجه فرمودند که حج کردن سعادتِ دارین ست اما لااقل یک
ماه یا یک ہفته اگر در صحبتِ ما نید چه مانع ست حضرتِ ایشان اقامت فرمودند انوارِ صحبت
و انظارِ رحمتِ حضرتِ خواجه در باطنِ ایشان کارگر شد در طریقه نقشبندیه بیعت نمودند
حضرتِ خواجه تلقینِ ذکر نمودند و توجه بقلب فرمودند ہر روز بلکه ہر ساعت ترقی در باطن
ایشان پیدا شد در دو ماه نسبتِ نقشبندیه که دوامِ توجه و حضور و آگاہی ست بے
غیبت حاصل شد و علوم و کشوفِ صوفیه بے نہایت ظاہر شد بحضرتِ خواجه عرض نمودند
خواجه فرمودند که ایشان از اکملِ مردانند و این سرعتِ سیر نشانِ ازانست و دران روزہا
بیکے از مخلصان نوشته اند که شیخ احمد نام مردیست از سرہند کثیر العلم قوی العمل روزے

[1] یعنی الامام ابی الحسن علی احمد الواحدی النیساپوری المتوفی سنة ثمان وستین واربعمائة ۱۲ المصحح سلمه الله تعالی

احوال کرامت مآل حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سره

منتخب از جواهر علویه مؤلفه حضرت شاه رؤف احمد قدس سره خلیفه
حضرت شاه غلام علی قدس سره خلیفه حضرت میرزا جان جانان قدس سره

بسم الله الرحمن الرحیم

گوهر سی و یکم در احوال امام العرفاء حجة الاتقیاء فرید العصر وحید الدهر الامام الربانی
مجدد الالف الثانی ابو البرکات بدر الدین حضرت الشیخ احمد السرهندی
الفاروقی الاویسی الرمانی

نسب شریف ایشان بامیر المؤمنین عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به بست و هشت
واسطه میرسد در فروع و عبادات مذهب حنفی داشتند و در اعتقادات فی الجمله مجتهد
بودند و ولادت باسعادت آنجناب در سن نه صد و هفتاد و یک (۹۷۱) بست در ایام شیرخوارگی
حضرت شاه کمال کیتهلی قادری که جذب قوی داشتند زبان خود را بدهن شریف
ایشان داشتند و گفتند این طفل مانند من بزرگ خواهد شد[52] حضرت ایشان در مدت
قلیله حفظ قرآن مجید نموده تحصیل علوم از حضرت والد[53] ماجد خود و دیگر علماء سرهند
ساختند و در بلده سیالکوٹ رفته بعض کتب معقول از مولانا کمال کشمیری بخواندند
و کتب حدیث را از شیخ یعقوب کشمیری سند داشتند و نیز حضرت ایشان اجازت تفسیر

[51] نسب شریف ایشان به بیست و هشت واسطه بحضرت امام ربانی مجدد الف ثانی میرسد ۱۲ [52] که این طفل عمر دراز خواهد یافت و عالم عامل و عارف کامل خواهد شد و نسل من از وی است او بسیار خواهد شد سرآمد ۱۲ زبدة المقامات [53] یعنی شیخ عبد الاحد قدس سره ۱۲

مصححه سلمه الله تعالی

وآن طوطی در دہانِ من شکر ریخت و چون این واقعہ را بمولانا خواجگی امکنگی رسانیدم فرمودند
طوطی جانورِ ہندی ست در ہندوستان از دامانِ شما عزیزے بوجود آید کہ عالمے از و
منوّر گردد و شما را نیز از وے بہرہ رسد و این را بحالِ حضرتِ ایشان داشتند و نیز فرمودند کہ
چون بشہر سرہند رسیدیم در واقعہ نمودند کہ در جوارِ قطب فرود آمدہ و از حلیۂ آن قطب
نیز آگاہ گردانیدند صباحِ آن روز بدریافتِ درویشان و گوشہ نشینانِ آن بلدہ رفتیم
جماعہ را کہ دیدیم نہ ایشان را بران حلیہ یافتیم و نہ آثار و حالتِ قطبیت از ہیچ یک معاینہ
نمودیم گفتیم شاید کسے از اہلِ این شہر قابلیتِ این معنی داشتہ باشد کہ بعد ازین بظہور آید
ہمان روز کہ شما را دیدیم ہمہ حلیۂ شما را موافق یافتیم و ہم نشانِ قابلیت در شما مشہود
گشت و نیز دیدیم کہ مشعلِ کلان مثلِ آفتاب در شہر سرہند افروختہ ایم و مشاہدہ میشد
کہ ساعت بساعت نورِ آن مشعل افزون میگشت و مردم چراغہا ازان روشن مینمایند
این را نیز اشارت بمعاملۂ شما میدانیم و نیز فرمودند کہ این تخمِ پاک را از زمینِ سمرقند و بخارا
آوردیم و در زمینِ برکت آئینِ ہند کشتیم الحمد للہ کہ بعنایتِ الٰہی شجرۂ طیبہ
اَصلُہا ثابِتٌ وفَرعُہا فی السَّماءِ ظاہر شد پس حضرتِ خواجہ تربیتِ طالبان حوالہ
ایشان فرمودند و حضرتِ ایشان بحضورِ حضرتِ خواجہ حلقہ توجہ نمودند از توجہاتِ
ایشان کارِ ساکنین بساعت محسوس میگشت پس منصبِ ارشادِ خواجگان بایشان
مسلّم شد آوردہ اند کہ آوازۂ ارشادِ ایشان بجہان و جہانیان رسید و گلبانگِ ہدایت
بلند بعالم و عالمیان گردید کوسِ قطبیت بنامِ ایشان زدند و نقارۂ غوثیت باسمِ آن
جناب نواختند انوارِ ولایت و برکات و ظہورِ کرامات و خرقِ عادات از ایشان آن
قدر ظاہر گردید کہ از تحریر و تقریر بیرون ست و کشفِ مقاماتِ قربِ الٰہی بر آنجناب

چندبا فقیر نشست و برخاست کرده بسیار عجائب از روزگار اوقات او مشاهده نمود بآن ماند که چراغی شود که عالمها ازان روشن گردد الحمد للہ احوال کامله او مرا بیقین پیوسته و این شیخ مشارالیه برادران و اقربا دارد همه مردم صالح و از طبقه علما اند چندے را دعاگو ملازمت کرده از جواهر علویه دانسته استعدادهائے عجیب دارند فرزندان آن شیخ که اطفال اند اسرار الٰہی اند بالجمله شجرهٔ طیبه اند انبتها الله نباتاً حسناً و فقرائے باب الله اند دلهائے عجیب دارند و نیز حضرت خواجه میفرمودند که شیخ احمد آفتابیست که مثل ما هزاران ستاره ها در سایه او گم اند مثل ایشان درین وقت زیر فلک نیست و مثل ایشان چند کس درین امت گذشته اند و ایشان درین وقت از کمّل محبوبان اند خواجه حسام الدین پیغمبر صلی الله علیه وسلم را در منام دیدند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم مدح حضرت ایشان مینمودند و میر محمد نعمان در واقعه دیدند که آنحضرت صلی الله علیه وسلم میفرمایند هر که مقبول شیخ احمد ست مقبول ماست و هر که مردود شیخ احمد ست مردود ماست و نیز حضرت شیخ احمد جام و همچنین دیگر اکابر بشارت بظهور ایشان داده اند چنانچه در برکات احمدیه و حضرات القدس مفصلاً مسطور ست حضرت ایشان ما سه مرتبه از سرهند بخدمت حضرت خواجه رسیدند مرتبهٔ اول بشارت حصول دولت کمال و تکمیل و ترقیات در مدارج قرب فرموده مرتبهٔ دوم اجازت ارشاد و افادهٔ طالبان داده خلعت خلافت عنایت فرمودند و بعضے اصحاب خود را بجهت تربیت حواله ایشان کرده رخصت نمودند مرتبه سیوم حضرت خواجه بمسافت دو پرتاب تیر باستقبال آمده بردند و فرمودند که وقت عزلیت هندوستان در استخاره دیدم که طوطی رعناشیرین سخن آمده بر دست بالشست و ما آب دهان خود را در منقار او کردیم

کشفاً و وجداناً وا نمودند بشابہتے کہ اشتباہے دران نماند انکار آن بجز از کور باطن نیاید و آن معارف قبل ازیشان ہیچ یکے از علماء امت بیان نساختہ و طریقہ حضرت ایشان ما اتباع سنت و ترک بدعت ست و ذکر خفی و پرداخت حضور کہ پرتو مرتبہ احسان ست و برین بنا کوشکہاے تیار ساختہ اند بیان آن درین مختصر گنجایش ندارد کتب این خاندان ازان مملو اند و اہل نسبت این طریقہ میدانند آنجناب در واقعہ دیدہ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایشان را مجتہد علم کلام ساختند و امیر المومنین علی مرتضی رضی اللہ تعالیٰ عنہ را دیدند کہ ایشان میفرمایند آمدم تا علم سموات ترا بیاموزم و حضرت شاہ سکندر خرقہ شاہ کمال کیتھلی موافق وصیت آوردہ چون آنجناب پوشیدند روح پاک حضرت غوث اعظم قدس سرہ تشریف آوردو انوار نسبت قادریہ بر ایشان غلبہ کرد در دل خود گفتند کہ ما تربیت یافتہ حضرات نقشبندیہ ایم عجب ست کہ این نسبت بر من غلبہ کرد دیدند کہ حضرت خواجہ نقشبند با خلفاے خود آمدہ برابر حضرت غوث نشستند و فرمودند کہ احمد از ماست بمرتبہ کمال و تکمیل بتربیت ما رسید حضرت شاہ کمال کیتھلی فرمودند کہ از طفولیت مورد عنایات ماست و فیض از من گرفتہ درین گفتگو مشایخ چشتیہ و سہروردیہ و کبرویہ رسیدند و قطع مباحثہ کردند و ہمہ ہا نسبت خود القا کردند و خلافت و اجازت دادند روزے حضرت ایشان را الہام شد کہ غفرت لک و لمن توسل بک بواسطۃ او بغیر واسطۃ الی یوم القیمۃ و نیز مامور شدند کہ این بشارت را بمردمان بگو میفرمودند ہر کہ داخل طریقہ ما شد یا خواہد شد بواسطہ یا بے واسطہ ہمہ را در نظر من در آوردند و اسم و مولد و مسکن اینہا نمودند اگر خواہم ہمہ را بیان کنم و ہمہ را بمن بخشیدند میفرمودند روزے بروح یکے از فرزندان خود طعامے تیار کردہ بودم و در قبول آن مترددبودم کہ انما یتقبل اللہ من المتقین

زیر سایہ ۱۲

بمرتبۂ رسید کہ از بیان و تبیان افزونست عالم عالم غریقِ لجۂ غفلت بساحلِ شہود و حضور افتاد و جہان جہان راہ گم کردہ ضلالت بشاہراہ رسیدند علما و فضلا از اقصائے بلاد چون مور و ملخ بخدمتِ ایشان مے شتافتند و مشائخ وقت ترکِ مشیخت کردہ بصحبتِ آن مرکزِ دائرۂ کمالاتِ قطبیت مفتخر بودند بالجملہ آنحضرت در وقتِ خود قبلۂ روزگار و کعبۂ جمیع دیار بودند بلکہ وصولِ معارجِ ہدایت و حصولِ مدارجِ ولایت بعالم و عالمیان از مشرق تا مغرب و از جنوب تا شمال از وقتِ ظہورِ ایشان تا قیامِ قیامت بتوسطِ شریف ایشان ست و معاملۂ ایشان ورائے طورِ عقل و فکرست بعد از ہزار سال از ارتحالِ محبوبِ ذی الجلال صلی اللہ علیہ وسلم ایشان مجددِ الفِ ثانی آمدہ اند و علماءِ وقت المجدد بودن آنجناب اقرار کردند چنانچہ ملا عبد الحکیم سیالکوٹی رح نوشتہ کہ شما مجددِ الفِ ثانی اید و حدیث مثل امتی کمثل المطر لا یدری اولہم خیر ام اٰخرہم اشارت بوجود باجود آنجناب میتواند شد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ اند کہ بر سر ہر مائۃ مجددے مے آید کہ دین را از سر نو تازہ نماید بدانند کہ بر سر ہر مائۃ مجددے گذشتہ است اما مجددِ مائۃ دیگرست و مجددِ الف دیگر و چنانچہ درمیانِ مائۃ و الف فرق ست درمیانِ مجددِ اینہا نیز ہمان قدر فرق ست بلکہ زیادہ ازان و مجدد آنست کہ ہرچہ دران مدت از فیوض و برکات بامتان برسد بتوسطِ او برسد اگرچہ اقطاب و اوتاد و ابدال و نجباء آن وقت بوند ؎ خاص کند بندہ مصلحتِ عام را ٭ و دین را تجدید نماید و معارفِ جدیدہ آرد پس از حضرتِ ایشان ما ظلامِ کفر و بدعت بانوارِ ایمان و سنت مبدل گردید و عمادِ ایمان و عرفان استحکام یافت و بلادِ اسلام از خلفائے ایشان پر شد و معارفِ جدیدہ را کہ حق سبحانہ و تعالی ایشان را عنایت فرمودہ ہزاران علما و فضلا بواسطہ و بیواسطہ

بعدِ مثلین و مغرب بمجرّدِ غروب و عشا بعدِ غیبوبتِ حمرت و بیاض و اکثر بعدِ ربعِ
شب و فجر در اوّلِ اسفار بکمالِ رعایتِ آداب میگذرانیدند و تسبیحاتِ رکوع و سجود
از هفت تا یازده میرسید و تسمیع و تحمید هر دو جمع مینمودند چهار نفل قیامِ لیل و دو
بعدِ وتر میگذرانیدند و وتر گاهے بعدِ عشا و گاهے بعدِ تهجد میخواندند و قرارتِ سورهٔ
تبارک و الم سجده و دخان و ادعیهٔ ماثوره بوقتِ خواب معمول میداشتند و در نماز
احوالِ ایشان بمصداقِ لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ و قُرَّةُ عَیْنِی فِی الصَّلٰوةِ و اَرِحْنِی یَا بِلَال
بود و کیفیات که در حینِ ادائے صلوٰة و تلاوتِ قرآنِ مجید ورود مییافت در دیگر اوقات
یافت نمیشد و قبل از عصر بدرسِ سبقِ طلبة العلم نیز مے پرداختند و در حلقه از حافظ
قرآنِ مجید استماع میفرمودند و عیادتِ مریض میکردند و در عشرهٔ اخیرهٔ رمضان
اعتکاف مے نشستند و عزلت در عشرهٔ ذی الحجه بکثرتِ اذکار و صیام معمول داشتند
و صلوٰةِ عاشوره وغیره بجماعت خلافِ سنّت میدانستند هر کارے را شروع باستخاره
مے نمودند تقبیلِ قبور مستحسن نمیدانستند امّا گاهے دست بر قبرِ والد و پیر میرسانیدند
اجابتِ دعوتِ خاص میفرمودند و بر دعوتِ عام نمیرفتند و در مجلسِ سماع و سرود
و مولود خوانی حاضر نمیشدند و ذکرِ جهر را ترکِ ادب میدانستند نبوّت را از ولایت اگرچه
ولایتِ آن نبی باشد افضل میدانستند غلبهٔ صحو را بر سکر ترجیح میدادند صحوِ خالص
نصیبِ عوام میدانستند جمیع اصحاب را افضل از جمیع اولیا میدانستند ترجیحِ مذهبِ
حنفی بر همه مذاهب مینمودند و عقائد ماتریدیه را مے پسندیدند و از طرقِ مشائخ
طریقهٔ نقشبندیه را افضل میدانستند و تحصیلِ علوم را بر سلوکِ صوفیه تقدیم میدادند
برائے سفر روزِ شنبه یا پنجشنبه اختیار مینمودند اگرچه هر روز برائے سفر مبارک میدانستند

مُلہم ساختند اِنَّكَ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ میفرمودند کہ روزے مرغے عَظِيْمُ الْخِلْقَةِ دیدم کہ از
سینۂ من پریدہ بدر رفتہ توجّہ نمودم کہ این چہ بود معلوم کردند این کہ از سینۂ بیکینۂ
تو بیرون شد خنّاس بود کہ در سینہاے مردم وسواس مے اندازد و امر باستعاذہ ازان
در سورۂ ناس ست ترا از شرِّ آن محفوظ نمودند و از سینۂ تو دُور کردند الحق از دفعِ آن
اِنشراحِ عجیب و سرورِ وافر و اطمینانِ کامل بحصول پیوست میفرمودند کہ روزے چند
دیدِ قصورِ اعمال برنہجے بر من استیلا یافت کہ چون در نماز لفظِ اِيَّاكَ نَعْبُدُ میخواندم
حیران میشدم چکنم اگر میخوانم مصداقِ کریمۂ لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ باشم و اگر ترک
میکنم ترکِ واجب کردہ باشم تا آنکہ مُلہم ساختند کہ شرک از عبادتِ تو برداشتیم و دینِ تو
خالص شد اعمالِ آنجناب ہمہ موافقِ احادیث بودند در بابِ عمل بعزیمت و اختیارِ اَولٰے
و اجتناب عن البدعۃ والرخصۃ نہایتِ جہد داشتند و اصحابِ خود را بآن امر میفرمودند
تہجد و اشراق و ضُحٰی و فَیءِ الزوال و اوّابین بطریقیکہ از آن حضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مروی ست بکمالِ خشوع و خضوع ادا مینمودند اندرین نماز در اوائلِ حال ہشتاد بار سورۂ
یٰسین میخواندند و در آخرِ کار قرآن شریف یاد نمودہ درین نوافل بطولِ قراءۃ قیام مینمودند
گاہ تا نصفِ لیل و گاہ تا صبح مے استادند بعد ہر دوگانہ مراقب مے نشستند و توبہ و استغفار
و ادعیہ و درود مشغول میبودند و بعد ادائے نمازِ فجر تا اشراق با یاران مراقب میبودند
و بعدِ فراغ بدولت خانہ رفتہ استفسارِ احوالِ عیال میفرمودند و در خلوت تلاوتِ کلام اللہ
میکردند بعدِ ضحے طعام میشد بفقرا تقسیم نمودہ اندکے تناول میفرمودند و قدرے
بادعیۂ ماثورہ پرداختہ قیلولہ مینمودند بعد اداءِ فَیءِ الزوال نمازِ ظہر بوقتِ مستحب ادا کردہ
از حافظ کلام اللہ مے شنیدند سنّتِ عصر و سنّتِ اوّلِ عشا کم ترک میکردند عصر

میرسانیدند و در ہر توجہ اعطاءِ احوالِ جدیدہ میفرمودند بحالِ ہر یکے جدا جدا پرداختہ از مقامے بمقامے میبردند از کمالِ قوتِ باطن کار سنین و شہور در مدتِ قلیلہ در مسترشدان مشہود میگشت ملا بدرالدین سرہندی در حضرات القدس نوشتہ اند کہ آنحضرت اکثر احوالم مے پرسیدند حالیکہ بحضورِ اقدس عرض مید اشتم ہمانوقت برطرف میشد و حالِ قوی تر بجائے آن مے نشست گاہے خود میفرمودند کہ احوالِ تو چنین ست و اینچنین اصحاب خود را اندک مدت بشرفِ فنا و بقا فرمودہ باطرافے کہ از غیب ماذون میشدند بہ ہدایتِ طالبان میفرستادند و بعد از ان مستعدانِ سریع السیر را غائبانہ توجہات نمودہ بمقامات خاصہ خود میرسانیدند چنانکہ عالمے از فیوضِ آنجناب پُر شد و عمدہ کراماتِ ایشان علوم و معارفِ جدیدہ است کہ مطابق ست بکتاب و سنت دفاترِ ثلثہ مکتوباتِ قدسی آیات از ان مملوست و اعاظمِ آیاتِ آنحضرت وجودِ فرزندانِ گرامی ایشان ست کہ بحسنِ تربیتِ ایشان در علومِ ظاہر و باطن و کمالاتِ قرب ولایت وافادۂ فیوضِ الٰہی سر آمدِ علما و اولیا بودہ اند و جہانِ تاریک از انوارِ ایشان نورانی گشت میفرمودند کہ حق تعالیٰ اینچنین قوت دادہ است کہ اگر بچوبِ خشک توجہ کنم از وے منور شود اما درین آخرِ زمان مرضیِ الٰہی نیست و چون عمرِ شریفِ آن نیرِ کمال بشصت و یک سال رسید در سن ہزار و سی و دو در اجمیر شریف بمزارِ مبارکِ حضرت خواجہ معین الدین قدس سرہٗ حاضر شدہ الطافِ بسیار از روحِ مبارکِ ایشان بحالِ خود مشاہدہ فرمودند بعد از مراجعت از انجا میفرمودند کہ عمرِ ما شصت و سہ سال معلوم میشود و در سال ہزار و سی و سہ کہ عمرِ شریف شصت و دو سالہ بود نصفِ شعبان در شبِ برات خلوتے نمودہ بودند چون از خلوت برآمدند کسے گفت معلوم نیست کہ درین سال نامِ کہ از دفترِ احیا محو فرمودہ باشند فرمودند تو بسبیلِ شک میگوئی چہ باشد حالِ کسے کہ نامِ خود را در عدادِ اموات مے بیند پس کارخانہ ہدایتِ طالبان را بفرزندانِ

الا بِاَیَّامِ اللّٰہِ وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللّٰہِ واَدْعیۂ ماثورہ باوقاتِ آنہا میخواندند و
در رمضان طالبان از دور دور برائے استفادہ مے آمدند و در تراویح ختمِ قرآنِ
مجید مے شنیدند و در اداۓ زکوٰۃ انتظارِ حولانِ حول نمیکردند موافقِ حسابِ
بیش از وجوب بمصارفِ آن میرسانیدند و ہمیشہ عزیمت جح میداشتند خلقِ ایشان
خلقِ محمدی بود صلی اللہ علیہ وسلم تسلیم و رضا و صبر در مجاریِ قضاء
سجیۂ مرضیہ داشتند و در تواضع و شفقت بر خلقِ خدا و رعایتِ اہلِ حقوق و صلۂ
رحم بغایت میکوشیدند در سلام بہر کس سبقت مینمودند قریب صد کس علما صلحا
و حفاظ در خدمتِ ایشان مے بودند ہمہ را از مطبخِ ایشان طعام میرسید مجلسِ آن
جناب پر از حضور و آگاہی مے بود لباسِ ایشان قمیص مشقوق المنکبین بود دستار
بطورِ مسنون مے بستند در روزِ جمعہ و عیدین لباسِ فاخرہ مے پوشیدند در عادات
نیز رعایتِ سننِ نبوی میفرمودند ہمہ اوقات مصروفِ عبادت و افادتِ طالبانِ
حق مے بودند خوارق و کراماتِ ایشان ہفتصد نوشتہ اند بدانند کہ ہیچ کرامت
برابرِ محبتِ خداۓ جل وعلا و پیروی محمد صلی اللہ علیہ وسلم نیست و در تصرفِ
قلوب و القاۓ احوال اللہ در صدور اعظم کرامات ست و صدور این امور آنجناب
اظہر من الشمس و ابین من الامس ست و تصرفات در مکنونات و اخبارِ مغیبات و
برآمد حاجات بتوجہاتِ آن والاصفات ہم بے شمار ست ہزاران کفار بر دستِ آن
قبلۂ ابرار مسلمان شدند و فساق بے شمار تائب شدہ بتقوی رسیدند اکثر طالبان در
واقعات از صورتِ شریفہ توجہ و ذکر گرفتہ شرفِ صحبت یافتہ بہمہ ذکر و توجہ دلہا
ذاکر و منجذب الٰہی مے شدند مریدان را باوجودِ کثرتِ آنہا بتوجہاتِ عالیہ با حوالِ الٰہی

خود حواله نمودند و بر عبادت و تلاوت و اذکار افزودند و جز از جهت نماز از خلوت بیرون
نمی آمدند بصیام و قیام بسر می بردند و خیرات و مبرّات و انفاق فی سبیل الله بسیار مینمودند
و اشارت بقرب انتقال خود اکثر میفرمودند وسط ذی الحجه آن حضرت را ضیق النفس و
تپ محرقه لاحق شد هر روز در تزاید بود میفرمودند که درین ایام حضرت غوث اعظم
رضی الله تعالیٰ عنه را دیدم بحال خود عنایات بسیار مشهود گشت دوازدهم محرم میفرمودند
که در چهل و پنجاه روز ازین جهان فانی بجهان جاودانی میرویم وصایا با دوستان و اقربا
میفرمودند و تحریض بر اتباع سنّت و عمل بعزیمت و دوام ذکر و مراقبه و تهذیب اخلاق
و تحمّل بایذای خلق و صبر و رضا بقضا و التذاذ بمعاملات جلال و تهیهٔ موت و استعداد
آخرت و انقطاع از ماسوی و خلوص در محبّت خدا اکثر میفرمودند آخر کار روز شنبه
بست و هشتم صفر سنه هزار و سی و چهار هجری که عمر شریف شصت و سه سال موافق عمر
نبوی بود در نهایت استغراق بحر مشاهده مقصود و غلبه ذکر اسم ذات ازین دار بی مقدار بدار
القرار سفر اختیار نمودند رضی الله تعالیٰ عنه و افاض علینا من برکاته۔

قبهٔ مبارک حضرت ایشان در بلده سرهند ست یزار و یتبرک به

تمت

قطعه تاریخ طبع نسخهٔ کنز الهدایات از طبع فقیر محمد عبد الله عفی عنه ساکن کوٹ وارث کاتب کتاب مستطاب

هزاران حمد و منت ذات بیچون را که از لطفش
مزیّن شد نهی این نسخه اکنون از نشان طبع

زمکتوبات معصومی و نیز از امام ربانی
خوشا لب لباب آمد بهین مطبوع جان طبع

چو بر کندم سر کان دُرِّ سالش طرفه تر سفتم
عجب کنز الهدایات آمده ست اینک کان طبع

۱۳۲۵ھ

اعلام

الحمد لله وکفی والسلام علی عبادہ الذین اصطفی۔ اما بعد مخفی مباد کہ بعد از فراغ تصحیح و اتمام طبع مکتوبات شریف حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ داعیۂ شوقم برانگیخت برینکہ خلاصۂ مکتوبات شریف بطورے نگاشتہ آید کہ اجناس مضامینش بانواع خود مختص گشتہ محتوی بر اختصاصات منفیہ نوع جزئیت پیدا کند والا اجناس عالیہ علومش بحرے است ناپیدا کنار و عالمے است ناممکن الانحصار۔ جائے امواج مسائل شرعیہ تلاطم زدہ شناوران را بر تختۂ کشتی نشاند و جائے فیوضات مشرب مستسقیان بادۂ طریقت را سیراب میگرداند و علی ہذا اگر اینجا باصلاح رسوم قبیحہ توجہ منعطف فرمودہ اند آنجا دُرر حقایق معرفت بسلک حقیقت منسلک نمودہ اند مگر بفضل ایزدی جل شانہ صنفے از اصناف مضامینش کہ مشتمل بر طرق مشرب بودہ علی الترتیب یکجا جمع شدہ بصورت کتاب دستیاب شدہ موجب غنچہ کشائی امید گشت۔ بنابریں فرصت را غنیمت باردہ شمردہ چاپ زدہ ہدیۂ ناظرین کردم۔ تفصیل این اجمال اینکہ خواجہ محمد باقر بن شرف الدین لاہوری خلیفۂ حضرت خواجہ محمد معصوم قدس سرہ از دفاتر ستۂ مکتوبات مجددیہ و معصومیہ و رسالہ مبدأ و معاد چندانکہ امکان داشت گلہای مضامین متعلقہ مشرب از گلزارہائے ہر دو مکتوبات و رسالہ مبدأ و معاد حسب طرق تعلیم و تسلیک طلاب سلسلۂ مجددیہ بالترتیب یکجا چیدہ دامن آرزوہای خاطر فاتر را آمودہ نمودہ و صورتے کتاب پوشانیدہ باسم کنز الہدایات موسوم گردانیدہ بودند لیکن از ناقدرشناسی اہل زمان بروے تارہای نسج عنکبوتی خمول تنیدہ بود۔ نہ کسے وارد ریز طبع آوردہ و نہ کسے بنقل وے پرداخت نسخہایش چندیکہ ابتداء بقید تحریر آمدہ بود انتہا را لآلی شاہوار بحار دستبرد کا مخصوصہ ثابت شد اکنون جناب کرم عنایت فرما مولانا ابو السعد احمد خان مجددی متوطن قریہ کھوئے ضلع میانوالی کتاب مستطاب از خزینۂ خود با حقر ارزانی داشتند و مفید ترین کاریکہ کردہ اند این است کہ مؤلف رح از ہر جاکہ از ہر دو مکتوبات شریف عبارات متعلقہ مشرب برداشتہ آنجا نشانے ندادہ بود و لیس لما فیہ اعلام کما لا اغفال۔ پس آنجناب از کمال تبحر خود این نقص کتاب را منزہ ساختند و عنوان ہر مکتوب بقید جلد بر حاشیہ نگاشتند و این صعوبت را استبدال بسہولت نمودند ورنہ تطبیق فرع با اصل خیلے مشکل بودہ۔ راقم الحروف نیز چندانکہ توانست بہ تطبیق اصل بنقل و تہذیب دقیقہ فرو نگذاشت حتے کہ از کتب خانہ مولانا و مرشدنا الحافظ الحاج العالم حضرت شاہ ابو الخیر صاحب مجددی فاروقی دہلوی رحمہم اللہ تعالے بکمال کرم ایشان نسخہ قلمی بدست آوردہ بہر یکے از آنہا اصل مسودہ را نظر ثانی و ثالث نمودہ جائیکہ اختلاف نسخ یافتہ بر حاشیہ نگاشتہ۔ اکنون ہم اگر نقصے یا حرفے سہو زدہ باشد ابنائے جنس باصلاح آں کوشند و ما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت و الیہ انیب و صلی اللہ تعالی علی سید الخلق محمد و آلہ و اصحابہ و علینا معہم اجمعین و آخر دعوانا ان الحمد للہ رب العلمین۔

قیمت کاغذ سفید عہ ۔ کاغذ بادامی عمر ۔ جملہ مصارف ڈاک و پیکنگ وغیرہ بذمۂ خریدار

المشتہر

خاکسار نور احمد عفی عنہ از امرتسر چوک فرید۔ مسجد حاجی شیخ بڈھا صاحب مرحوم